

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**SANAT ESERLERİNDE PROTEST DURUŞUN İNCELENMESİ
TÜRKÇE RAP MÜZİK ÖRNEĞİ**

Mustafa AKSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL

NİSAN - 2024

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SANAT ESERLERİNDE PROTEST DURUŞUN
İNCELENMESİ TÜRKÇE RAP MÜZİK ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa AKSOY

Enstitü Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri

“Bu tez 09/04/2024 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL	Başarılı
Doç. Dr. Kenan GÖÇER	Başarılı
Dr.Öğr. Üyesi Işıl ŞİMŞEK	Başarılı

ETİKBEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Mustafa AKSOY

09/04/2024

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iii
GÖRSEL LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM:MÜZİK.....	8
1.1.Müziğin Kısa Tarihi	10
1.2. Frankfurt Okulu ve Müzik.....	15
1.3. İngiliz Kültürel Çalışmaları ve Müzik.....	17
2. BÖLÜM: PROTEST SANAT	20
2.1. Protest Müzik.....	22
2.1.1. Rock Müzik	23
2.1.2. Reggae Müzik	24
2.1.3. Ska Müzik	25
2.1.4. Punk Müzik	25
2.1.5. Metal Müzik	26
2.1.6. Arabesk Müzik	26
2.2. Rap Müzik	27
2.2.1.Protest Rap	32
3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE PROTEST MÜZİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ	34
3.1. 1980 Sonrası Protest Müzik ve Protest Müzik Sanatçıları	38
3.2. 90’lar ve 2000’li Yıllar	39
3.3. 2010’lar ve Günümüz	41
4. BÖLÜM: BULGULAR	45
4.1. Şarkılarda İşlenen Konular	45
4.2. Şarkılarda Kullanılan Temalar.....	68
4.3. Şarkıların Video Klip Analizi.....	72
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	87

ÖZGEÇMİŞ	99
----------------	----

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Araştırma Örneklemine Oluşturan Şarkılar ve Youtube Verileri	6
Tablo 2: Örneklem Şarkılarında İşlenen Konular ve Dağılımları	46
Tablo 3: Örneklem Şarkılarında Öne Çıkan Temalar.....	69

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1: Resim Sanatı ve Müzik, Piero della Francesca - İsa'nın Doğuşu	13
Görsel 2: Müzik ve Resim Sanatı, Giovanni Bellini - Meryem ve Azizler	13
Görsel 3: Grafiti Örneği: Banksy, Holiday Snaps, Filistin, 2005	21
Görsel 4: Tencere Tava Havası Şarkısı Video Klibinden Kesit	42
Görsel 5: Şu Anda İstanbul'da Olmak Vardı Anasını Satayım Şarkısının Klibinden Kesit	43
Görsel 6: Contra Zebani Klibinden Görüntü	56
Görsel 7: Popüler Fetiş Klibinden Görüntü	61
Görsel 8: Popüler Fetiş Klibinden Bir Sahne	64
Görsel 10: Ölüler Dirilerden Çalacak Video Klibinden Görüntü	74
Görsel 11: Ölüler Dirilerden Çalacak Video Klibinden Görüntü	74
Görsel 12: Popüler Fetiş Video Klibinden Görüntü	75
Görsel 13: Popüler Fetiş Video Klibinden Kesit	75
Görsel 14: Olay Video Klibinden Kesit.....	76
Görsel 15: OlayVideo Klibinden Görüntü.....	76
Görsel 16: Zebani Video Klibinden Kesit	77
Görsel 17: Zebani Video Klibinden Görüntü	77
Görsel 18: Yara Video Klibinden Kesit.....	78
Görsel 19: YaraVideo Klibinden Kesit.....	78
Görsel 20: Sana Sormam Video Klibinden Görüntü	79
Görsel 21: Sana Sormam Video Klibinden Görüntü	79
Görsel 22: Sana Sormam Video Klibinde Canlandırılmış Tüm Karakterler	80
Görsel 23: Kediler Aslan Olamaz Video Klibinden Görüntü.....	81
Görsel 24: Kediler Aslan Olamaz Video Klibinden Görüntü.....	81
Görsel 25: Bu Düş Çok Güzel Video Klibinden Görüntü	82
Görsel 26: Bu Düş Çok Güzel Video Klibinden Görüntü	82
Görsel 27: Yine Edemedik Dans Video Klibinden Görüntü	83
Görsel 28: Yine Edemedik Dans Video Klibinden Görüntü	83

ÖZET	
Başlık: Sanat Eserlerinde Protest Duruşun İncelenmesi Türkçe Rap Müzik Örneği	
Yazar: Mustafa AKSOY	
Danışman: Prof. Dr.Yusuf ADIGÜZEL	
Kabul Tarihi: 12/04/2024	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 99 (ana kısım) + 1 (ek)
Araştırmada sanat eserlerinin protest yönelim barındıran özellikleri incelenecektir. Yönelimin nedenleri ve sonuçları örneklemeler üzerinden tartışılarak araştırma ilerleyecek ve Protest yönelimin toplum üzerindeki etkisi anlaşılmaya çalışılarak yeni nesil siyaset ortamlarının doğası gözler önüne serilecektir. Özellikle siyasetin yeni medya ortamlarına kaydığı göz önüne alınarak düşünüldüğünde protest yönelime sahip sanat eserlerinin artık daha görünür yerlerde karşımıza çıktığı ve insanları eleştirdiği konularda iletişime ve etkileşime yönlendirerek bir tür cemaatleşmeye yol açtığı farklı araştırmalarca konu alınan bir durum haline gelmektedir. Görünür hale gelen protest yönelimin özelliklerini anlamak için son birkaç yılda yükselişini sürdüren ve z kuşağı üzerinde büyük etkisi olan Rap Müzik eserleri içerik analizi ve söylem analizi kullanılarak incelenecektir. Bu müzik türü 1970’lerde Amerika’nın siyahi vatandaşlarının yoğunlukta yaşadığı bir bölgede isyan müziği olarak çıkmış ve farklı formları olsa da gelişimini bu doğrultuda sürdürmüştür. Bu nedenle günümüz protest yönelimin popüler bir örneği haline gelmekte ve akademik yazına katkı sağlaması açısından incelenmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Rap müziğin popülerliği barındırdığı düşüncelerin daha fazla insan tarafından benimsenmesine yol açmaktadır. Sayısal bağlamda düşünüldüğünde bu müzik tarzının sanatçıları son birkaç yıldır Türkiye’de en çok dinlenen sanatçılar konumundadır. Öyle ki 2021 yılında en çok dinlenen 3 sanatçının 2 tanesi Rap müzik sanatçısıdır. Bu şarkılarda geçen protest öğeleri gözler önüne sermek ve bu öğeleri analize tabi tutmak araştırmanın ana amacını oluşturmaktadır. Araştırma sonunda bu popüler müzik türünün protest yönelim bağlamında hangi konuları ne şekilde ele aldığı anlaşılmaya çalışılacaktır.	
Anahtar Kelimeler: Müzik, Protest sanat, Protest Müzik, Rap Müzik	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Protest Attitude in Artworks: A Case Study of Turkish Rap Music	
Author of Thesis: Mustafa AKSOY	
Supervisor: Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL	
Accepted Date: 12/04/2024	Number of Pages: vi (pre text) + 99 (main body) + 1 (add)
The research will examine the features of artworks that contain a protest orientation. The research will progress by discussing the reasons and consequences of the orientation through examples, and by trying to understand the impact of the protest orientation on society, the nature of the new generation of political environments will be revealed. Considering that politics is shifting to new media environments, it has become a situation that is discussed by different studies, where artworks with a protest orientation are now appearing in more visible places and leading to a kind of congregation by directing people to communicate and interact on the issues they criticize. In order to understand the features of the protest orientation that has become visible, Rap Music works that have continued to rise in recent years and have a great impact on Generation Z will be examined using content analysis and discourse analysis. This music genre emerged as a protest music in a region where African American citizens of the United States lived in high density in the 1970s, and has continued its development in this direction, even though it has different forms. For this reason, it is becoming a popular example of the protest orientation of today and is emerging as an area that needs to be studied in terms of contributing to academic writing. The popularity of Rap music, especially, leads to the adoption of the thoughts it contains by more people. When considered in a numerical context, the artists of this musical style have been the most listened to artists in Turkey for the past few years. So much so that two of the three most listened to artists in 2021 are Rap music artists. Exposing the protest elements in these songs and subjecting them to analysis is the main purpose of the research. At the end of the research, it will be tried to understand how this popular music genre deals with which issues in the context of protest orientation.	
Keywords: Music, Protest Art, Protest Music, Rap Music	

GİRİŞ

Sanat bir tür ifade biçimidir. Sanatçı icra ettiği sanat eseri ile bir anlam oluşturur ve bu anlamı diğer bireylere aktarır. Bu bağlamda düşünüldüğünde sanatın bir tür iletişim işlevi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu iletişim olayı kimi zaman sevgiliye veya sevilen nesneye duyulan ilgiyi karşı tarafa aktarırken kimi zaman yalnızca duyguyu veya düşünceyi aktarır. Bu aktarım işi sanatçının başka bir zihinde kendini var etmesi olarak tanımlanabilir (Kanlıoğlu ve Şen,2022). Sanatçı eserini oluştururken aslında hedefinde anlaşılma ve anlatma güdüsü vardır.

Sanat duygu ve düşünce aktarma amacı için kullanıldığı gibi bir tür protesto aracı olarak da kullanılmaktadır. Tarih boyunca birçok sanatçı sanatı bu amaç ile kullanmış ve “Picasso’nun meşhur Guernica’sı” gibi kimi zaman savaş karşıtlığını ifade ederken kimi zamanda kitleleri mücadele etmeye yönlendirmiştir (Baranseli, 2017). Bu çalışmada müziğin bir sanat dalı olarak protesto aracı olarak kullanılması dikkate alınmıştır.

Çalışmada müziğin etkin bir sanat dalı olduğu görüşü benimsenmiş bir iletişim biçimi veya diğer bir deyiş ile bir tür aktarım aracı olarak varlığını sürdürmesine odaklanılmıştır. Bu bağlamda bu sanat dalının iktidara veya iktidar olan düşünce sistemlerine karşı çıkma eğilimleri incelenmiştir. Çalışmaya bu nedenle konu olarak ritimden ziyade sözlerin vurgu yaptığı rap müzik seçilmiş ve bu müzik türünde var olan sert ritimlerin ve iğneleyici sözlerin iletişim bağlamında dinleyene aktardığı düşünceler tespit edilmeye çalışılmıştır. Rap müzik özelinde düşünüldüğünde müzik parçasını yazan, sözlerini oluşturan kişi ile seslendiren kişi aynı kişidir. Bu durum mesajı kimin oluşturduğu ve ne şekilde sunduğu konusunda netlik sağlamaktadır. Bu net olma durumu içerik analizine tabi tutulan şarkıların daha rahat biçimde sunulmasına olanak tanımaktadır.

Çalışma kuramsal temel olarak İngiliz Kültürel Yaklaşımlar görüşlerinden faydalanmaktadır. Zeyrek (2021)’in de belirttiği gibi bu düşünce ekolü işçi sınıfı gibi toplumda daha alt sınıfta olan kimselerin “kitle iletişim araçlarınca verilen ve popüler kültür” kullanılarak yaygınlaştırmaya çalışılan düşüncelere pasif bir direniş gösterdiği konusuna odaklanır.

Yine bu ekole göre, “işçi sınıfından bir öznenin yaşamını sürdürebilmek için elindeki en temel yöntem alışık olduğu ve içselleştirdiği gündelik pratikleri ile otoriteye karşı koyabilmesidir”(Tansel İliç, 2022, s.373). Bu karşı koyma hareketleri alt kültürlerce benimsenmiş bir tür “Dil” oluşmasına olanak sağlamaktadır

Yine bu ekole göre toplumsal olarak alt sınıflara mensup halkın popüler kültür kapsamında verilmiş olan mesajları direkt olarak benimsemek yerine onları yeniden yorumlamakta ve onlarla mücadele etmektedir (Yaylagül,2006, s.82). Bu araştırmanın örneklemini oluşturan Rap müziğin ortaya çıkışına bakıldığında İngiliz Kültürel Çalışmaları ekolünce belirtilen “alt kültür ve karşı koyma” konularını kapsadığı görülmektedir. Ortaya çıktığı 1970’lerden günümüze bu kültürde değişimler olsa da hala ilk hedeflerine yönelik eserlerin üretildiği ve artık bunların popüler kültür kanalları ile yayıldığı görülmektedir. Yani popüler kültüre ve alt kültürlerin ötekileştirilmesine karşı çıkma hareketi olarak başlayan bir müzik hareketi bugün popüler kültür kanalları ile yayılmakta ve bazı örneklerinde ilk ortaya çıkışında olduğu gibi karşı çıkma üzerine konumlanmaktadır. Bu haliyle düşünüldüğünde İngiliz Kültürel Araştırmaları ekolünün koymuş olduğu alt kültürlerin direnişi tanımlamalarına bir örnek teşkil etmektedir. Örneklem olarak seçilmiş olan eserler bu perspektif kullanılarak değerlendirilmiş ve anlattığı konulara göre, dinleyiciye aktarılan duygulara yani temalarına göre incelenmiştir. Bu eserlerin tüm bunlara ek olarak yine popüler kültür bağlamında gelişimini sürdürmüş olan şarkılarda video klip kullanımı konusunda da örnek teşkil ettiği fark edilmiş ve bu kliplerde incelenmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde müzik konusu ana hatlarıyla tanımlanmakta ve müziğin tarihçesine yer verilmektedir. Bununla birlikte Frankfurt Okulu yaklaşımının müziğe olan düşünceleri de verilmekte ve bu okuma üzerinden İngiliz Kültürel Çalışmaları’nın müziğe ve bu kapsamda oluşmuş alt kültürlerle dair mesajları içerikte kendine yer bılmaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümü ise protest anlatım bulunan sanatların doğası üzerine kurulmuştur. Bu bölümde rap müzik ve diğer protest müzik türleri tanımlanmaktadır. Protest müzik türlerinin ortaya çıkışına bakıldığında yine İngiliz Kültürel Çalışmaları ekolünce ortaya koyulan alt kültürün popüler kültür ile olan etkileşiminin net şekilde ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu müzik türleri alt sınıfların bir tür kendini ifade etme biçimi olarak ortaya ıkmiş ve birçok anlamda birbirlerini beslemişlerdir. Bu müzik türlerinden bazılarının ise sadece müzik türü olmayıp aynı zamanda bir tür yaşam tarzı olduğu görülmekte ve hitap etmiş olduğu veya özdeşleşmiş olduğu alt kültürlerin var olma şekli olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın örnekleme olan Rap müzik de hiphop kültürü olarak ortaya ıkmiş ve bu kültürün müziği haline dönüşmüştür.

Araştırmanın nc bölümünde ise Türkiye özelinde ortaya ıkmiş olan protest müzik türlerinin ve Protest ifade içeren eserlerin ortaya çıkışı incelenmektedir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlayan bu örnekler siyaset ile i içe olmakta ve onu eleştiren bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Türkçe Protest Rap müzik örnekleri de bu geleneğe bağlı kalarak örnekler oluşturmaktadır. Yine bu bölümde görüleceği gibi müziğin bazı dönemlerde siyasete baskın gelirken bazı dönemlerde ise baskıcı ortam yüzünden daha cılız seste eleştirel içerik ürettiği görülmektedir. Günümüzde ise Rap müziğin yükselişi ve bu kültürün ana hatlarının eleştirel yaklaşım olması sayesinde bu eleştirel yaklaşımların daha gr sesinin olduğu görülmektedir. Özellikle günümüzde sosyal mecra ve internet etkisiyle eleştirel içeriğe sahip sanat eserleri kendilerini daha fazla gösterme imkanı bulmakta ve daha fazla desteğe sahip olmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Müzik tüm kültürler için yazının icadından çok önceleri bile hatırlatıcı olarak kullanılmış bir sanat dalıdır (Baldan, 2019, s.61). Bu bağlamda düşünüldüğünde müzik eserleri ve şarkılar anlatılan konuların tarihe geçmesine yardımcı olan birer faktör konumundadır. Özellikle Rock müzik ve rap müzik gibi tarzlar birer müzik eseri olmasının yanında ortaya çıkış şekilleri, halkta yayılış şekilleri göz önüne alındığında birer iletişim aracı görevi görmektedir. Bu iletişim şekli nesilden nesile olabileceği gibi toplumun farklı sınıfları arasında da fikir ve bilgi alışverişi sağlayan yatay veya dikey anlamda hareket eden mesajlardan oluşmaktadır. Bu bağlam içerisinde değerlendirildiğinde blues müziğin siyahi vatandaşların uğradıkları zulmü anlatma aracı (Kızılabdullah, 2019, s.321), Türkçe Rap müziğin 1990'lı yıllarda Almanya'daki Türklerin yaşadığı tekileştirme (Kuyumcu, 2020, s.2670) sorununu anlatma aracı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Araştırmada müziğin iletişim işlevi göz önüne alınarak müziğin iletileri hedef kitleye aktarım şekline odaklanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırma özellikle 2020’li yıllarda hızla popülerleşen rap müzikte var olan protest mesaj ve imgeleri açıklama amacını taşımaktadır. Bu amaç ile rap müzik eserlerinin kitlelere vermiş olduğu mesajlar ve mesajların içerikleri incelenmiştir. Araştırma örneklem olarak seçilen rap müzik eserlerinde kullanılan sözlerin varsa video klip içeriğinin içerik çözümlemesi yöntemi ile incelemeye tabii tutmak ve eserlerin dinleyenlere vermiş olduğu duygu ve düşünceleri anlama amacını taşımaktadır. Bu bağlamda eserler konularına göre, dinleyenlere verdikleri duygulara göre ve video kliplerindeki imgelere göre incelenmiştir. Protest rap şarkılarının hangi imgeleri kullandığını anlama üzerine yapılacak olan inceleme sayesinde örneklem üzerinden bu konu ortaya konmaya çalışılacaktır. Çünkü “Müzik belki de tüm sanat dalları içinde insanları etkileme ve birleştirme gücüne en çok sahip olandır” (Göher, 2007, s.303). Bu birleştirme gücü sayesinde müzik eseri benzer şekilde düşünen insanları bir araya getirerek toplumun en azından belli kısmında bahsedilen konuyla ilgili düşünce oluşmasını sağlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Araştırma sonucunda örneklem olarak seçilen eserlerde kullanılan şarkı sözlerinden bir kısmının kapalı anlatım yaptığı görülmüştür. Şarkıların tam olarak anlaşılabilmesi için video klibinin izlenmesi ve yayınlandığı dönemde yaşanan siyasi, ekonomik veya benzeri haberlerin ve gelişmelerin takip edilmesi, araştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda örneklem olarak seçilen şarkıların içerik analizlerinin yanı sıra bu tür bilgilerde araştırılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi örneklem olarak seçilen şarkıların içerik analizine tabi tutulmasıdır. İçerik analizi şarkılarda geçen konulara göre, şarkıların temalarına göre yapılmış ve son olarak şarkıların anlatımını destekleyen bir öge olarak video kliplerinin analizine yer verilmiştir. Video klipler de İçerik analizine dahil edilmiş ve videolarda kullanılan görsel imgeler bu yöntemle incelenmiştir. Konular ve temalar belirlenirken daha önce Aksoy(2022) tarafından yapılan incelemedeki parametreler örnek alınmıştır. İçerik analizinde yer verilen şarkıların bahsettiği “adaletsizlik, ekonomik

eşitsizlik, gösteriş, toplumsal haksızlıklar, ifade özgürlüğü, gündem olayları, kadına ve çocuk, toplumsal sınıf çatışması, siyasal eleştiri, iktidar eleştirisi, kültürün yozlaşması, özgürlüklerin kısıtlanması, Türkiye politikaları, sosyal medya bağımlılığı ve halkın bir kesimi” konuları o şarkının “Ne Anlattığı” ile ilgilidir

Diğer bir parametre olan şarkıların işledikleri temalar ise eserlerin konuyu “Nasıl anlattıkları” ile ilgilidir. Eserlerde öne çıkan uyular ve tepkiler bu başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda eserlerde Umutsuzluk, Hüzün, Öfke, Nefret, İsyan, Meydan Okuma, Alaycılık olmak üzere yedi tema belirlenmiştir.

İçerik analizi sırasında kullanılan son parametre ise şarkıların video klipleri ile ilgilidir. Örnekleme yer verilen şarkıları yayımlamış oldukları video klipler incelenmiş ve şarkıyla uyumlu olan görsel imgelerin var olup olmadığı araştırılmıştır. Video klipler şarkıların anlamını pekiştirmek için kullanılmış ve bu durum eserlerin “Konuyu nasıl sundukları” ile ilgili görünmektedir. Bu bağlamda araştırma üç ana sorudan oluşmaktadır:

- Rap müzik eserleri hangi konulara yer vermektedir?
- Eserler konuları ne şekilde anlatmaktadır?
- Eserler konuyu anlatırken video kliplerinde hangi imgelere yer vermiştir?

Evren ve Örneklem

Araştırma Amaçsal örnekleme yöntemi çeşitlerinden biri olan ölçüt örnekleme metodu kullanılarak seçilmiş olan şarkıların içerik analizine tabi tutulması ile oluşmaktadır. Ölçüt örnekleme yönteminde incelenecek birimler arasından örnekleme karşılayacak olanlar örnekleme dahil edilmektedir (Karakuş, 2016, s.138).

Araştırma evreni olarak Türkçe Protest şarkılar belirlenmiş ve örneklem olarak Türkçe Rap müzik seçilmiştir. Örneklem belirlenirken protest öğeler içeren Rap tarzı şarkılar Youtube isimli sosyal mecra kullanılarak ve sözlerinde protest öğeler bulunan şarkılar seçilmiştir. Şarkılarda geçen konuların güncel olması için Youtube’da yayınlanma tarihleri dikkate alınarak -1 Eylül 2018 ve 1 Eylül 2023- son 5 yılda yayınlanmış şarkılar belirlenmiştir. Bu bağlamda daha önce herhangi bir çalışmada örneklem olarak seçilmemiş olan on beş şarkı belirlenmiştir. Bu on beş şarkının diğer bir özelliği ise

şarkı sözlerinin seslendiren sanatçıya ait olmasıdır. Belirleme sonrası araştırmanın örneklemini oluşturan şarkılar ve görüntülenme sayıları tablo 1’de gösterilmektedir.

Sanatçı	Şarkı İsmi	Yayın Tarihi	Görüntülenme Sayısı
Gazapizm	Ölüler Dirilerden Çalacak	14 Eylül 18	61.222.510
Ozbi	Popüler Fetiş	22 Kasım 18	1.371.933
Ezhel	Olay	6 Eyl 2019	10.720.573
Contra	Zebani	30 Eylül 19	9.882.579
Hidra	Bağırın	12 Eylül 20	2.650.394
Ozbi&Sokrat St	Teslim Olma	4 Aralık 20	1.486.793
Rota & Lalfizu	Yara	5 Mart 21	967.154
Ozbi	Sana Sormam	12 Mart 21	1.434.600
Norm Ender	Kediler Aslan Olamaz	18 Kasım 21	9.451.429
Sokrat St&Şanışer	Tek Hayalim	15 Nisan 22	1.911.306
Şanışer	Gitmek	29 Nis 2022	834.619
Hidra	Göçmen	20 Mayıs 22	2.542.565
Şanışer	Katil	19 Ağustos 22	837.738
Norm Ender	Bu Düş Çok Güzel	10 Kasım 22	8.201.790
Gazapizm	Yine Edemedik Dans	22 Haziran 23	8.041.039
Toplam Görüntüleme			121.557.022

Tablo 1:Araştırma Örneklemini Oluşturan Şarkılar ve Youtube Verileri¹

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın en önemli sınırlılığınınrap müzik tarzında çok fazla parça olması olduğu belirtilmelidir. Bunun yanında Youtube algoritmasının çalışma prensibinden doğabilecek olan şarkı seçimi konusu da sınırlılıklar arasındadır. Youtube algoritması kullanıcı siteyi ziyaret ettiğinde izleme geçmişinden yararlanarak kullanıcının izleme olasılığı en yüksek olan videoları karşısına çıkarmakta ve aratmış olduğu kelimeyle

¹ Kasım 2023 tarihli görüntülenme sayıları dikkate alınmıştır.

ilgili videoları bu şekilde sıralamaktadır (ticimax.com, 2023). Araştırma sırasında algoritma nedeniyle belirlenen tarih aralığında başka protest şarkı yayımlanmış olsa bile araştırmaya dahil edilmemiş olabilir. Diğer bir sınırlılık ise şarkı sayısı ile ilgilidir. Şarkı sayısı arttıkça verilerin anlamlı olarak işlenmesi zorlaşacaktır.

Bu bağlamda araştırmanın kapsamı Youtube isimli mecra yayımlanmış olan Türkçe Rap eserlerinden protest öğeler barındıran şarkılardan oluşmakta ve bu şarkılardan daha önce herhangi bir araştırmaya konu olmamış olanların seçilmesi şeklinde ifade edilebilir. Daha önce araştırmalara konu olmuş Susamam, Mekanın Sahibi, Küçük Kara Kutular, Bıktım Dünyadan, Belki Birgün Barışırız, Peşimde Kara Geceler, Giden Günleri Geride Bırak şarkıları örnekleme dahil edilmemiştir.

1.BÖLÜM:MÜZİK

Müziğin kelime kökeni “Grek Mitolojisi’nde “Mus” adı verilen; ağaçlar üzerinde yaşayan, yarı kuş yarı kadın biçiminde olan, güzel sesi ile şarkı söyleyen ve insanları büyüleyen Tanrıça”nın adına dayanmaktadır (Uzun ve Uzun, 2019, s.147). Müzik insanların sesleri kullanarak belirli ritimlerle anlamlı ezgiler oluşturduğu ve bu yarattığı anlamları birbiri ile paylaştığı bir araçtır. “Müzik içinde barındırdığı ritm öğesiyle, belki de sanat dallarının en eskisi olarak kabul edilmelidir” (İlyasoğlu, 2009, s.13’den aktaran Ayhan, 2015, s.81). Eflatun müziği tanımlarken “tanrının dili” ifadesini kullanmış Weber ise müziğin insan ruhunun dili olduğunu söylemiştir (Uçan, 1994, s.11’den aktaran İmik ve Haşhaş, 2020, s.197). Atali (2005)müziği tanımlarken dil kadar eski bir icat olduğu vurgusunda bulunmuş ve din ile ilgili uygulamaların bir parçası iken medeniyetin ilerlemesi ile birlikte bir sanat halini alarak soyut bir ifadeye büründüğünü vurgulamaktadır. Ötgün (2008) sanatı tanımlarken gündelik yaşamın tamamıyla aktarılmasının sanat olarak ifade edilemeyeceğini ancak sanatın gerçeklik barındırması gerektiğini belirtmiştir. Baranseli (2017)’de paralel olarak sanat eserlerinin gerçeklikle ilgisinin yüzyıllardır tartışıldığına vurgu yaparak eserin kendi gerçekliğini yeniden yarattığını ve eserin ancak gerçeği barındırdığında sanat eseri sayılabileceğini belirtmiştir (s.268).

Finkelstein (1986) müzik eserlerinin gerçekle uyumu, gerçek yaşamı yansıtması sayesinde kalıcı bir kültür unsuruna dönüştüğünü ve bu gerçekçiliğin zaman içerisinde değişen müzik anlayışlarına veya müzik tarzlarına rağmen anlatımın bir unsuru olarak karşımıza çıktığını vurgulamaktadır (s.15-16). Gerçek bilinçten bağımsız olarak varlığını sürdürebilme özelliği taşır (Akdeniz, 2019). Sanatta gerçeklik kavramı olarak tanımlanan bu durum aynı zamanda bir akım olarak 19. yy. ortalarında Fransa’da ortaya çıkmış ve kimi düşüncelere göre sanatta gerçekçiliğin yakalanması için yoksul vatandaş ve işçi sınıfları ile yakın ilişkiler kurulması gerekliliği savunulmuştur (Gürkan 2023). O halde denilebilir ki müzik bir sanat dalı olarak gerçeği anlatmakta ve gerçeğe eşlik etmektedir. Gerçekçilik ise müziği hayatın hemen her alanında her kesime hitap edebilecek duruma getirmektedir.

Müzik bir sanat dalı olmasının yanında bir kültür ürünüdür.Kültür bir milletin veya medeniyetin yüzyıllar boyunca oluşturmuş olduğu yaşam stilleri ve yaşam alışkanlıklarını bir sonraki nesile aktarmasını ifade eden tarihi sanatsal öğeleri yeme

içme alışkanlıkları gibi unsurları barındıran çok geniş bir kavramdır (Göçer, 2012, s.50). Kavramın geniş olması aynı zamanda onun anlamsal olarak soyut bir görünüm kazanmasına neden olmakta ve literatüre bakıldığında tanımlamaların çok çeşitli perspektifler üzerinden yapıldığı görülmektedir.

Özüne bakıldığında insan üretimi olan kültür “dilimizde uygarlık, medeniyet ve çağdaşlık yerine” kullanılan bir kavram olmakla beraber kültürün ne olduğu konusu tartışmalı bir konu olarak öne çıkmaktadır (Karşlı, 2016, s.39). Bu tanımlamalar bağlamında değerlendirildiğinde kültür kelimesinin anlamı genişlemekte ve bu geniş anlam sorunu onun tam olarak tanımlanmamasına neden olmaktadır. Kültür araştırmalarına bakıldığında kavramın dil, müzik veya edebiyat gibi farklı inceleme alanları ile beraber olarak ele alındığı görülmektedir.

Kültür günümüzde üretilen ve tüketilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürü üretilebilir olması ve tüketimi kitle iletişim araçları ile hız kazanmış ve yüzyıllarla ifade edilen kültür oluşumu süreçleri çok kısa sürede tamamlanmaktadır. Kültür araştırmalarına bakıldığında bu duruma eleştirel olarak yaklaşan düşünürlerin olduğu görülmektedir. 19. Ve 20. Yüzyıllarda kültür endüstri anlayışı içerisinde üretilmeye başlanmış ve çok geniş kitlelere yayılım göstermiştir (Koluaçık,2017, s.138). Bu yıllarda ortaya çıkmış olan Frankfurt Okulu üyeleri bu üretim ve tüketimi “kültür endüstrisi” olarak isimlendirmiş ve Avrupa’da yükselmiş olan faşist hareketlerin ve iktidarların kültür araçlarını kullanarak halkı yönlendirebildiklerinin tespiti ile kültür endüstrisine eleştirel bir tavırla yaklaşmışlardır (Yaylagül,2021, s.88-90).

Müzik bir sanat dalı ve bir kültür ürünü olmasının yanında aynı zamanda ileti aktarabilir özelliğe sahip olmasından dolayı bir iletişim aracıdır. İçinde bulunduğu toplumun duygularını başka toplumlara veya kendisinden sonraki nesillere aktarabilmekte ve sahip olduğu ritim ve biçimsel özellikler sayesinde bunu akılda kalıcı şekilde gerçekleştirmektedir.

Ayas(2015) müziğin anlamına yönelik olarak müzik notalarının kendi başına anlamı olup olmadığı konusuna vurgu yaparak müziğin anlamı dediğimiz şeyin aslında müzik sözleri olduğunu söylemiştir. Yazar yine benzer anlatımla sözlerde sağlanan gerçekliğin müzik eserini şekillendirdiğini aktarmaktadır.

1.1.Müziğin Kısa Tarihi

Müzik gibi bir sanat dalının tarihi birkaç sayfada özetlenemeyecek kadar uzun bir süreçtir. Ancak farklı tarihi toplumların müzik yapmaktaki amacını anlamak bu zengin tarihin kısa özetini oluşturmaktadır. Antik dönemler ile bugünün müzikleri incelendiğinde birinin diğerine karşı sanatsal üstünlüğü bulunmamaktadır ve aralarındaki en büyük ortak yön “gürültüleri şekillendirme ve güzel olanı kaostan çıkarmak” olarak gösterilebilir (Atali, 2014, s.17). Müzik tarihi müziği icra etme düşüncesinin, şeklinin, kullanılan araçların ve doğal olarak kültürün tarihidir (Say,1997, s.17).

Antik Yunanda müzik eğitim, din gibi birçok alanda kullanılırken tüm erdemlerin kaynağı olarak değerlendirilmiş ve “kutlamalar, dini ritüeller, düğünler, askeri törenler, ölüm, hasat, tiyatro, sportif olaylar, yarışmalar, festivaller” hemen her türlü organizasyonda kullanılacak kadar önemli bir noktadır (Sarıboğa ve Akıncı, 2017, s.5-6). “Platon ve Aristoteles gibi Antik Yunan felsefecileri, müzik ile matematiğin ilişkisini vurgularken tarih boyu birçok filozof, müziğin, maddeden arınan ve doğrudan insan ruhu ile birleşen en yüce sanat olduğunu savunmuştur” (Çelik, 2008, s.6).

“Yunan mitolojisinde Apollon, güzel lir çalmasıyla tanınan bir tanrıdır. Apollon insanlara lir çalarak hem onları iyileştirir, hem de neşelendirir. O, müziğin, şiirin ve sanatın tanrısıdır” (Kutlu, 2019, s.302).

İsababayeveva(2013)’ nın aktarımına göre Yunan toplumunda bazı çalgılar olumlu olarak değerlendirilip yüceltilirken bazı çalgıların ise sert biçimde olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Bu toplumda lir ve kithara yüceltilmiş çalgılardır. Ancak arp ve benzeri çok telli çalgılar hem başka kültürlerden gelmiş olması sebebiyle hem de toplumda var olan çok sesli müziğin ahlakı bozuyor olma düşüncesiyle olumsuz çalgılar olarak değerlendirilmiştir.

Mitolojide müziğin yer bulması ve çalgılara yüklenmiş olan anlamlar bile bu toplum için müziğin önemini göstermektedir. Yine antik Yunanlılarda “epilepsi, depresyon, sıla hastalığı-melankoli, mani, cinnet, letarji, katatoni, histeri, felç, afazi, tarantizma, korea, gut, ateşli hastalıklar, romatizma, çeşitli ağrılar, veba, kızamık, kuduz gibi hastalıkların tedavilerinde kullanıldığına dair bilgiler mevcuttur”(Kutlu, 2019.s.304).

Yine benzer biçimde Antik mısır uygarlığında da müzik önemli yere sahiptir. Müzik yine Yunan uygarlığında olduğu gibi dinsel törenlerde ve eğlence aracı olarak

organizasyonlarda kullanılmış, hiyegrif örneklerinde ekin toplayan insanların şarkı söylediği betimlenirken müziğe verilen önemin bir göstergesi olarak müzik tanrıçası Hator'a inanmışlardır (Tekçam, 2017, .157-158).

Antik Çin uygarlığında da müziğin önemli yere sahip olduğu görülmektedir. Mimaroğlu (1995) Çin uygarlığında müziğin tapınaklarda ve saraylarda kullanılan bir sanat dalı olmasının yanında toplumsal eğitimin bir parçası olduğunu da aktarmış ve müziğin ne derece yaygın olduğunu anlatmak için “M.Ö. 246’da İmparator Şi Huang’ın daha yararlı işlerle uğraşılması için müziği yasakladığını” aktarmaktadır (s.12-13).

“Geleneksel Çin düşünce sistemi içerisinde müziğin önemli bir yeri vardır. Törenler ve müzik, antik Çin’de yaşamın temelini ifade eden iki önemli öğedir. Li Kuralları1 insanların yaşamlarını ve davranışlarını yönlendirirken, müzik bu eylemlerin dışı vurulmasını sağlayan iç kuvvet olarak nitelendirilmektedir. Müzik, sadece davullar ve zillerden ibaret olarak değil, düşünce ve sözlerin ahenkli bir şekilde dile getirilmesi olarak görülmektedir”(Öztürk, 2023, s.56).

Mezopotamya uygarlıklarında da müziğin günlük hayat için önemli bir yere sahip olduğunu gösteren kalıntılar bulunmuştur. Mezopotamya uygarlıklarından biri olan Sümer uygarlığında müzik okul olarak nitelendirilebilecek kurumlarda öğretilen nitelikte olurken yine diğer uygarlıklara benzer biçimde resmi toplantılarda ve dini törenlerde farklı müzik aletleri kullanılmıştır (Baldan, 2019, s.65)

Ortaçağa geldiğimizde ise müzik yine din ile bağdaşmaktadır. Yıldız’a (2003) göre kilisenin egemen olduğu ortaçağ Avrupa’sında müzik bir tür çıkarıcılık ile kilise tarafından tekele alınmış ve müziğin hikâye aktarma ve hatırlama kolaylığı sağlaması nedeniyle ilahiler halka dini anlatmak için kullanılmıştır.

Yine aynı dönemlerde Müslüman dünyasında da müziğin dini törenlerde kullanıldığı aktarılmaktadır. Kara (2014) Selçuklularda müziğin dinsel ve askeri törenlerin yanı sıra eğlence aracı olarak da kullanıldığını aktarmakta ve yine bu dönemlerde İbni Sina, Farabi gibi İslam filozoflarının müziğe ve onun etkisine yönelik eserlerinin olduğunu aktarmaktadır.

Özellikle Avrupa’da etkilerinin net şekilde hissedildiği birçok kaynakta aktarılan Rönesans döneminde müzik kilisenin etkisinden kendini kurtarmıştır. Tan (2018) Rönesans döneminde ortaçağda kullanılan tek sesli müziklerin yerini çok sesli müziklerin aldığını aktarır ve özellikle opera gibi çok sesli müziklerin bu dönemden sonra ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Özellikle Avrupa kıtasında orta çağdan sonra

fikri anlamda büyük değişiklikler olmuştur. Orta çağda hayatın hemen her alanında önde olan din kavramı yavaş yavaş gözden düşmekte ve bu durum yeni sanat akımlarının doğmasına ve yeni sanat anlayışlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur..

Rönesans dönemi Orta Çağ ile yeniçağ arasında bulunan, kimi çevrelerce Modern Çağın başlangıcı olan ve farklı disiplinler arasında başlangıç ve bitiş tarihi değişse de genellikle 1350'li yıllar ile 1600'lere kadar olan dönemi kapsadığı düşünülmektedir (Yıldırım, 2020, s.187). Yeniden doğuş olarak ifade edilen Rönesans döneminde totaliter kilise yönetimine alternatif olarak ortaya çıkan düşünceler Yunan kültürünü örnek alarak ilerlemiştir (Açılmış, 2021,s.195). Tekin Gürgen (2021) bu dönemin müziğı ile ilgili olarak orta çağda düzenlenmiş olan haclı seferleri ile orta doğudan birçok çalgı aletinin Avrupa ya geldiğini ve bu değişimin ardından müzik eserlerinin şarkı ağırlıklı olduğunu ve bu şarkıların konularının din dışı konular olduğunu vurgulamaktadır.

Özellikle Atali (2014)'nin belirttiğı gibi antik yunanda var olan müzik sahneleme kültürünün Avrupa ya taşınması müziğın gelişimi açısından yeni bir dönüm noktası konumundadır. İlerleyen dönemlerde sahnelenen müzikleri burjuva kesimine yönelik eğlenceler haline dönüşse de ilk dönem müzik ve sahne kültürü halkın tamamının katılabileceğı konumdadır. Bu durum müziğın ve anlatılan hikayenin çok fazla insana ulaşması anlamına gelmekte ve bir tür kitle iletişim aracı haline dönüştüğünün göstergesidir. Göçer(1997) Rönesans döneminde müziğe başka hiçbir dönemde olmadığı kadar önem verildiğini vurgulamakta ve bu dönemlerde saray ahalilerinin bir müzik aleti çalmasının zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır. Yine aynı araştırma da müzik ile ilgili başka bir noktaya değinilerek müziğın Rönesans dönemi resim tablolarına yansması işlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında müzik başka bir sanat dalını etkilemiş ve ressamların bakış açıları ile müzik konusu işlenmiştir.

Görsel 1: Resim Sanatı ve Müzik, Piero della Francesca - İsa'nın Doğuşu
Kaynak:Özyürek, J.(2022, 23 Aralık). National Gallery, Piero Della Francesca'nın Ünlü Nativity Tablosunu Restorasyonda Bozdu Mu?.[Resim].Söylenti Dergi. <https://tls.tc/ntjt0>Erişim Tarihi: 02.02.2024.

Görsel 2:Müzik ve Resim Sanatı, Giovanni Bellini - Meryem ve Azizler
Kaynak:Aydın, S. (2023).Tablolarda Meryem ile Çocuk İsa ve Azizler: Sacra Conversazione.[Resim].<https://tls.tc/hO8gl> Erişim Tarihi:25 Kasım 2023

Rönesans sonrası Barok Dönem’de ise müzik çalgıları gelişmiş ve opera türü müzik tarihinde ortaya çıkmaktadır (Tan, 2018, s.46). Barok Dönem 1600-1750 yılları arasında tarihlenen ve Rönesans dönemine göre çok sesli çalgıların ve ritimlerin kullanıldığı bir dönem olmakla birlikte müziğin din etkisinden sıyrılmış olduğu dönemdir(Ekinci ve Demirtaş, 2013, s.250). Cangökçe (2022) aynı zamanda operanın da ortaya çıkış olduğu bu dönemde sanatçılar çok seslilik ile birlikte müzisyenlerin ve bestecilerin yeni stil ve teknikler deneyerek günümüz müzik kültürünün oluşmasına katkı sağladığını belirtmiştir.

Barok döneminden sonra başlayan klasik dönem müzikte hala din etkisi sürerken büyük bestecilerin kral ve soylular için çalıştığı ve halka açık konserlerin popülerleştiği, şehirlerde konser salonları açıldığı görülmektedir (Cazkolik.com, 2020). Barok dönem ile ayrıştığı en önemli nokta bestecilerin süslü ve gösterişli besteler yerine daha sade bir anlayış benimsemiş olmalarının yanında müzik aleti çalmanın soylular arasında yayıldığı görülmektedir (Özyazıcı, 2020, s.640-641).

Fransız İhtilalı’nın ardından müzik anlayışı değişmiş ve besteciler orta sınıf vatandaşları da dikkate alarak müzik yapmaya başlamış ve konu olarak toplumu, edebiyatı ve politik konuları seçmişlerdir (Sarıkaya ve Özer, 2015, s.101-102). İlyasoğlu (2008) romantik dönem ile birlikte bestecilerin geniş halk kitlelerine ulaştığı ve küçük bir zümrenin zevklerine hitap etmekten kurtulduğunu belirtmektedir. Yine yazara göre bu dönemde herhangi bir besteci kilise için beste yapmamıştır. Barok dönem ile başlayan din ve müzik ayrımı klasik müzikte devam etmiş ve romantik dönemde net çizgiler kazanmaktadır.

Dürük (2009) 19. yy ile beraber özellikle kapitalizmin ortaya çıkışıyla müziğin şekil değiştirerek modern veya çağdaş müzik olarak isimlendirildiğini vurgulamış ve modern bestecilerin sürekli bir yenilik arayışı içerisinde olduğunu vurgulamıştır. Say (1997) ise modern dönem müziğinin 20.yy ile birlikte netleştiğinin ve eski ile bütün bağların koptuğunu vurgulamakta ve önceki dönemlerin aksine bu dönemin kavramlar ile tanımlanamadığını belirtmiştir. Modern dönem bestecileri herhangi bir akıma bağlı kalmamışlar ve pikap, radyo gibi icatlar ile birlikte eserleri dünyanın herhangi bir noktasına ulaşabilir hale gelmiştir (Musiconline Blog, 2019).

Tarih ilerledikçe müziğin gelişim gösterdiği görülmekle birlikte Baldan (2019)'ın vurguladığı gibi müziğin yazının icadından önce hatırlatıcı olarak kullanılmış ve halka aktarılması gereken düşünce ve hikâyeler müzik aracılığı ile aktarılmıştır. Müziğin bu toplumsal iletişim işlevi günümüzde dahi devam etmekte ve şarkılarla birlikte yine dinleyicilere sanatçılar, müzisyenler tarafından anlatımda bulunmaktadır.

Günümüzde farklı müzik türleri olsa da özellikle edebi bir tür olarak şarkılarda bu anlatım yönü ağır basmaktadır. Anlatım işlevi; müziğin tarih boyunca ve günümüzde bir tür iletişim aracı olduğuna vurgu yapmakta ve bu aracın da diğer iletişim araçlarında olduğu gibi mesaj taşıdığı aşikârdır. Denilebilir ki müzik ve şarkı duyguları ifade etmek için çok etkili bir araçtır. Bu etkili aracın farklı birçok kaynakta da aktarıldığı gibi tarih boyunca kullanıldığı görülmektedir. Bir iletişim aracı olarak düşünüldüğünde bu sanat dalının bireye akılda kalıcı bir biçimde mesajlar taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

Bir kültür ürünü olan müzik ortaya çıktığı kültürün ana hatlarını bünyesinde taşıırken bir tür aktarım nesnesi olarak nesiller arasında bağlantıyı kurmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde müzik bir tür iletişim aracı olarak karşımıza çıkmakta ve diğer iletişim araçlarına benzer şekilde ilişkiler kurmaktadır. Bir aktaran yani kaynak tarafından üretilen mesaj(müzik açısından düşünüldüğünde müziği seslendiren veya besteleyen kişi), kanal yani müzik notaları ve notalarla uyumlu hale getirilmiş sözler aracılığı ile bir mesaj ulaştırmaktadır. Mesaj kimi zaman bir düşünce, bir olay veya bir tür duygu ifadesidir. Alıcı yani dinleyen ise taşınan mesajları anlayan kişidir.

Ayas'ında belirttiği gibi dilden dile yayılan şarkıları anlamlı kılan yalnızca sözleri değildir, öyle olsaydı eğer albüm kapaklarından sözleri okumak ya da âşıkların sözlerini müziksiz veya ahenksiz ezberlemek yeterdi (2015, s.20). Müzik duyguları harekete geçirme işlevi sayesinde zihinde bir imgelem yaratır ve müziğin ritmi ile şarkılar anlam kazanmaktadır. Müzik bir eğlence aracı olmasının yanı sıra“insanın ruh, duygu ve düşünce dünyasını da yansıtan bir kavramdır” (Gencal, 2006'dan aktaran Oyan ve Sağlamtimur,2016, s.78). Bu durum onun güçlü bir iletişim aracı haline gelmesini sağlamakta ve duygularla bağdaştığı için etkisi artmaktadır.

1.2. Frankfurt Okulu ve Müzik

İletişim tarihine bakıldığında Yaylagül(2006)'ünde değindiği gibi iki farklı eleştirel yaklaşımın ortaya çıktığı ve bu iki yaklaşımında kültür tanımı üzerinden iletişim

şekillerini eleştirdiği görülmektedir. Bu iki eleştirel yaklaşım Frankfurt Okulu ve İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu'dur. İki okulun da müzik hakkında çalışmaları bulunmaktadır.

Frankfurt Okulu üyeleri kapitalizm öncesinde müzik ile kitlelerin kapitalizm öncesinde birbirlerine gelenek ile bağlı olduğunu ancak Kapitalizm sonrasında müziğin eleştirel niteliğini kaybettiğini vurgulamaktadır (Çimen, 2020, s.492). Tansel İliç (2022) ise Frankfurt okulunun yaklaşımını değerlendirirken okulun temsilcilerine göre kültürün temel amacının mutluluk vaadi olduğu konusuna değinmekte ve “bu noktada ise kitlelerin bilincinin mutluluk talebini istismar ederek karşılayan kültür endüstrileri devreye gireceğini” belirtmektedir (s.372).

Bu bağlamda değerlendirildiğinde kültüre tanımlama getirmiş olan Frankfurt Okulu üyeleri içerisinde bulundukları toplumun sosyolojik yapısından da etkilenecek kültürün kitle iletişim araçları ile toplumları yönlendirmek için kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Daha basit bir ifade ile okulun karşı çıkmış olduğu ve eleştirel tavır takındığı nokta kültür ürünlerinin bir nevi kapitalizm aracı olarak kullanılması olmaktadır. Birbirine benzeyen müzik eserleri kitle iletişim araçlarında yayımlanan top listeleri özgün olmayan müzik klipleri ya da filmler üretildikçe üretim ve tüketim hızı artmaktadır (Aydın Öztürk, 2020, s.530). Okula göre kültürel öğelerin değeri tüketilebilirliği ölçümlenmekte ve sanatsal öğeler kar elde edebilmek için pazarlanmaktadır (Bekalp, 2019, s.22).

Bu görüşü Frankfurt Okulu önemli üyelerinden Adorno'nun düşünceleri üzerinden de okumak mümkündür. Özellikle kültürün önemli etmenlerinden müziğe bakışı durumu özetler niteliktedir. Adorno (2016) günümüzde müziği piyasa koşullarına göre kendini dönüştüren satılık bir meta olarak görmekte ve toplumsal sınıfa karşı çıkan az sayıda müziğinde toplumun dönüşüm süreci içerisinde bir anlamda vakumlanarak etkisizleştiğini vurgulamaktadır (s.48-49).

Adorno (2016)'nın eleştirdiği noktanın değişen müzik zevkleri ve bu değişime paralel olarak müzik eserlerinin içinin boşaltılması olduğu görülmektedir. Yazar hafif müzik olarak adlandırmış olduğu modern müzik toplum nezdinde klasik anlamdaki müzik eserlerinden üstün görüldüğü ve toplumun sadece toplumsal prestij nedeniyle üst müzikten haberdar olduklarını belirtmektedir (s.147-148).

Frankfurt Okulu düşünürlerinin kültür endüstrisi görüşü üzerinden müziğin bir tür meta haline getirildiği konusuna yöneldikleri görülmektedir. Ancak Frankfurt Okulu üyelerinin eleştirildiği noktalar mevcuttur. Tansel İliç (2022) Frankfurt Okulu üyelerinin kitleleri pasif alıcılar olarak konumlandığını belirtmiş ancak İngiliz Kültürel Çalışmaları Okulu'nun tam aksine popüler kültür ürünlerine en çok maruz kalan alt sınıfların pasif alıcılar olmadığını ve bu iletileri kullanarak muhalif karşı kültür yarattıklarını belirtmektedir. Yeşilgöz (2019)'de paralel şekilde müzik eserlerinin bazı örneklerinin endüstriye uyum sağlamayarak tam aksi noktada yer aldıklarını ve bu yönleri ile Frankfurt Okulu görüşlerine uymadıklarını aktarmaktadır. Köbaşı (2021) ise okulun işçi sınıfı ile bir bağ kurmaktan ziyade yalnızca akademik çalışma yapmış olduğunu ve siyasetsez bir anlayış göstererek öğrenci direnişleri gibi konulara kayıtsız kaldıklarını belirtmiştir

1.3. İngiliz Kültürel Çalışmaları ve Müzik

İngiliz Kültürel Çalışmaları 1964'te Birmingham Üniversitesi bünyesinde yer alan Çağdaş Kültürel Araştırmalar Merkezi'nde kültürün yaşamış olduğu değişimi inceleyen bir grup entelektüel tarafından kurulmuştur (Akgün ve Arık, 2021, s.116). Kültürü alt kültürlerin ve egemen kültürün birbiri ile etkileşimi ile ele alan bu ekol özellikle Hall'ün çalışmaları sayesinde yayılım göstermiştir.

Hall (2016) kültürü bir süreç olarak tanımlamakla beraber bireylerin temsil kullanarak anlamlar ürettiğine ve bu anlamların toplumca kabul edilmesi ile kültürün oluştuğunu aktarmaktadır. Yazara göre temsil bir kültürün üyelerinin anlam üretebilmek için oluşturmuş olduğu kodlardır ve toplum kendisine iletilen kodu kültürü ile bağlantılı olarak anlama dönüştürür. Bu yönüyle bakıldığında düşünürün vurguladığı şey anlamın kendisi değil alıcının kodun çözümündeki yorumudur.

Hall kodlama ve kod açıklama isimli kurucu makalesinde de benzer şekilde toplumların iletileri direkt olarak almadıklarını, onları kendi anlayışlarına uygun olarak benimsediklerini açıklar (Bourse ve Yücel Bourse, 2023, s.57). Hall'ün yaklaşımı diğer modellerin aksine alıcıyı pasif konumdan çıkartarak üretilen iletilerin alıcı tarafından süzgeçlendiği kendi duygu düşüncelerine uygun şekilde anlamlandırdığı düşüncesine dayanmaktadır (Şeker ve Şimşek, 2012, s.112).

Kasap (2022) Hall'ün yaklaşımını değerlendirirken anlam ve ideoloji üzerinde durmaktadır. Anlamların toplumda kabul gören ideolojilerin geniş kümesinden doğduğunu, alıcının bu unsurları kullanarak mesajı çözümlediğini belirtmekte ve toplumun kültürel dünyasına ait sınıflandırmaların bu anlamları yarattığını söylemektedir. Alıcı bu anlamları kabul edebilir veya direniş göstererek anlamları kabul etmeyebilir. Özçetin (2010) alıcının yeniden konumlandırılmasıyla birlikte iletişim ve ideoloji arasındaki bağlantının şekline vurgu yapmakta ve Hall'ün ideoloji tanımlamasına değinmektedir. Buna göre Hall toplumların her türlü ideolojik düşünceyi benimsemedikleri ve muhakeme yeteneklerini kullandığını açıklar.

Okulun genel yaklaşımı ise Hall ile paralellik taşımaktadır. Yıldırım (2020) kültürel çalışmaların kendi dönemlerinde var olan sorunlar üzerine yoğunlaştıklarını ve İngiltere işçi sınıfının nasıl alt kültür geliştirdiklerini incelediğini aktarmaktadır. Yaylagül (2006) ise okulun temsilcilerinin kültür kavramına antropolojik olarak yaklaşarak kültürün toplumsal hayatın her alanını kapsadığını ve bu haliyle seçkinlere ait olmadığını savunduklarını aktarmaktadır.

İngiliz Kültürel Çalışmaları ekolü popüler kültür içerisinde direnişçi unsurlar barındırdığını anlatmakta ve işçi sınıfı gibi alt sınıfların kültürel ürünlere elitist bir tavırla yaklaşmayacağını müzik dinleme sinemaya gitme gibi davranışların onlar için daha sıradan şeyler olduklarını vurgular (Tansel İliç, 2022, 373). Onlar için bu sanat dalları hayatın içerisinde olan ve özel olmayan şeylerdir. Bu anlatımla sanat hayatı elit kesime hitap eder biçimde değil sıradan vatandaşın anlayacağı biçimde tanımlar.

Alt ve karşı kültürler egemen kültür içerisinde var olabilmek için kendilerine özgü direniş noktaları göstermektedir. Bu direnişler egemen kültürün dayatmış olduğu yaşam alışkanlıkları ile mücadele konusunda onlara yeni sahalara açmakta ve bu imgeler çerçevesinde birleşmelerine olanak vermektedir.

Okulun anlayışına göre popüler kültür, hegemonya sahibi kültür ile bu kültüre muhalefet olan kültürün mücadelesinden doğan bir kültür alanıdır ve bu mücadeleden doğmuş bir müzakere alanıdır (Teker, 2018, s.37). Bu anlamda düşünüldüğünde egemen kültürün alt kültür ile olan alışverişinde direniş unsurlarına rastlanmaktadır.

Popüler kültür ile alt kültürün etkileşimi konusu müzik alanında da görülmekte ve okulun bu konuda da görüşü bulunmaktadır. İngiliz Kültürel Çalışmalarına göre popüler müzik egemen kültür ile alt kültürün bir mücadele alanı olarak ortaya çıkmış olan ve

kültür endüstrisi yansımasından daha çok alt kültürlerin kendini ifade etme aracıdır (Aydın ve Sam, 2018, s.165). Popüler müzik bir hegemonya dayatmasından ziyade bir tür kendini ifade aracı olarak ortaya çıkabilmekte ve zaman içerisinde değişen bir devinim göstermektedir (Genç, 2023, s.614).

Ekolün müzik ve kültür hakkındaki görüşlerini Türk müzik tarihi üzerinden okumak mümkündür. 1970'lerde ortaya çıkan (Dönmez ve İmik, 2020, s.176-177) Arabesk müzik ve 1990'lı yıllarda ortaya çıkan Türkçe Rap (Kuyumcu, 2020, s.2670) müzik ekolün popüler müziğin alt kültürlerin direniş sahası olduğu fikrini destekler niteliktedir. Güngör (1993) Arabesk müziğin 1970'li yıllarda köyden kente göçmüş olan, taşra kültürünü kentte yaşatmaya çalışan halkın müziği olarak tanımlamakta ve daha önceleri küçük bir kesime hitap ederken popülerleşerek yılda ortalama 200 milyon kaset satışının 150 milyonunun(s.39) arabesk kasetleri olduğunu ifade etmektedir. Daha özet ifade ile köyden kente göçmüş olan ve kentte bir alt kültür yaratan taşralılar arabesk müziği benimsemiş ve müziği popüler hale getirmiştir.

Türkçe Rap müzikte benzer bir süreçten geçmiştir. 1990'lı yıllarda Almanya'da yaşayan Türk gençler Alman milliyetçiliği ile mücadele ederken rap müziği kullanmışlar ve kendilerine has geliştirdikleri dil ile bir alt kültür oluşturmuşlardır (Balyemez ve Arıkan, 2019, s.319). Bu müzik türü daha sonra ülkemize de yine aynı gençlik grubu sayesinde gelmiş ve 2000'lerin başında başlayan süreçten günümüze geldiğinde müzik platformu spotify verilerine en çok dinlenen müzik türü olmuştur (bbc.com/2023).

Türkiye özelinde düşünüldüğünde Frankfurt Okulu düşünürlerinin ortaya atmış olduğu Kültür endüstrisi kavramı ve popüler müziklerin neden popüler olduğu görüşlerinin tam olarak uyuşmadığı görülmektedir. Türkçe Rap müzik ve diğer popülerleşen müzik türleri siyasi veya ekonomik gelişmeler sonrası oluşmuş olan alt kültürlerin benimsediği müzik kültürleri olmuş ve bir alt kültür müziği olarak yükselmelerini sürdürmüşlerdir.

2. BÖLÜM: PROTEST SANAT

Protest ifadesi İtalyanca bir kelime olup dilimizde olduğu gibi kullanılmaktadır (Aykut, 2016, s.50). Protest sanatlar var olan düzeni kabul etmeyen sanatçıların dikkat çekebilmek değişimi sağlamak gibi amaçları için kullanmış olduğu bir sanat türüdür. Sosyal konular, politik konular, çevre hareketleri, kültürel yozlaşma, bir suçu öne çıkarma gibi konularda eleştiri gücü yüksek unsurlar kullanılarak hedef kitleyi etkileme ve tutum değiştirmeye yöneltmek amacıyla oluşturulan sanat eserleri bu protest sanatın örneklerini oluşturur. Protest sanat diğer ismi ile aktivist sanat çok daha geniş kitlelere ulaşır ve kitlelerde dikkat çekmeyi amaçlayarak geleneksel ortamların yanında yeni medyayı da kullanarak sisteme yönelik eleştirilerin ülke, din, dil ve ırk fark etmeksizin ulaşmasını sağlamaktadır (Baranseli, 2017, s.268). Bu yönüyle düşünüldüğünde geleneksel sanatın sınırlarını zorlamakta ve kullandığı bazı unsurların şok edici veya rahatsız edici olması sayesinde etkisini artırmaktadır.

Balık'a göre sanat eserleriyle protest yönelim tarihinin eski dönemlerine gitmektedir ve sanatçı toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme amacıyla sanatı bir araç olarak kullanmaktadır (2020,s. 7). Bu bağlamda düşünüldüğünde sanat topluma bilgi aktaran bir hale gelirken sanatçı bilgiyi ileten kişi olarak karşımıza çıkmakta ve bu konumuyla topluma yön çizibilme gayretiyle hareket etmektedir. Sanat ve protestonun birleşiminde sanatçı iktidar ideolojinin üretmiş olduğu bilgi nesnelerinin yerine kendi düşüncelerini içeren nesneler üretmektedir (Gezer Özden, 2017,s. 3101).

Pehlivan(2021) protest sanatçıların sanatı alınabilir satılabilir bir meta halinden çıkararak grafiti poster ve sokak performansları gibi araçlar kullanarak topluma bilgi sağladıklarının altını çizmekte ve bu davranışları sayesinde sanatın topluma yayılımını hızlandırdıklarını ifade etmektedir. Protest eserlerde genellikle barışçıl imgeler kullanılmakta ve sanatın hemen her alanında görülmektedir.

Sanat tarihine bakıldığında protest eserlerin kitleleri etkileme gücü daha görünür olmaktadır. Örneğin 1945 yılında George Orwell tarafından yazılmış olan ve “Rus Devrimi’ne ve sonrasında ÇarlıkRejimi’nin yıkılıp yerine Sovyetler Birliği’nin kurulması ile sonuçlanan olaylar zincirine bir yergi” amacıyla yazılmış “Hayvan Çiftliği” eseri hala okunmakta ve özellikle iktidar ve güç eleştirilerinde konu edinilmektedir (Altıparmak ve Durakoğlu, 2021, s.1911).

Diğer tüm protest metinlerde olduğu gibi rap müziğin sözlerinde de söz sanatlarına yer verilmekte ve yergi amacıyla benzetmelerin abartmaların kullanıldığı göze çarpmaktadır. Yalnızca bu bağlamda değerlendirildiğinde “söz”ün eleştiri gücü protest duruşun ve protest sanatın bir unsuru olarak kullanılmaktadır. Protest sanat öğeleri yalnızca söz ile değil görünenle de insanlarda tutum değişimini hedeflemektedir. Örneğin bir müzik eseri olarak şarkı yalnızca kitlesine söz ve müzik ile değil video görüntüler ile ulaşmakta ve bu klipler vasıtası ile şarkı sözleri, müzik ve videonun oluşturduğu anlamları harmanlayarak dinleyicisine aktarmaktadır. Görünenle verilmek istenen protest mesajın ortamı video klip, film veya bir resim tuvali olabileceği gibi bir bina duvarı da olabilir. Hiphopkültüründe var olan grafiti sanatı bu duruma örnek oluşturur.

Aral(2021) grafiti sanatının ortaya çıkışıyla ilgili olarak 1960’lı yıllarda artmış olan toplumsal hareketliliğin 70’lere gelindiğinde adaletsiz gelir paylaşımlarının, ırkçılığın ve insan hakları ihlallerinin duvarlara yansıdığını “grafiti, break dans, diskjokey (DJ) ve rap olarak dört unsurdan oluşan hiphop kültürünün ortaya çıkışının grafiti sanatını hızlandırdığını aktarmaktadır (s.221). Protest sanatın gücünün kaynağı insanlarda dikkat çekmektir ve şehir duvarları bu dikkat çekme işini güçlendiren bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Grafitinin gücü konusunda duvarlara yaptığı protest ve ilgi çekici eserler ile tanınan Banksy isimli sanatçı örnek verilebilir. Banksy “İngiltere’den Batı Şeria’ya kadar küresel boyutta dünyanın birçok farklı ülkesinde yaptığı çarpıcı duvar resimleri ile ve interaktif işleriyle tanınmaktadır”(Selvi ve Koca, 2016, s.283).

Görsel 3:Grafiti Örneği: Banksy, Holiday Snaps, Filistin, 2005

Kaynak:Leblebitozu.com (2019,4 Nisan) Banksy Kimdir? Banksy’nin Eserleri, Sokak Sanatı ve Grafiti,[Resim].<https://124.im/HCAF>. Erişim Tarihi:23/11/ 2023

Protest sanatın görsel sanatlarla bir diğer bağlantısı ise sinema ve tiyatro eserleridir. Etkileyciliği ve duyguları harekete geçirme olanağı olarak değerlendirildiğinde etkisi

ve vuruculuğu yüksek olan tiyatro ve sinema da eleştiri senaryo metni kullanılarak ve senaryonun etkisini yükseltecek görsel öğeler kullanılarak sağlanır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde elinde eleştiri silahına dönüşebilecek birçok araç bulunmaktadır. Yine bu eserlerde kullanılan müzik unsurları da eseri tamamlayan ve etkisini artıran bir role bürünmektedir. Geleneksel olarak biçimlenmiş bir film eserinde anlatılacak hikaye; akıcı bir biçimde planlanmakta ve rastlantılar ortadan kaldırılarak kahramanların bir dizi olay doğrultusunda hareket ederken çatışmaların ve çözümlemelerin yaşandığı neden-sonuç mantığına bağlı kalınarak kurgulanmaktadır (Gezman ve Gürkan, 2016, s.204).

Sinemada anlatılan öyküye yerleştirilen eleştiri unsurları hedef kitle üzerinde yeni bir düşünce oluşturmak amacını taşımakta, hikayenin akıcılığı ve mantık sınırlarını zorlamayacak yapısı gibi etmenler doğru şekilde yapıldığında eleştirilen konunun etkisi yükselmektedir. Bir komedi filminde dahi sistem eleştirisi görmek mümkündür. Ancak sırf eleştiri amacıyla oluşturulmuş ve bir kült haline gelmiş filmler bulunmaktadır. 2006 yılında vizyona girmiş olan “V For Vendetta” filmi buna örnek olarak gösterilebilir. “Moore”un, 1980’lerde Thatcher dönemini eleştirmek amacıyla yarattığı V for Vendetta, toplumun daima kontrol altında tutulduğu, sansürün ve “Big Brother”ın varlığının her köşede hissedildiği faşist bir yönetimi göz önüne getirmektedir” (Özden,2013, s.192)

2.1. Protest Müzik

Müzik diğer sanat eserleri ile kıyaslandığında hayatın hemen her alanına eklenilebilen bir sanat türüdür. Hayatın hemen her anında duygulara eşlik etmek için kullanılabilir olması onun çok yönlü bir yapıya bürünmesiyle sonuçlanmış ve teknoloji gelişimi sayesinde erişebilirliğin artması sayesinde yüksek dinleyici kitlelerine ulaşmıştır. Günümüzde müzik eserleri günlük yaşamda hemen her an dinlenen bir yapıdadır.

Müzik bestekârları, sanatçılar, müziğin bu yapısını bilerek hareket etmekte ve protest sayılabilecek müzik eserlerini kaleme alırken mesaj verme içgüdüğü ile hareket etmektedir. Mesaj verme içgüdüğü kimi zaman yaşanmış bir hikâyeyi aktarırken kim zamanda düşünceyi aktarmaktadır.

Protest müzik siyasal veya toplumsal içerikler ile muhalif bir görüşü konu alan müzik eserlerine verilen isimdir ve marş türevi olabileceği gibi ağıt şeklinde de olabilir (Tan, 2022). Eserde kullanılan çalgının tınısı, sahne veya klip dekor tasarımı, kostüm

tasarımları gibi etmenlerin yanında şarkı sözleri protest müziğin unsurlarını oluşturmakta ve müzisyenin bir olaya karşı muhalif görüşünü konu almaktadır (Sezer, 2019, s. 10-11). Müziğin toplumsal konumu ve dinleyen ile sanatçı arasındaki etkileşim diğer protest sanatlarda olduğu gibi onun da haksızlıklara karşı çıkma veya bunu halka göstermek gibi amaçlarla oluşturulmasının önünü açmaktadır. Örneğin eski mısır uygarlığında dahi bu amaç için üretilmiş eserler olduğu görülmektedir;

“Mezarlarda tasvir edilen hasat sahnelerinde işçiler birlikte şarkılsöylerler. Mezar duvarlarında yazılı olan ve iki tarla işçisi tarafından söylenen bu şarkılardan birinin sözleri şöyledir:

Bütün gün buğday ve arpa mı taşıyacağız

Ambarlar doldu ağzına kadar

Yığınlar geri dökülüyor kapılardan

Mavnalar yükü tuttu

Dışarı dökülüyor tahıl

Bizi hala zorluyorlar

Sanki bizim kalbimiz bakır” (Tekçam, 2017, s.158)

Protest yönelim içerisinde olan müzik türleri incelendiğinde özellikle 1950’li yıllardan sonra sistemli olarak ortaya çıktıkları görülmekte ve sanatçıların yalnızca bu amaç için eser verdikleri dikkati çekmektedir. Dünya da var olan siyasi iklimin bu durumdaki etkisi büyüktür. İkinci dünya savaşı oluşan siyasi iklim siyahi vatandaşlari gibi dezavantajlı toplum kesimlerinin büyük haksızlıklara uğramalarına neden olmuş ve bu kesimlerin müzik yolu ile kendilerini anlattıkları görülmüştür. Bu müzik türleri daha sonraki dönemlerde bir yaşam tarzına dönüşmüştür.

Çerezcioğlu (2014) İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle üniversite öğrencilerinin ideolojiler ile ilgilenmeye başlamaları kendilerini ifade etmek için yeni sahalara aradıklarını aktarmakta ve rock müzik, ska müzik gibi müzik türlerinin bu arayış sonrasında görünürlük kazandığını vurgulamaktadır.

2.1.1. Rock Müzik

Rock müzik elektrogitar, bas gitar ve davul gibi enstrümanlar kullanılarak sert notalardan oluşan bir müzik türüdür ve sanatçıları genellikle vokalist üzerinden anılmak yerine grup olarak anılır (Yakar, 2023). Aynı zamanda bir yaşam tarzı olarak gösterilen rock müziğin temelini 1950’lerde batı Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkan rock in roll

müziği oluşturmuş ve 1960'lara gelindiğinde form değiştirerek günümüzdeki şeklini almıştır (Bulubay, 2020, s.130-131). Rock müzik alt türleri ile birlikte pek çok alt forma evrilmiş bir müzik türü olarak varlığını sürdürmektedir (Ongur ve Develi, 2013, s.156).

İkinci dünya savaşı sonrası barışın bir türlü sağlanamamış olması ve soğuk savaşın başlaması bireylerin düşünce dünyalarına da yansımış ve özellikle 1960 sonrası ABD ve İngiltere de rock müziğin marş olarak benimsendiği öğrenci protestoları başlamıştır (Duman, 2007, s.242). 1960'lı yıllara kadar ılımlı bir hava da icra edilen rock müzik 1965'li yıllara gelindiğinde sert ezgilere bürünmüş, özellikle Amerika'da genç kesimin yeni kahramanlar arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve protesto ihtiyacına cevap vermiştir (Duman, 2007, s.244).

Bu protestolar rock müziğin yayılmasını sağlamıştır. Literatürdeki araştırmaların birçoğu rock müziği protesto kavramları ile bağdaştırmaktadır. Sahip olduğu sert ezgiler ve temelinde iktidar hükümetler ve iktidar düşünceleri eleştirmek olan bu müzik türü küreselleşmenin de etkisi ile tüm dünyaya yayılmış bir yaşam tarzı olarak ortaya çıkmaktadır.

Dönmez ve Özeltunoğlu (2014) bu müzik türünün beyazların protest folku ile birleşerek bir protest sürece dönüştüğünü aktarmakta ve ilk başlarda anlatılan konuların ırkçılık siyak karşıtlığı ve savaşa dair iken daha sonra siyasi konular ve özellikle Vietnam Savaşı üzerine odaklandığını aktarmaktadır.

2.1.2. Reggae Müzik

Reggae müzik 1950'li yıllarda Afrika'nın batı sahillerinden İngiltere'ye göçen siyahi vatandaşların zorlu koşullarda çalışmaları ve ırkçılığa maruz kalmaları sebebiyle bir tür alt kültür yaratmaları ve bu yaratılan kültüre bağlanmaları ile ortaya çıkmış bir müzik türüdür. (Ertürk ve Ruşan, 2018, s.16).

Albayrak (2017) reggae müziği aynı zamanda bir din olarak tanımladığı rastafariliğin müziği olarak göstermiş ve bu hareketin bir karşı çıkma ve isyan hareketi olarak varlığını sürdürürken reggae müziğin bu hareket için bir tür birleştirici güç olduğunu vurgulamıştır. Yine aynı makalede rastafariliğin protest bir duruşa sahip olduğu gözler önüne serilmektedir

Bu müzik türünde işlenen konular büyük oranda insan hakları ile ilgili olup davul, basgitar, piyano gibi enstrümanlar kullanılarak icra edilmektedir (Yantur, 2023). Reggae müziğin kurucusu olarak Bob Marley ismi ortaya çıkmaktadır. Uğur (2009) Bob Marley'in reggae müziğin kurucusu ve önemli temsilcisi olduğunu vurgularken sanatçının bu antiemperyalist müzik türünde verdiği ürünlerin ölümünden sonra bile popülerliğini koruduğuna vurgu yapmaktadır. (Uğur ve Andı, 2009, s.40).

Yantur(2023) bu müziğin ayırt edici noktaları olarak şarkıcıların enstrüman ritimleri ile uyumlu olarak doğaçlama konuşmalarını ve yavaş ritimlerini göstermektedir. Reggae müzik türünün diğer bir özelliğinin ise siyahi vatandaşların benimsemiş olduğu bir müzik türü olması ve müzik eseri içerisinde yapılan doğaçlama konuşmaların 70'lerde hiphop müziği doğurmuş olmasıdır (Polat, 2015).

2.1.3. Ska Müzik

1960'larda Jamaika'da ortaya çıkmış olan Ska müzik türü 1964 yılına gelindiğinde Birleşik Krallık'ın ilk 10 listesine 3 şarkı ile girebilme başarısını göstermiştir ve bu müzik türü ile ilgili genel tartışmalar onun bir 'siyah müziği' olduğu yönündedir (Stratton, 2010, s1.)

Ska müzik türü vuruşlar ile karakterize edilmekte ve genellikle konu olarak ırkçılığı ele almaktadır ve rock müzik, Raggae müzik gibi müzik türlerinden neşeli haliyle ayırt edilmektedir (Sacher, 2021). Amerikan cazı, Jamaika halk müziği ve Blues müzik türünün bir karışımı olan Ska müziğinde enerjik notaların kullanılması özellikle gençleri etkilemiş ve günümüzde hala etkisini sürdürmektedir (sanatsalseyler.com, 2023). Reggae ve Ska müzik türleri neşeli ritimleri konusunda birbirine benzemesi ile diğer müzik türlerinden ayrılmaktadır. Rock müzik veya rap müzik gibi sert notaların varlık gösterdiği diğer protest türler ile konu bakımından benzerlik gösterdiği görülmekte ancak tamamen farklı bir üslup kullanılmaktadır.

2.1.4. Punk Müzik

Punk müzik yüksek ve hareketli tempolu eserlerden oluşan ve şarkı sözlerinin yüksek sesle söylendiği türdür (Uzkesici, 2022). Çerezoglu'na(2014) göre punk müzik ekonomik kriz ve işsizliğin bir yansıması olarak İngiltere'de Rock müziğin bir tür evrimi olarak 1974-75 yıllarında ortaya çıkmış olup toplumsal sisteme karşı doğmuş bir

tür reddediştir. Bu kültüre bağlı olduklarını savunan gençlerin kendilerini bir tür “toplumsal atık” olarak gördükleri ve bu bağlamda sanatlarını icra ederken kullanmış oldukları giyim, kuşam ve aksesuarlarla sistemi reddederken müzikleri ile anarşizm temasını işlemişlerdir (Enes,2022, s.401).

2.1.5. Metal Müzik

Metal müzikte yine punk müziği gibi sert ritimlerden oluşsan bir müzik türü olmasının yanında asıl itibarıyla rock müziğin hızlı ritimler kullanılan versiyonudur(Öztürk ve Polat, 2014, s17). Diğer müzik türleri ile benzer olarak 1950-60’lı yıllarda ortaya çıkmış olan bu müzik türünde bağırma ve çığlıklar gibi sesler kullanılmasının yanında birçok metal müzik şarkısının “politika, din, çevre, küresel adalet ve diğer sosyal konular gibi” konular işlediği görülmektedir (Olsen vd.,2022, s.2).

2.1.6. Arabesk Müzik

Arabesk müzik ülkemize özgü bir müzik türü olarak doğmuş ve Türk Sanat Müziği eserlerinde kullanılan dilin Arap müzikal kültürü ile buluşması ile oluşmuş olup acı, ayrılık, hasret, kadere isyan gibi konuların işlendiği yavaş tınılı bir müzik türüdür (Taydaş ve Sert, 2021, s.217).

60’lı yıllarda oluşmaya başlamış olan bu müzik türü bu yıllarda hız kazanmaya başlayan köyden kente göçün bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve kente yeni yerleşen vatandaşların benimsemiş olduğu bir müzik türü olmuştur (Dürük, 2011, s.37).

Güngör (1993) Arabesk müzikte işlenen konuların “kader, felek, dünya, çile, Allah, Tanrı, Ölüm, aşk” (s.176) gibi günlük yaşamda kolay anlaşılacak konular olması sayesinde dinleyici sayısının yüksek olduğunu aktarmaktadır. Yazar Arabesk müziğin Orhan Gencebay ile başladığını daha sonra Ferdi Tayfur ve Müslüm Gürses gibi sanatçılar ile geliştiğini söylemiş ve Orhan Gencebay’ın parçalarının özellikle sol görüşlü toplum kesimini kapsadığını belirtmiştir.

Arabesk müzik ilk dönemleri olarak nitelendirilebilecek 1968-79 yılları arasında köyden kente göçmüş gecekondulu yaşantısına sahip vatandaşların ve proleterya sınıfının bir tür başkaldırısı konumunda gelişimini sürdürmüştür (Özbek, 1991, s.122). 1980 Darbesi ve

ülkenin ekonomik durumu gibi nedenlerle 80’lerde arabesk müzik Ahmet Kaya² ismini ortaya çıkartmış (Güngör, 1993, s.111) ve devrimci arabesk olarak anılan Ahmet Kaya ile birlikte arabesk müziğe eğlence olarak bakan Emrah, Ceylan gibi isimler ortaya çıkmıştır (Özbek, 1991,s.130-133). Sonraki dönemlerde ise bu sanatçılar popülerliğini korumuştur. Arabesk müzik tek başına protest eserlere odaklanmış protest bir müzik türü olmasa da işlediği konular ve arabesk müzik geleneği içerisinde yetiştirdiği sanatçılar protest eserler vermiştir.

Bu müzik türlerinin ortak yönlerinin bir müzik türü olmasının yanında yaşam biçimi olarak konumlanması olduğu görülmektedir. Rap müziğinde benzer yayılım göstermiş olduğu görülmekte ve özellikle İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu’nun ve özellikle Hall (2017)’ ün vurgulamış olduğu alt kültüre ait kültür ürünlerinin zaman içerisinde toplumun diğer kesimlerini de kaplayarak yayılım gösterdiği düşüncesine uygun olmaktadır.

2.2. Rap Müzik

Rap müzik tarihsel gelişim sürecinde sık sık Hip Hop kültürü ile karıştırılmaktadır. Hip Hop rap müziğin içerisinde olduğu kültürün adı olup bu kültür dans, kıyafet ve grafiti gibi unsurların yanında kendine ait bir jargonu ve kelime yapısı bulunan bir yapıdır (Çakmak, 2021, s.37).

“Rap müzik bu kültürün müziği, Break-dance bu kültürün dansı ve Grafiti de bu kültürün bir nevi yazı yazma, resim yapma sanatıdır” (Karadeniz, 2010, s.78).Rap müziğin ortaya çıkışına baktığımızda 1970’li yıllarda ortaya çıktığı ve asıl anlamda bir tür eleştiri ihtiyacına yönelik olduğu söylenebilir. Rap müzik “BoogieDown Bronx diye bilinen bölgede ortayaçıkan bir yeraltı kültürü olup bodrumlarda, cadde köşelerinde, parklarda yaşanan, genç insanların gece boyu yeni kimlikler, şiddetli sanat formları ve daha sonraları bütün bir endüstriyi inşa etmeleri sürecidir” (Üçer, 2013, s.9’dan aktaran Fırıncıoğulları, 2016, s. 6).

Ülkemizde ise Türkçe Rap 1990’lı yıllarda ortaya çıkmış ve Almanya’daki Türkler tarafından tanınıp Türkiye’ye yayılmıştır (Kuyumcu, 2020, s.2670). Almanya’da bu müziği öğrenen gençler bu kültürü “Alman milliyetçiliği ve egemenliği ile mücadele

² Güngör(1993),Özbek(1991) ve Taştan(2007) Ahmet Kaya’nın şarkılarını arabesk müzik çerçevesinde incelerken Doğan ve Dönmez(2016) Ahmet Kaya’nın özgün müzik yaptığını ifade etmektedir.

edebilecek hale getirip gayrı resmi bir iletişim ağı” oluşturma amacını taşımışlardır (Kaya, 2016, s.6).

Rap müziğin icra ediliş tarzına bakıldığında onun “Dünya düzenindeki eşitsizliğe, adalet sorununa, polis ve halk arasındaki uyumsuzluğa, açlığa, zenginliğe, her türlü soruna işaret etme işi” (Kır, 2016, s.31) yaptığı görülmektedir. Bu anlamda değerlendirildiğinde özellikle son dönemlerde dinleyici kitlesinin artışı göz önüne alındığında müziğin bu işlevinin dinleyiciler üzerinde etki ettiği anlaşılmaktadır.

İçerik özellikleri dikkate alındığında rap müzik eserleri daha önce Türk Edebiyatında karşımıza çıkan hiciv ve taşlama türleri ile hem oluşturulma amacı hem de icra ediliş biçimiyle benzerlik göstermekte ve yine rap sanatçıları ile hiciv taşlama yazarları gibi zaman zaman cezalara çarptırılmaktadır (Kuyumcu, 2013, s.2671). Bu durum Rap müzisyenlerinin geleneksel medya araçlarında yer bulamamalarına sebep olmuştur. Sanatçılar yeni medya araçlarına yönelmişler ve bu ortamda popülerlik kazanmışlardır. Günümüzde müzik endüstrisi ile yeni medya arasında anlamlı bir bağlantıdan söz edilebilir. “Yeni medya kanallarının yaygınlaşması ve halk tarafından günlük yaşamın hemen her alanında kullanımı müziğin ve şarkıların daha fazla insana ulaşmasının önünü açmıştır. Müzik yapımcıları bestekârlar veya bu alanda faaliyet gösteren aktörler yeni medyanın gücünden faydalanmak için bu alana uyum sağlamaya çalışmaktadır” (Öztürk ve Karahasanoğlu, 2015, s.797).

Yeni medyanın günümüz toplumunda yarattığı alışkanlıkların birçok konuda değişmelere yol açtığı genel kabul gören bir konudur. Bu bağlamda yeni medyanın müzik dinleme ve kullanıcıların eserlere ulaşma konusunda da değişikliklere yol açtığı rahatlıkla söylenebilir. Özellikle rap müzik gibi kendine geleneksel kitle iletişim araçlarında yer bulamamış türler yeni medya kanallarını kullanarak dinleyicisine ulaşmakta ve bu kanalların getirmiş olduğu bazı özelliklerden faydalanmaktadır. Geleneksel kitle iletişim araçlarında yer bulamamış olmak zaman zaman şarkılarda dile getirilen bir şey olsa da yeni medya kanallarında daha rahat argo kelimelere yer verebiliyor oluşları rap müziğin anlatımını farklı noktalara taşımaktadır.

Argo rap müziğin ortaya çıkış şekliyle de uyumlu bir kavram olarak “toplumsal olarak dışlanmış grupların dilidir ve kendine has kelime kullanımı ile standart dilden ayrılır” (Genç, 2015, s.843). Kullanılan argo dil yüzünden veya diğer nedenlerle geleneksel mecralarda yer bulamaması onları daha az para kazanmalarına sebep olmuş olduğu

düşünüldüğünde rap müzik sanatçılarının protest bir yöneliş içinde olacakları varsayımında bulunulabilir. Bu protest yönelim daha genelde eleştirel bir pozisyonda şarkı üretimine neden olmakta ve bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Elbette protest yönelimin tek kaynağı bu değildir ancak bu durum da bir faktör oluşturmaktadır. Diğer bir faktör ise rap üreticilerinin diğer şarkı türlerine göre nazaran genç oluşları ve geleceklerinden endişe duymaları nedeniyle bunu şarkılarına taşımalarıdır. Özellikle rap müzik dinleyenlerin sayılarının artış gösterdiği düşünüldüğünde protest kültürün dinleyenlere aktarış biçimleri iletişim alanı açısından araştırılması gereken bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Müziği yalnızca nota ve şarkı sözleri bağlamında düşünmek “onu tarihsel, toplumsal, kültürel arka planından ve bağlamından koparmak anlamına gelecektir” (Öğüç, 2015, s.1). “Rap müziğin ise toplumsal sorunları şarkılara taşınması düşünüldüğünde bu müzik türünün bir tür iletişim aracı işlevi görerek toplumun daha alt tabakasında hissedilen duyguları toplumun geneline duyurduğu söylenebilir” (Aksoy, 2022, s.47). Türkçe Rap’ın doğuşuna bakıldığında bu durum net bir şekilde görülmektedir. Almanya’daki işçi çocukları karşılaştıkları sorunları Amerika’da siyahi vatandaşların durumuna benzetmişler ve hip-hop kültürünü benimsemişlerdir (Genç, 2015, s.844).

Toplumun sosyo ekonomik olarak alt kesiminden diğer kesimlerine aktarılan düşünceler toplumsal yaşamın devamlılığı açısından önemlidir. Bu durum düşünüldüğünde araştırmanın işleyişi de buna göre olmalıdır. Araştırmanın önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Amaç bölümünde de belirtilmiş olan içerik analizleri konusu aktarılan düşüncelerin toplumun diğer kesimlerine yansımaları anlamaya yöneliktir. Özellikle şarkıların protest özelliklerinin sıralanması ve gözler önüne serilmesi açısından düşünüldüğünde toplumun rap müzik ile uğraşan ve dinleyicilerin duygusal durumları anlaşılabilmektedir.

Bu rap müziğin olduğu kadar diğer müzik türlerinin de duyguları harekete geçirmesi ile alakalı bir konu olmakla birlikte müziğin duyguları harekete geçirme işlevi diğer disiplinler tarafından da incelenen bir konudur (Erdal, 2009, s.188). Ayrıca müzik kullanılan eski tedavi yöntemlerinden biridir (Karamızrak, 2014, s.54).

Müziğin bu denli etkilere sahip olması müzik araştırmalarının önemli olduğuna işaret etmekte ve bir iletişim aracı olarak düşünülebileceğinin önünü açmaktadır. Rap müzikte

söz yoğunluğunun fazla olması sebebiyle anlatım yalnızca notalarla değil söz ile de sağlanmaktadır.

Bu durum ise rap müzikte kullanılan sözlerin incelenmesi gerektiğine işaret ederek bu araştırmayı doğurmuştur. Özellikle parçalardaki protest öğelerin toplumsal hareketliliğe yol açabileceği unutulmamalıdır. “Örneğin Şanışer’in sahip olduğu Susamam şarkısı birçok toplumsal olayı konu edinmekte ve rap müzik türünün muhalefet ve eleştiri özelliklerini taşımaktadır “(Koten ve Aydemir, 2021, s.52).

Rap şarkılarının bu denli etkiye sahip olması özellikle de protest öğeler içermesi toplumsal ilişkiler anlamında araştırılması gereken bir konu haline gelmesine yol açmaktadır. Yine Susamam şarkısı örneği üzerinden düşünüldüğünde şarkıda yalnızca siyasi bir lider eleştirisi veya yalnızca toplumsal sistem eleştirisi bulunmamaktadır. Toplumun bazı kesimlerinin davranışları da eleştirilmiş ve bu açıdan bakıldığında protest rap müzik tanımlamasında kullanılabilecek tüm argümanları bünyesinde barındırır hale gelmiştir. Özet ifade ile bu araştırma rap müziği bir iletişim aracı olarak konumlandırarak protest rap eserlerinin incelmesini yapmaktadır. Yine rap müziğin toplumsal hareketliliklere arka plan oluşu veya onları yönlendirebilir potansiyele sahip oluşu nedeniyle bu araştırma hazırlanmıştır.

Yeni medya ve müzik konusuna popüler kültür müziklerinden örnekler verilebilir. Popüler kültürde müzik kavramı düşünüldüğünde ise kültürden değil küreselleşmeden bahsedilebilir. Kültürün popüler konuma ulaşma sürecinde geçirdiği değişim ve gelişim bu kültür ile onunla özdeşleşmiş konuları kapsar ve kavramı kültürün son hali olarak göstererek çeşitli şekillerde özellikle de müzik ile beraber akademi çevrelerine inceleme konusu olmaktadır (Aydar, 2014, s.804).

Popüler kültür ögesi olarak şarkıların hızlı tüketilebilir oluşu ve sürekli bir değişim içerisinde bulunması modern dünyaya ve onun kurallarına uygunluğunu gösterir. Belki bu nedenle dünyanın başka bir kıtasında ortaya çıkmış olan şarkı yeni medya kanalları ile dünyaya yayılmakta ve şarkı dili anlaşılmasa bile ulaştığı yerlerde kendine beğeni toplamaktadır. Bu durum kimi çevrelerce müziğin evrensel oluşu ile anlatılsa da bu araştırma için müziğin üretiminde ve yayılmasında yeni medya kanallarının etkisine kanıt olarak gösterilebilir. Zaten popüler kültür farklı çevrelerce ve konu ile ilgili kimi disiplinler tarafından halka ait olma ve yaygın olma özellikleri taşıdığı aktarılmıştır

(Ersöz, 2002, s.3). Halka ait olarak algılanışı az önce bahsettiğimiz yayılımın hızını artıran bir faktördür.

Dikkat çekici diğer bir konu ise popüler müziğin niteliği ve sanat anlayışıyla ilgilidir. Olumsuz olarak lanse edilebilecek bir durum gibi olsa da popüler müzik özellik olarak sanat ve estetik kaygılarından uzaktır, onları ikincil konuma getirerek anlatıma yönelir (Aydar, 2014, s.804).

Adorno (2016)'nın deyimiyle yüksek sanat olan opera veya müzikal tiyatrolarda bir konu anlatılmakla birlikte sanat kaygısı ön planda olurken rap müzikte müziğin sanatsal yönünden çok müziği arka plana alarak söylenen sözler yani anlatım ön planda olmaktadır. Zaten bu müzik türü dikkatli incelendiğinde birbirini tekrar eden ritimlerin ağırlıklı olduğu ve kullanılan enstrümanların daha çok dijital olduğu gözlemlenecektir. Onun bu özelliği zengin bir ileti kaynağı olabilmesinin önünü açmaktadır.

Özellikle günümüzde üretimde bulunan besteci ve şarkıcıların sosyal medya varlıkları ile bu durum kanıtlanabilir bir boyuta ulaşmaktadır. Ancak yeni medya ve müzik konusunda özellikle siyasi temelli olarak 31 Mayıs 2013 tarihinde çevre eylemi olarak başlayan(Bayhan, 2014, s.39-40) Gezi Parkı Eylemleri gösterilebilir.

Eylemler için bestelenmiş olan müzikler yeni medya kanalları vasıtasıyla eyleme katılmamış olanlara da ulaşmış ve bir anlamda iletişim aracı işlevi görmüşlerdir (Üzümkesici, 2018, s.29). Daha sonraki süreçlerde yine müzik eserleri vasıtası ile gezi parkının hatırlatıldığı ve buna yönelik anlatımların olduğu görülmektedir. İletişim anlamında bakıldığında bir tür kültürün oluştuğu ve müzik kullanılarak bunun yayıldığı görülecektir.

Tarih boyunca siyasi figürlerin müzik sanatına, sanatçıların da siyasete etkileri olmuştur(Göher, 2007, s.303). Gezi parkı eylemleri örneğinde müziğin siyaseti etkilediği görülürken siyasi aktörlerin de müziği etkilediği dönemlere rastlanır. Siyasi aktörlerin etkisi ile farklı tarihlerde hayata geçirilmiş olan müzik yasakları uygulanmış ve otoritelerin sakıncalı bulduğu bazı eserler yasaklatılmıştır. Özellikle protest müzik türleri otoriteleri eleştirir tavrı nedeniyle kimi zaman sürgünlerle kimi zaman ise farklı cezalandırmalarla karşılaşmıştır. Müziğini devrim müziği olarak tanımlamış olan(Gürses, 2017, s.347) Cem Karaca, 1981 yılında Almanya yaşarken ülkemizde yasaklanan sanatçılar arına girmiş ve Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır(Nakiboğlu,

2019, s.55). Bu örnekler düşünüldüğünde özellikle protest müzik üreticilerinin siyasi aktörlerin engellemeleriyle karşılaştığı görülecektir.

Yeni medya kanallarının olmadığı o zamanın şartlarında düşünüldüğünde Cem Karaca'nın dinleyicilere ulaşmasını zorlaştırmış ve özellikle protest dil kullanan eserlerinin yayılımını yavaşlatmıştır. Yeni medya ortamlarında özellikle siyasi aktörlerin içeriği sansür şanslarının daha düşük oluşu sayesinde bu tür yasaklamaların müziğin yayılımını durduramayacağı ortaya çıkmaktadır. Özellikle sosyal medya kanallarında herkesin bir yayıncı olabileceği düşünüldüğünde şarkının yasaklamayla karşı karşıya kalsa bile yayılmasının devam edeceği çıkarımında bulunulabilir.

2.2.1.Protest Rap

Protest rap ise Rap'in bir alt kolu olmakla birlikte muhtemelen sonradan ortaya çıkan bir sınıflandırmadır. Çünkü rap müzik günümüzde ilk ortaya çıkışı düşünüldüğünde şekil değiştirmiş ve eğlence için de kullanılır hale gelmektedir. Protest rap daha genel adıyla protest müzik siyasi ve toplumsal içerikli mesajlar taşıyan muhalif bir düşünceyi konu alan müzik türüdür (Öğüç, 2015, s.10). Bu anlamda değerlendirildiğinde rapin ortaya çıkış şeklinin bir devamı olarak nitelendirilebilir.

Protest müzik ve rap bazı kültürlerde isyan müziği olarak adlandırılmış ve genellikle yaşanan acılar üzerine yaratılmıştır (Öğüç, 2015, s.10). Bu durum dinleyenlerine de elbette yansımış ve bu müzik türünü dinleyen bireylerin parçada savunulan düşüncelere inandığı ve savunduğu görülmektedir.

Ülkemizdeki protest müzik türleri incelendiğinde ise genellikle iktidar partilerini veya yöneten kesimi eleştirme amacı taşıdığı görülecektir. bu müzik türünün toplumsal sorunları aktarma amacı taşıdığı ve bu çerçeveden bakıldığında rap sanatçısının bir tür eşik bekçisi olarak davrandığı söylenebilir. Toplumsal yaşamda yeni medya veya geleneksel medya kanallarında kullanıcılara sunulan enformasyonlar söz konusudur. Örneğin işsizlik konusu medya kanallarında kendine yer bulur.

Rap sanatçısı bu sorunu kendi şarkılarına taşıması durumunda; haber kaynağından almış olduğu bilgiyi kendi cümleleri ve tarzı ile bir anlam yaratır. Daha sonra bu yaratmış olduğu anlamı yine kendi düşünceleri ekseninde dinleyicisine aktarmakta ve bu yolla dikkat çekmektedir. Dinleyici bu sorunu rap şarkısı olmadan yayınlandığı kaynaktan da

öğrenebilir. Ama rap şarkısı yoluyla öğrendiğinde bu sorunun söz ve müzik uyumu içerisinde ahenkli halini dinlemektedir.

Rap sanatçısının eşik bekçisi olarak davranışının nedeni sorunu kendi penceresinden dinleyicisine aktarması ile açıklanabilir. Bunun yanında sorunun aktarılırken abartılması veya bilginin bağlamından koparılması gibi örnekler şarkılarda rastlandığından rap sanatçısını eşik bekçisi yerine koymak bu gibi kişisel bakışla verilmiş kararları açıklar niteliktedir. En nihayetinde sanatçı gerçek bir sorunu aktarmak yerine ideolojik düşüncesini siyasal bir tutum sergileyerek aktarabilir.

Eşik bekçiliği; mesajlar veya mesaj oluşturulması aşamasında her türde enformasyonun bilginin seçimini, gösterimi, sunumunu ve sunum şeklini, zamanlamasını, saklanmasını ve tekrarı üzerinde kontrolü ifade etmektedir (Donohue vd. 1972, s.53'ten aktaran: Narmanlıoğlu, 2016, s.147). Rap sanatçısı tüm bu etmenleri kontrol eder pozisyonda olmasa da azami miktarda bir kontrol vardır.

Ülkemizde hiphop kültürünün tam olarak hissedilememesi rap müziğin kendi başına bir kültür gibi davranmasına neden olmakta ve bu çerçevede dinleyicisine ulaşmaktadır. Dinleyicisine ulaşırken içerisinde rap sanatçısının içine yerleştirmiş olduğu mesajları da beraberinde taşır ve dinleyici rap kültürüne kendini bağlı hissettiği için sanatçının iletmediği mesajları doğrudan alacaktır.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE PROTEST MÜZİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye’de protest müzik eserlerinin ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili net olarak tarihler vermek mümkün olmamaktadır. Eren Türkiye’de protest müziğin ilk örneklerinin başlangıcı olarak Anadolu Pop³ akımını göstermektedir (2018, s.135). Usta(2010) Klasik Türk Müziği tarihinin 10. yüzyıla kadar dayandığını vurgulamakta ve Osmanlı İmparatorluğu dönemi boyunca geliştiğini vurgulamaktadır. 10. yüzyıldan 1960’lı yıllara değin elbette birçok müzik türü ortaya çıkmış ve eleştirel yönü ağır basan eserler verilmiştir. Ancak protest müzik konusunun tam olarak kurumsallaşamamış olması ve tam anlamıyla günümüzde dahi tanımlanmamış oluşu protest müzik tarihi konusunun belli belirsiz bir alan olmasına neden olmaktadır.

Türk müziği tarihine bakıldığında İslam’dan önce şaman kültürüne bağlı olmaklar ve Şamanizmde vurmalı çalgıların yaygın olması sebebiyle batı müziğinden farklı olarak gelişim göstermiş, Türk kültürünün geçtiği coğrafyalardaki kültür birikimlerinden etkilenmiştir (İlyasoğlu, 2009, s.295). Orta Asya topraklarında komşu Çin, Moğol ve Hint müzikleriyle Batı Asya’da ise Fars müziğiyle karşılaşmış ve islamdan sonra Arap ve Farslarla beraber yeni müzik türleri oluşturmuşlardır (Leventoğlu, 2005, s.253).

17 ve 18. yüzyıllar Türk müzik tarihi açısından bakıldığında usta çırak ilişkisi içerisinde devam etmiş ve protest öğeler kapsamında değerlendirildiğinde “hiciv, mecaz ve kinaye” kullanımı halk müziği eserlerinde karşımıza çıkmaktadır (Esen Biçer, 2022, s.132). Bir müzik esrinin protest öğeler içermesi için “söz”ün önemi bu noktada üzerinde durulması gereken bir noktadır. Türk Müzik tarihinde de görüldüğü üzere bir müzik eserinin protest sayılması onun notalar veya kullanılan çalgı aletleri ile değil notaların eşlik ettiği sözleri ile ilgilidir. Notalar veya çalgı sesleri duyguyu pekiştirmek için kullanılan bir araç konumunda karşımıza çıkmaktadır.

Bu bilgiler ışığında Türkçe protest müzik tarihini 1960’lı yıllardan itibaren aktarmak araştırmanın seyri için olumlu katkı sağlayacaktır. 1950’li yıllarda dünyada ortaya çıkmış olan rock müzik, reggae müzik gibi tarzlar protest anlamda ortaya çıkmış ve dünyada bu anlamda yayılım göstermiş müzik tarzlarıdır. “1960’lı yıllarda tüm

³ Anadolu pop isimlendirmesi ilk dönem temsilcilerinin vermiş olduğu isimlendirmedir (Solmaz,1996, s.27). Ancak daha sonraki dönemlerde ve günümüzde Anadolu Rock isimlendirmesi daha çok kullanılmaktadır.

Dünyada ve türkiyede hızla ivme kazanan sol ideoloji, dünyadaki politik ideolojik sosyal ve sanatsal olayların gelişimini etkilemiştir” (Dönmez, 2016, s.47). Sol ideolojinin gelişimi ile protest müzik türleri de bu ivmeden nasibini almış ve kitleler arasında hızla gelişmiştir. 1929 krizi ardından gelen ikinci dünya savaşı, savaş sonrası özellikle Avrupa kıtasında yaşanmış olan toplumsal krizler ve diğer birçok gelişme 60’lı yıllara zemin hazırlamıştır. Müzik ve sanatın diğer dalları da bu gelişmelere kayıtsız kalmamışlardır.

Dünyadaki bu gelişmeler Türkiye’yi de etkilemiş ve yeni müzik akımları ortaya çıkmıştır. Protest müzik bağlamında ortaya çıkan en önemli tür ise Anadolu Rock veya Anadolu Pop olarak isimlendirilen müzik türüdür (Eren,2018, s.136). Anadolu Rock Müzik Anadolu türkülerini ve deyişlerinin veya yine bu motiflere sahip eserlerin batı kaynaklı olan elektro gitar, bas gitar gibi müzik aletleri eşliğinde sunmakta ve yerli bir müzik türü yaratma misyonu ile hareket etmektedir (Camgöz, 2020, s.1496). Kültürün yayıldığı yıllarda yaşanan sol ideoloji gelişmeleri bu müzik türü ile ideolojiyi bağdaştırmış olsa da Anadolu rock müzisyenlerinin tümü protest eser vermemiştir.

Anadolu Rock müzik temsilcilerinden olan ve kendi müziğini devrimci olarak tanımlayan (Gürses, 2017, s.347) Karaca’ya göre Rock, bir müzik dalı olmanın ötesinde bir düşünüş, dünyayı algılayış ve yorumlayış şeklidir. Buna göre Rock’un müziği olduğu gibi edebiyatı, sineması ve tiyatrosu da vardır (Güler,2016,s.729). Anadolu Rock müziğin ve Cem karaca’nın tanınmaya başlandığı ve popülerleştiği 60’lı yıllar dünya siyaseti açısından çalkantılı yıllar olmuştur. Zaten daha genelde Rock müziğin ülkemizde ise Anadolu Rock müziğin popülerleşmesi bu siyasi gelişmelerin ışığında yaşanmıştır.

“60’lı yıllar küresel dünya için unutulmaz yıllardır. Meydana gelen olaylar ve olayların ortaya çıkış şekli adeta sıralanmış halkalar şeklinde devam etmekteydi. Vietnam Savaşı, aya seyahat, Martin Luther King ve Robert Kennedy’nin öldürülmeleri ve Prag’da yürüyen Sovyet tankları, hepsi adeta inadına tek bir yıla sığıdı. O yıl, dünyanın dört bir yanında milyonlarca genç, setlerini yıkan nehirler gibi meydanlara hep birlikte aktılar. Bu, 20. yüzyılın en kalabalık ve en coşkulu ayaklanmasıydı. Avrupa sokakları şiddetle tanıştı. Üniversiteler işgal ve boykotu gördü. Devrim ateşinin işçilere de sıçramasıyla hayat felç oldu ve 1968, insanlık tarihine “başkaldırı yılı” olarak geçti” (Birand, 2000 s.160’dan Aktaran Dönmez 2016,s.47-48).

Bulut(2009) Türkiye de gençlik hareketlerinin bir dönüm noktası olarak Ankara da zafer meydanında 29 Nisan 1968 yılında düzenlenmiş mitinge işaret etmektedir. Bu mitinge katılım sağlayan gençlerin ve demokrasiden yana olan tüm kuruluşların ile dünyadaki gelişmelerden hızla etkilendiğini ve öğrenci hareketlerinin ve üniversite işgallerinin hızla başladığını aktarmaktadır (s.49-52). Bu siyasal ortamda müziğini olgunlaştıran Cem Karaca 70’li yıllara gelindiğinde ise farklı müzik grupları ile “Parka, Tamirci çırağı ve İhtarname” gibi şarkılar yayınlamıştır (Gürses, 2017, s 336-337). Cem Karaca’nın parka şarkısı incelendiğinde o dönemde yaşanan öğrenci hareketlerinde yaşananlar hakkında fikir verdiği görülmektedir. Bu durum müziğin iletişim yönüne vurgu yapmakta ve Türkiye’de protest müziğinin geleneği hakkında ipuçları taşımaktadır.

“Her akşam o köşeye asılırdı o parka
Paltoya para yok ki ondan alındı parka...
...Bir sabah onun sırtında çıktı gitti o parka...
...Parkasıyla vurulmuş yatar iken buldular
Dört hain kurşun değmiş, delik deşikti parka...”(Cem Karaca Arşivi,2014)

Yine aynı dönemlerde yayınlanmış bir diğer şarkı ise ihtarname şarkısıdır. Bu şarkıda Karaca’nın dönemin siyasi liderlerine bir seslenişte bulunduğu görülmekte ve diğer şarkılarla kıyaslandığında bunu hareketli ritimler eşliğinde sunduğu görülmektedir

“İhtarname!
Çeken: Türk halkı
Çekilen: Siz, siz, siz!
Konu: Bal gibi bilirsiniz!
Çöl, çöl, çöl, çöl, çöl, çöl babo!
Su yok, yol yok, derman yok...”(Yavuz Burç Plakçılık,2021)

Yine aynı yıllarda Cem Karaca’nın Tamirci Çırağı isimli şarkısı da yayınlanmıştır. Güler(2016) şarkıyla ilgili olarak toplumdaki sınıf ayrımına dikkat çektiği yorumunda bulunmuştur ve araştırmasında şarkının plakta sunuluş şekline de yer vermiştir :

“...Sevgili müziksever, Cem Karaca Dervişan bu plağında sizlere bugüne dek hep belli bir mutlu son masalıyla biten yoksul erkek zengin kız ilişkisini değişik bir yaklaşımla sergiliyor. Gerçekçi olduğu için katı belki ama gerçeklerin kendi acılığı bu. Yapıtı tüm ulus emekçilerine adıyoruz...” (s.746).
“Bir romanda okumuştum buna benzer bir şey
Cildi parlak kâğıt kaplı, pahalı bir kitaptı
Ne olmuş, nasıl olmuşsa aşık genç kız

Yine böyle bir durumda tamirci çırağına...

...Kalktı hilal kaşları sordu: "Kim bu serseri?"

Çekti gitti gitti, egzozuna boğuldum

Gözümde tomurcuk yaşlar, ağır ağır doğrudum

Ustam geldi, sırtıma vurdu, "Unut", dedi, "romanları!"

"İşçinin sen işçi kal, giy" dedi "tulumları!" ...”(MuzikPlay,2021)

Sarıtunalı (2021) Türkiye’ 70 li yılların siyasal iktidarsızlıklar ve ekonomik kriz gibi toplumsal krizlerle geçtiğini vurgularken yine o dönemlerde yaşanan köyden kente göçlerin bu bunalımları tetiklediğini ve özellikle sinema ve müzik eserlerinin bu konuya ilişkin işaretler taşıdığını aktarmaktadır. Cem karaca gibi Anadolu Rock ekolünden diğer bir isim olan Selda Bağcan’da yine bu dönemlerde protest müzik anlamında eserler üretmiştir. Örneğin bu sanatçının seslendirdiği “Anayosso” şarkısı ülkenin sağlık kuruluşlarını ve halkın bunlara ulaşımının kısıtlı olduğunu eleştirmektedir:

“Bebek öliir, bebek hasde, bebek ataş içinde

Ben fakiro, ben hakiro

Dohdor, ilaç, çarşı, bazar tam takiro

Gurban olam, bu ne işdir, bu ne işdir, bu ne işdir, bu ne işdir...”(genius.com, 2023).

Şarkının yapısına bakıldığında sözlerinin halkın konuşma diline yakınlığı göze çarpmaktadır. Bu dönemlerde Türkiye’nin tek yayın kuruluşu olan TRT’de kendine yer bulamamış olsa da Âşık İhsani, Âşık Mahzuni Şerif, Neşet Ertaş gibi halk müziği sanatçıları ve Edip Akbayram, Ruhi Su gibi isimler de protest müzik konusunda eserler vermiştir (Sarıtunalı, 2021).

Yine 1970’li yıllarda protest müziğin Türkiye’de yükselmesi ile aynı döneme rastlayan başka müzikal gelişmelerde yaşanmıştır. Başlangıcı olarak 60’lı yıllar olarak gösterilse de yine bu dönemlerde yükselmeye başlayan ve temel olarak Arap ezgilerini alan “arabesk müzik” ortaya çıkmış ve köyden kente göçün bir simgesi haline gelen gecekondu mahallerinde yayılmaya başlamıştır (Dönmez ve İmik, 2020, s.176-177). Bu müzik türünde toplumsal eleştiriden çok içinde bulunulan durumdan şikayet öne çıkmaktadır. Soysaldı (2018) arabesk müziğin halk arasında yayılışının nedeni olarak halkın bu müzikte “kendinden bir şeyler” bulması olarak göstermektedir.

Arabesk müzik kültürü 80'lere gelindiğinde Ahmet Kaya⁴ gibi bir ismi ortaya çıkaracak ve protest müziğin yeni örneklerini ortaya çıkaracaktır. Türkiye protest müzik tarihini yaşanan siyasal gelişmeler dışında okumak tam olarak anlaşılamamasına sebebiyet verebilecek konumdadır. Daha önce de vurgulandığı gibi protest müzik siyasal gelişmeler ile birlikte ortaya çıkmakta ve dinleyene aktarım yapma amacıyla yayınlanmaktadır.

Rap müzik, rock müzik, Anadolu Rock müzik veya caz gibi müzik türlerinin ortaya çıkışlarının ortak özellikleri dönemin siyasi koşulları ve yaşanan gelişmelerden beslenmeleridir. Bu durum ışığında Türkiye’de 1960’lı, 70’li yıllar sağ-sol kavgalarına sahne olan ve birçok politik gelişmenin yaşandığı yıllar olarak görülmekte ve protest müzik eserleri bu gelişmeler ışığında ortaya çıkmaktadır. Keskin (2019)’un vurguladığı gibi Türkiye’de 60’lı yılların siyasi gelişmeleri 68 öğrenci hareketlerini doğurmuş ve bu hareketler toplumun geniş kesimine yayılarak radikalleşmiş sol gruplar ile sağ gruplar arasındaki çatışmalara dönüşmüştür. Bu çatışma ortamı 1980 darbesini getirmiştir.

“12 Eylül 1980’de Türkiye’de bir darbe yapılmıştır. Darbenin yapılma gerekçesi bir yana; darbe, ülkenin ekonomik ve siyasî yapısında liberalleşmenin önünü açar bir niteliktedir. Yani, devletçi yapı terkedilip başta ABD olmak üzere Batı ülkelerinde uygulanmakta olan serbest piyasa ekonomisine geçilir” (Sever, 2019, s.5).

1980 sonrası dönemde ülkedeki siyasal yaşamın nazaran normale döndüğü görülsede protest müzik açısından bakıldığında bu müzik türünün gelişime devam ettiği ve protest müzik sanatçılarının baskıya maruz kaldığı görülmektedir.

3.1. 1980 Sonrası Protest Müzik ve Protest Müzik Sanatçıları

Darbe sonrası döneme bakıldığında protest Rock sanatçılarından Cem Karaca ve Selda Bağcan gibi isimlerin sürgün ve yasaklamalarla hatta hapis cezaları ile karşılaşması bu müzik türünün gücünü kaybetmesine neden olsa da ortaya çıkan başka gruplar ile çizgi devam etmiştir (Ela ve Güler, 2016,s.5). Darbe sonrası birçok sanatçı farklı suçlardan yargılanmıştır. Anadolu Rock temsilcilerinden Selda Bağcan Kürtçe şarkı söylemekten ve şarkı sözlerinde hükümet eleştirisinden dolayı 1984 (Güler ve Oran, 2020, s.121) yılında hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu müzik türünün diğer bir temsilcisi olan Cem

⁴Güngör(1993),Özbek(1991) ve Taştan(2007) Ahmet Kaya’nın şarkılarını arabesk müzik çerçevesinde incelerken Doğan ve Dönmez(2016) Ahmet Kaya’nın özgün müzik yaptığını ifade etmektedir.

Karaca da “1981 yılında Almanya’dayken son albümü yüzünden hakkında yakalama kararı çıkarılır, tüm mal varlıklarına el konulur ve 200 yıl hapis cezasına çarptırılarak 1983 yılında Türk vatandaşlığından çıkarılır” (Nakipoğlu.2019. s.55).

80 darbesinden sonra yaşanan baskıcı ortam ve protest eser veren sanatçıların karşılaştıkları zorluklar protest şarkıların azalmasına yol açsa da 80 sonrası kurulan özel televizyonlar, ekonomik olarak yurtdışına açılma gibi politikalar ile genel anlamda sanatın geliştiği yıllar olmuştur (Pehlivan, 2016, s.33-35).

Protest eser bağlamında Yeni Türkü grubunun bu yıllarda eser verdiği görülmektedir. 1979 yılında çıkarmış oldukları “Beyazıt Meydanı’ndaki Ölü” “işçi marşı” gibi şarkılara sahip olan il albüm darbe sonrası yasaklanmış ve toplatılmıştır (Saymadi, 2013). Yine bu yıllarda etkin olmaya başlayan Ahmet Kaya ise protest müzik konusunda ele alınması gereken başka bir sanatçıdır. Ahmet Kaya’nın seslendirmiş olduğu eserler o dönemlerde yükselişte olan arabesk müzik türünde değerlendirilmiştir. Taştan (2007) Ahmet kaya’nın müzik tazını devrimci arabesk olarak değerlendirirken bazı kaynaklarda özgün müzik⁵ olarak değerlendirilmektedir.

Ahmet Kaya’da diğer protest sanatçılar gibi engellemelerle karşılaşmış ve 80 darbesinden sonra kasetleri toplanmıştır (Yalçın, 2010). Kasetlerin toplanmasının nedeni şarkı sözleri ile komünizm propagandası yaptığı yönündeki suçlama olmuştur 80’li yılların ardından Türkiye’de sol ideoloji zayıflamaya başlamış ve yine ilerleyen yıllarda protest eserler verilse de egemen kültür haline gelememiştir. Özellikle 90’lardan sonra çıkış yapan şarkılara bakıldığında özellikle popüler kültürün etkisi altına girmiş olan halk kesimlerine yönelik eleştirilerin varlığı görülmektedir. Yine bu yıllarda uzun yıllardır protest eserler veren Zülfi Livaneli’nin nazım hikmet anısına hazırlamış olduğu albüm piyasaya çıkmıştır (Livaneli.gen.,2024).

3.2. 90’lar ve 2000’li Yıllar

Ela ve Güler(2016) bu dönemde sunulan protest eserlerin sosyal hak ve adalet temalı olduğuna dikkat çekmekte ve özellikle Cem Karaca gibi isimlerin yasaklarının kalkması, Moğollar gibi grupların etkinlikleri ve “Cem Karaca benzeri” müzik sanatçılarının ortaya çıktığını ifade etmektedir. Araştırma sırasında 1990’lı yıllarda

⁵ Doğan ve Dönmez(2016) Ahmet Kaya ve Zülfi livaneli’nin seslendirmiş olduğu Protest eserleri Özgün müzik olarak değerlendirmektedir. (s.55)

dönemin siyasi koşulları ve değişen kültür neticesinde çok fazla protest müzik örneği görülmemektedir.

Bu yıllarla ilgili en net örneklerden birini “Bulutsuzluk Özlemi” grubunun “9 Eylül 1989 tarihli ‘İnsan Hakları Yarın Değil Hemen Şimdi’ konserinde Acil Demokrasi’yi iki kez” söylemesi olmuştur (sinemamuzik.com,2022). Yine bu yıllarda(1996) ortaya çıkan Moğollar grubuna ait “Bisey Yapmalı” şarkısı da yankı getirmiş olan bir diğer şarkıdır ve bu iki şarkıda günümüzde dahi muhalefet partilerinin seçim şarkısı olarak kullanılmaktadır (Baksı,2023).

2000’li yıllarda çıkan şarkılara bakıldığında dönemin siyasi koşulları göz önüne alındığında net ve sert eleştiriler yerine sosyal adalete ve hakların savunulmasına yönelik temalar işlenmektedir. Bu durum özellikle 70’ler ve 80’lerde protest müziğe damgasını vurmuş olan Moğollar Grubu üzerinden örneklendirilebilir. 70’li yıllarda iktidar eleştirilerine yer veren bu grup çevre konuları, kapitalist yaşam ve müzikteki yozlaşma gibi konulara öncelik vermiştir (Bilgin, 2008, s.36). Yine bu yıllarda ortaya çıkan “mor ve ötesi”, “duman” ve “manga” gibi gruplar ve protest müzik konusunda eserler veren sanatçılar hem popülerliklerini artırmakta hem de rock müziğin yeniden popülerleşmesini sağlayan isimlerdir.

Bu yıllar aynı zamanda sol ideolojinin güç kaybettiği yıllardır. Yine bu yıllarda Türkiye’de baskın müzik türünün pop müzik olmaya başlamış ve bu müzik türünde protest düşünceler, hak veya hukuk gibi kavramlar yerine aşk, popülerlik gibi bireysel konular yer almaktadır.

2000’li yıllar aynı zamanda Sofuoğlu(2019)’un tanımlamasıyla yeni sağ iktidarının ortaya çıkış dönemidir. Araştırmacı bu dönem ile ilgili olarak “ekonomik olarak özgürleştirici” olmasının yanında “toplumsal olarak muhafaza edici” ve “otoriter” tanımlamalarını kullanmaktadır(s.87). Bu yeni iktidarın ilk dönemlerinde halkın büyük çoğunluğunun desteğini almış olması ve iyiye giden ülke parametreleri nedeniyle protest müzik konusunda net örneklerle rastlanmamaktadır. Yine de eleştirel çalışmalar devam etmiş “Manga” grubu “Dünyanın Sonuna Doğmuşum” şarkısında popüler kültürü eleştirirken “Ben Bir Palyaçoym” şarkısında o dönemin gazete haberleri üzerinden ülkenin karamsar bir portresini çizmektedir.

Yine diğerk bir şarkı olarak ise Mor ve Ötesi grubunun “Canbaz” isimli şarkısı gösterilebilir. 2004 yılında yayımlanmış olan şarkı halkın bir kesimi tarafından Atatürk’e hakaret olarak; diğerk bir kesim tarafından Allah’a hakaret olarak algılanmış olsa da asıl olarak Amerika’nın Irak işğali sonrası Türk medyasına eleştiri olarak yazılmıştır (Murat, 2008). Şarkı sözlerine bakıldığında 2001 yılında yayın hayatına başlamış olan (tr.wikipedia.org,2023) Habertürk televizyonu eleştirilmektedir.

“Ne habersin ne Türk’sün
Seni gören yollara dökülsün
Kul oldun, köle oldun
Kurşun geçirmez cam oldun...”(Mor ve Ötesi,2014).

3.3. 2010’lar ve Günümüz

Protest sanatın ve siyasal eleştirilerin artışları her daim toplumu etkileyen kötü şartlardan beslenmektedir. 2003 tarihinden itibaren iyiye giden Türk ekonomisi 2008 yılı ekonomik krizi sonrasında artan borçlar ve işsizlik rakamları, ekonomik olarak büyümenin yavaşlaması ile kötü bir gidişe işaret etmekteydi (Uçan ve Cebe, 2018, s.10).

2010 yılına gelindiğinde anayasa referandumu, Ergenekon ve balyoz davaları (bbc.com,2017) gibi süreçler Türkiye siyasal hayatında gerilimlere yol açmıştır. Bu durum ülkede çatlak seslerin çoğalmasına neden olmuş ve siyasal anlamda eleştirilerin artmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu siyasal ortam eşliğinde daha sonra tarihe geçecek olan ve protest sanata doğrudan etkisi bulunmuş olan Gezi Parkı Eylemleri başlamıştır. Semercioğlu (2014)’ na göre bu eylemler muhalif müziği biçimlendiren bir etkiye sahip olmakla birlikte 1970-80 dönemlerine damga vuran muhalif marşlar büyük ciddiyetle söylenirken bu dönemle birlikte muhalif müziğe mizah ögesi eklenmiştir. Semercioğlu (2014) aynı makalede “Çapulcu Marşı” örneğini vermiştir.

“Her sözünde nefretini kusuyorsun
Cumhuriyetin temellerine
Kendini delikanlı sanıyorsun amma
Cesaretin yok korumasız gezmeye
Attın içeri tüm vatanseverleri
Saldırıyorsun şimdi polisleri

Tahammülün yok sana karşı gelene

Mahkemeler zaten senin emrinde

Çık bakalım çık bakalım dışarıya çık bakalım

İstifanı ver, koltuğu terket delikanlı kim bakalım...”(Jamhouse Studione 2013).”

Üzümkesici (2018)’de yine benzer yaklaşımla Gezi Parkı Eylemleri esnasında yaratılmış olan muhalif müziğin bir tür sanat bianeline döndüğünü belirtmiş ve bu müzik eserlerinin meydanlarda o an yaratılarak dilden dile yayıldığını vurgulamıştır. Yine bu makalede ise Kardeş Türküler grup üyelerinin seslendirmiş olduğu “tencere tava havası” şarkısına atıfta bulunmuştur.

“...Satamayınca gölgelerini

Sattılar ormanları

Devirdiler, kapadılar

Sinemaları, meydanları

Her tarafın AVM’den

Geçesim yok bu köprüden...”(Dalyanoğlu, 2013).

Görsel 4:Tencere Tava Havası Şarkısı Video Klibinden Kesit

Kaynak: Kardeş Türküler, 2013(6 Haziran). Kardeş Türküler / Tencere Tava Havası (Sound of Pots and Pans). [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=o-kbuS-anD4>. Erişim Tarihi:23/11/2023

Gezi Parkı protestoları sonucu ortaya çıkan protest müzik anlayışına uygun olan başka bir şarkı ise “New York’lu Çapulcular” isimli gruba ait şarkıdır. Bu gruba ait başka şarkı veya beste bulunmamasına rağmen söylemiş oldukları “Şimdi İstanbul’da olmak vardı anasını satayım” şarkılarında direniş sırasında yüreklerinin Türkiye’de olduklarını belirtmiş ve kliplerinde direnişi simgeleyen imgeler kullanmışlardır.

Görsel 5:Şu Anda İstanbul’da Olmak Vardı Anasını Satayım Şarkısının Klibinden Kesit⁶

Kaynak: New Yorklu Çapulcu(2013, 12 Haziran).New Yorklu Capulcular - Simdi Istanbul’da Olmak Vardı Anasını Satayım (Gezi Parkı Desteği).[video].

Youtube.https://www.youtube.com/watch?v=ULzMpMX_MLk Erişim Tarihi: 02.09.2023

Yine bu eylemler bütünü için ortaya çıkmış olan “Duman” grubuna ait “Eyvallah” şarkısı, “Oğuzhan Uğur”’a ait “Pes Etmicez” şarkılarıda protest açıdan örneklemeler oluşturmaktadır.

Türkçe Rap müzik açısından düşünüldüğünde ise Rap sanatçılarının da bu duruma kayıtsız kalmadığı ve içerik ürettikleri görülmektedir. Bu araştırmanın örneklemine oluşturan sanatçılardan “Ozbi (Onur Dursun)”yine gezi parkı eylemlerini konu alan “Asi” şarkısını yayımlamıştır:

“...Gözünü kırpma tetiğe asıl ne de olsa seni haklı çıkartacaktır parayla susan basın
Tırsma elin titremesin kazandığın madalyon zengin edince fitre verirsin
Günahların af olur korkma hurilerin yediden altıya düşmez
İnanıldığın mollalar mutlaka bir kılıf bulur
Neden burada olduğunu bil ben hükümetin varlığını reddettim çünkü özgürlüğüme küfretti
Monarşiye göz kırptı her lafını dikte etti birilerinden öç alırken benim hayatıma kastetti
Sokağa koştum çünkü onlar hep yalan attılar ben de duydum onlar insan bense kötü oldum...” (Ozbi Music,2013).

Devam eden yıllarda rap müzik türü diğer müzik türlerine göre daha fazla protest içerik üretir hale gelmiş ve protest müzik gelişimini bu yönde sürdürmüştür. Yine bu yıllarda şarkı içeriklerinin direkt olarak iktidarı eleştirir hale geldiğini görmek mümkün olmaktadır.

⁶ Klipten ekran görüntüsü alınmıştır.

Kodal (2023) Rap müziğın son yıllarda popüler hale gelmesinin nedenlerinin hiphop kültüründe bulunan “karşı çıkma” ve “isyan” temalarının ülkemiz genç kesimi için ilgi çekici olduğuna vurgu yapmakta ve rap müzikte sözlerin ve ritimlerin baskın oluşuna değinmektedir. Söz sanatlarının baskın olarak kullanılması bu müzik türünü diğer türlere göre daha fazla anlatım barındırmasına neden olmaktadır.

4. BÖLÜM: BULGULAR

4.1. Şarkılarda İşlenen Konular

Şarkı sözleri ve video klipleri incelendiğinde “adaletsizlik, ekonomik eşitsizlik, gösteriş, toplumsal haksızlıklar, ifade özgürlüğü, gündem olayları, kadına ve çocuk, toplumsal sınıf çatışması, siyasal eleştiri, iktidar eleştirisi, kültürün yozlaşması, özgürlüklerin kısıtlanması, Türkiye politikaları, sosyal medya bağımlılığı ve halkın bir kesimi” konu ve temalarını içerdiği görülmektedir. Konular belirlenirken örneklem kapsamında olan şarkılardan herhangi birinde geçmeyen veya anlatılmayan konular araştırma dışı bırakılmış ve sonuç olarak bu 14 konu ortaya çıkmıştır.

	ŞARKILAR															Şarkılar da temaları nın dağılımı	
KONULAR	Ölümler Dirilerden Çalacak	Popüler Fetiş	Olay	Zebani	Bağırın	Teslim Olma	Yara	Sana Sormam	Kediler Aslan Olamaz	Tek Hayalim	Gitmek	Göçmen	Katil	Bu Düş Çok Güzel	Yine Edemedik Dans	Sıklık	%Oran
Adaletsizlik	1	1	1			1										4	28
Gelir Eşitsizliği	1					1	1			1						4	28
Gösteriş	1	1				1										3	21.4
Toplumsal Haksızlıklar	1				1	1	1			1	1	1				7	50
İfade Özgürlüğü		1				1			1	1			1			5	35.7
Gündem Olayları				1		1									1	3	21.4
Çocuk							1							1		2	14.2
Toplumsal Sınıf Çatışması	1											1				2	14.2
Siyasal Eleştiri		1	1	1			1		1						1	6	42.8
İktidar Eleştirisi					1	1				1		1				4	28
Kültürün Yozlaşması		1						1	1							3	21.4
Özgürlüklerin Kısıtlanması					1			1	1		1					4	28
Sosyal Medya Bağımlılığı		1		1												2	14.2
Halkın Bir Kesiminin Hedef Alınması				1			1	1	1	1	1		1		1	8	57.1

Tablo 2:Örneklem Şarkılarında İşlenen Konular ve Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Adaletsizlik

Adaletsizlik konusu örnekleme alınan şarkılardan altı tanesinde işlenmekte ve örneklemdaki şarkıların %28 kadarında yer verilmektedir. Bu şarkılarda sosyal adaletin olmayışı veya yetersiz oluşu konusu işlenmektedir. “Genel olarak sosyal adalet ortaklaşa iyinin gerçekleştirilmesi amacıyla toplumun üyesi olan bireylerle, toplum arasındaki sosyal ilişkilerin düzenlenmesidir”(Yıldırım, 2012, s.25).

Bu anlamda belirlenen şarkılar hukuki adaletsizliklerin yanında toplumsal yaşamdan doğan adaletsizlikler, kişilerin sahip olduğu dezavantajlı yaşam koşullarından doğan adaletsizlikler gibi alt konuları ve alt metinleri kapsamaktadır. “*Ölüler Dirilerden Çalacak*” şarkısında adaletsizlik konusu ölümler diye itap edilen toplumun işçi kesiminin adaletsizliğe şiddet ile karşı çıkabileceğini vurgulamaktadır:

“...Ölümler dirilerden çalacak
Hakkında değil fazlasında gözü var
Var mızımızlar dımdızlak kalacaklar
Saygın adamları korku basacak
Ölümler dirilerden çalacak”...(Gazapizm35, 2018).

“Popüler fetiş” şarkısında da konu hukuki adalet kapsamında işlenmekte ve “...Öl ya da kal yani, böl ya da sal. Dağıt nefes al bak mafya yasal. Sıkma masal bana...” (netd Müzik, 2018) sözlerine yer verilmektedir. Yine Ozbitarafından seslendirilen Teslim Olma şarkısında ise adaletsizlik konusu kader düşüncesi eşliğinde işlenmekte ve çocukluğunun geçtiği ortam ile bağdaştırılmaktadır.

“...Havalı olsak da yaralıyız
Varoşlarda büyüdük bahtı karalıyız
Ama havalıyız lan havalıyız
Kimseyi ipelemeyiz, kendimizin kralıyız...”(Sokrat ST, 2020).

Olay şarkısında ise adaletsizlik konusu yine hukuki bağlamda ele alınmış ve toplumsal olaylar neticelerinin adaletsiz bir ortam yarattığı vurgulanmıştır. Şarkıya ismini vermiş olan olay ifadesi toplumsal olayları işaret etmekte ve bu olayların istenirse bitirilebileceği vurgulanmaktadır

“...Çıkar olay
Sıkar TOMA⁷ suyu
İşin suyu çıkar

⁷ Polis teşkilatının kullanmış olduğu toplumsal olaylara müdahale araçlarıdır.

Ölür memur, ölür çocuklar

Yasa çıkar

İsteseler biter ama sanma kimse çıkar

Bunla başın çünkü kazandırır para olay...”(Ezhel, 2019).

Gelir Eşitsizliği

Gelir eşitsizliği konusu ise yine benzer biçimde şarkıların altı tanesinde işlenmiş ve örneklem şarkılarının %28’inde konu olarak geçmektedir. Gelir eşitsizliği özellikle sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan bir toplumsal sorun olup toplumun ekonomik olarak üst sınıflarında karlılığın artarken işçi ücretlerinin oransal olarak yükselmemesini ifade etmektedir (Çalışkan, 2010, s.91). Şarkılarda konu bu bağlamda yer verilmekte ve toplumsal olarak alt kesimde olan veya ekonomik ilişkiler bağlamında dezavantajlı olan kesim işlenmektedir.

“Ölümler Dirilerden Çalacak” şarkısında bu konu detaylı olarak işlenmektedir. Şarkıda ölümler olarak ifade edilen kesim toplumun düşük ücretli çalışanlarını ifade ederken diriler kesimi toplumun sosyal statü olarak üst kesimlerini işaret etmektedir. Şarkıda ölümler kesiminin bir tür ayaklanması konu edilmekte ve bu ayaklanmanın cinayetler ile sonlandığı görülmektedir.

“Ziyet eşyaların taşlı yüzüklerin

Biraz da nasırlı ellerde kalacak

Sigorta poliçesi AK 47⁸ yorganların altından çıkacak

Çatık kaşlılar size çatacak” (Gazapiz35, 2018).

Teslim Olma şarkısında konu “...Bil ki su yoksulun ama zengin yıkanıyor...”(Sokrat ST, 2020) cümlesi ile net şekilde anlatılmaktadır. Popüler Fetiş şarkısında ise gelir eşitsizliğinin siyasi görüş veya oy verme davranışının ötesinde herkesin karşı çıkması gereken bir konu olduğu aktarılmaktadır.

“...Bu işin sağında solunda durmak yok, durmak yok

Fakir ve zengin arası uçuruma atılan nesil susmak yok

Gerçek kokan herkes bu düzenin fitilini ateşler...”(netd müzik, 2018).

Tek Hayalim şarkında ise konu adaletsizlik ile beraber işlenmekte ancak gelir eşitsizliği konusu şarkı sözlerinde daha yoğunluklu hissedilmektedir. Yine bu şarkıda da gelir eşitsizliğinin en basit ticari ürünlerde bile pahalı algısı yarattığı vurgulanmaktadır. Yine

⁸ Bir tür silah

şarkı içerisinde işçi ücretlerine atıfta bulunulmuş ve “Aç kaldı emek, boş döndü eve” (hiphoplifePro, 2022) ifadesine yer verilmiştir.

“...Sen sıfıra, onlar her şeye sahip
Amcaya telefonu göster cahil
Bunlar saf değil sade acayip
Uçuyoruz diye diye gitgide batıyoruz
Bakanlar bizde arıyo' hatayı
Hiç elimde değildi ben de buraya doğdum
Ok arada yaraya arada paraya doğru
Ama sonum ya anamın evi ya karakoldu
Tekrar doğdum, dünümü yakarak oldu...”(hiphoplifePro, 2022)

Yine Demedik Dans şarkısında ise konu düşük çalışma ücretleri üzerinden işlenmektedir. Şarkıda konunun neden protesto edilmediği sorulmuş ve neden eğlendikleri sorulmuştur.

“...Ücret kaç asgari?
Girls, drugs, money
Hassiktir buddy⁹
Protesto hani
Kafanızda huni ve de şebeksiniz funny...” (Gazapizm35, 2023).

Yara şarkısında ise bu konu ana konu olarak işlenmektedir. Toplumun sosyo-ekonomik olarak alt sınıflarının yaşadığı zorlukların nedeni olarak toplumun genelinin sessiz kalması işaret edilmektedir.

“...Ne devlet ne de Yaradan'da bu suç, suç sende bunu dinleyen puşt
Onlar haksız yere milyonlara sahip, o çocuk bulmaz kuruş
Nedenini bildiğine kefilim, yanında olmadın sefilin...” (Rota, 2021).

Gösteriş

Şarkılarda işlenen diğer bir konu ise gösteriş konusudur. Bu konu şarkılarda genellikle sosyal medya kullanımı ile verilmiş ve zenginlik çağrıştıran imgeler ile kullanılmıştır. Açıklık ve Erdoğan (2004) gösterişi ekonomik durumu belli edecek şekilde harcamalarda bulunularak diğer bireylere bir tür senden üstünüm mesajı verme şeklinde tanımlanmaktadır. Gösteriş konusu belirlenirken kişinin sahip olduğu özellikler üzerinden

⁹ Şarkıda anlamsız ifadelerin yanında İngilizce kelimeler kullanılmıştır. Ancak bu ifadeler şarkının tamamı dinlendiğinde anlaşılır niteliktedir.

diğer bir kişiye yapmış olduğu nispet olarak düşünölmüştür. Bu konu şarkılarda ele alınırken genel itibariyle “gösteriş yapan” kişilerin aşağılandığı veya değersizleştirildiğı görölmektedir. Şarkıların yedi tanesinde ele alınan bu konunun örneklem dahilinde oranı %21.4’dür.

Ölüler Dirilerden Çalacakşarkısında konu maddi servet ile gösteriş yapmak kapsamında işlenmektedir.

“...Çok paran var dolup taşmış hep çantalar
Dört yanın kadın ve şık masan
Dom Pérignon ve şampanya
Tabakta en az var on gram¹⁰
Yanında az pişen pirzolan
Teknen var yüz milyon dolar
Ama kafanda silah var ne yap'çan?...”(Gazapizm35, 2018).

Popüler Fetiş şarkısında ise konu sosyal medyada ünlü olmuş kesimler üzerinden ele alınmaktadır. Papağan olarak isimlendirilen bu kişiler şarkıda eleştirilmekte ve yapmış oldukları davranışların sıradan vatandaşlar tarafından uygulanmasına kinayeli bir dil kullanılarak yer verilmiştir.

“...Yapıyo ama, taklit olduğunun farkında değil bak her papağan
Sana hava atan o geveze kuşa takılı kaldı aklın

Yat dedi yattın, sat dedi sattın, bak dedi baktın, kork dedi kaçtın...”(netd müzik, 2018).

Teslim Olma şarkısında ise paranın değersiz oluşundan bahsedilip “*Bi yanda altın saat, bi yanda gurur*”(Sokrat St,2020) sözlerine yer verilmektedir. *Gitmek*şarkısında ise gösteriş yine maddi anlamda ele alınmaktadır. Diğer şarkılardan farklı olarak bu şarkıda gösteriş yapan birileri eleştirilmeyip para harcama alışkanlıkları ve gece hayatı anlatılmaktadır:

“...Yerlere kendini ser
Değerlerinin üstüne bas diyecekler (bas)
Yeni giysiler almanı şart koşucaklar (al)
Harca diye cebine kart verecekler (ah)
Biliyorum hala umudun var gelecekten
Vazgeçemezsin mart gelecekken (mart gelecekken)
Üstüne yağacak karlar, gözlünü alacak farlar
Gece tüm kusurları gizleyecek, aklını alacak barlar

¹⁰ Bahsedilen nesne uyuşturucu çeşitlerinden biri olan ve nazaran pahalı olan kokaindir.

Kaybolacak mânâ, gözünü boyayacak şaşaa

Çok yükseldiğin için korkacaksın bakmaya aşağı...” (Şanışer, 2022).

Toplumsal Haksızlıklar

Toplumsal haksızlıklar konusu ise yalnızca ekonomik veya hukuksal anlamda haksızlıkları kapsamayan bu anlamda seçilen diğer konulara nazaran kapsamı daha geniş olan bir konudur. Bu konu başlığında toplumun zayıf kesiminin uğramış olduğu tüm haksızlıklar ele alınırken örneğin siyasetçilerin gençleri anlamıyor oluşu da bu konu içerisine dahil edilmiş ve bu anlamama durumunun sonuçları da bu konuya dahil edilmiştir.

Protest müzik ve özellikle Rap müzik yapısı itibariyle zaten bu konu üzerine eğilmektedir. Diğer bir deyişle örnekleme dahil edilen tüm şarkılar zaten bu konuyu işlemektedir. Ancak araştırmanın bilimselliği yönüne katkıda bulunmak amacıyla kapalı anlatımlar göz ardı edilmiş ve net ifadeler ile bu konunun geçtiği şarkılar aranmıştır. Sonuca göre şarkıların %50’ si bu konuyu içermekte ve bu konuyu çağrıştıran ifadeler kullanmaktadır.

Ölümler Dirilerden Çalacak şarkısında haksızlık konusu gelir eşitsizliği ile birlikte ele alınmaktadır.

“...Ölümler dirilerden çalacak

Silahını al silahını al

Ölümler dirilerden çalacak

Hakkında değil fazlasında gözü var

Var mızımızlar dımdızlak kalacaklar

Saygın adamları korku basacak

Ölümler dirilerden çalacak...” (Gazapizm35,2018)

Bağırın şarkısında ise konu siyasal eleştiri ve iktidar eleştirisi konularıyla beraber işlenmekte ve kötü yönetim ile haksızlığın yaratılmış olduğuna vurgu yapmaktadır. “...Düşüyo krallar. Yok oluyo göz göre göre vurulanlar...”(Rota, 2020) sözlerinde cinayetten bahsedilmekte ve delillerin ortadan kaldırılması aktarılmaktadır. Şarkı sözlerinin devamında ise sanatçı düşlerin ve hayallerin gerçekleşemediğini aktarmaktadır.

“...Çalabilir hayallerini birisi

İşi gücü düşün ülken de krizde

Elindeki tüm düşler de gidince
Sevemedin hiç lütfen beni dinle (lütfen)...
... Bi' hücre kadar sığ kafalar var
Evet bi' cümle yazmanın bedeli hapisse
İki laf yapalım...”(Rota, 2020).

Teslim Olma şarkısında ise sanatçılar çocukluklarının geçtiği yer nedeniyle bir tür haksızlık yaşadıklarını belirtmektedir:

“...Havalı olsak da yaralıyız
Varoşlarda büyüdük bahtı karalıyız...” (Sokrat St, 2020).

Yara şarkısında ise çocuk konusu ile bu onu beraber işlenmekte ve gelir eşitsizliğinin yaratmış olduğu haksızlık üzerinde durulmaktadır.

“...Çöpten toplar yemek
Kaderi buymuş demek, yok gelecek
Duanı duymadı bir gün melek
Çünkü karnın aç, bu yara ruhuma
Senin karnın aç, benim ruhum aç...
...Karnı aç olanlar için bu ruhun açlığı, bu hüznün soğukluğu
Herkes bi' derdi olduğundan emin fakat daha yeni gördüm dün
Çöpten topladığı çilekle mutlu olan bi' küskün çocukluğu...”(Rota,2021).

Tek Hayalim şarkısında da konu siyasal eleştiri bağlamında ele alınmakta ve eleştirinin dozu diğer şarkılara göre daha sert hissedilmektedir. Dinleyici her zaman neşeli halde olan masal kahramanı Polyanna’ya benzetilmektedir.

“...Hi, Pollyanna, hazır ol hayatın dayacağına
Sen otur zam gelir ayağına
Saraya güneş sana yağmur
Artık götüne bi' don bile pahalı
Cümle içi bi' marijuana¹¹ suç ama
Yalıkavak'ta marinada¹² (Neyse)
Siktir et onu bunu bariz
Sen sıfıra onlar her şeye sahip...” (Hiphoplifepro, 2022).

Gitmek şarkısında da konu yine gelir eşitsizliği konusu ile paralel işlenmektedir. Bu şarkıya ismini veren Gitmek fiili ile kastedilen konu başka bir ülkeye yapılacak göçtür.

¹¹ Uyuşturucu çeşidi

¹² Yalıkavakta yaşanan bir olaya gönderme var ancak konu hakkında haberlere ulaşamamıştır. Sanatçının da cümleden sonra neyse diyerek cümlesini yarıda bıraktığı gözlemlenmektedir.

Sanatçı şarkıda göçün zor olduğundan bahsetmekte ve kişileri göçe zorlayan etmenlere yer vermektedir.

“...Ortada bi pasta var ama unutma
Bizim gibiler her zaman az yiyecekler (ye)
Gülme, günahdır aldığın haz diyecekler
Yerlere kendini ser
Değerlerinin üstüne bas diyecekler (bas...)”(Şanışer, 2022)

Göçmen şarkısında ise konu iktidar eleştirisi ile birlikte işlenmekte ve ülkemize göçmen olarak gelen kişilere vatandaşlık verilmesinin ve paralelinde seçme hakkı verilmesi haksızlık olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında şarkıda “...*Kendi vatanımda kendi varlığım Bi dertken...*” (Hidra Official,2022) ifadesine yer verilmekte devletin tüm göçmenlere sağladıkları avantajların kendine sağlanmadığını ifade etmektedir.

“...Memleketten arsa alıp
Oldun hemen seçmen
Şimdi bana seninkisi vicdansızlık dersin
Hatırlatırım sana geldiğimizi nereden...
Bu nesil sorup okuyacak
Haksızlığa gözünü yumma
Dilsiz şeytan olup da
Doğal gazın
Borun varsa neden her ay sonum zam...” (Hidra Official, 2022).

İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü konusu ise bireylerin düşüncelerini rahat bir biçimde dile getirebilmesi ile ilgili bir konudur. “İfade özgürlüğü, düşünceyi söz, yazı ya da başka vasıtalarla başkalarına aktarabilme, anlatabilme, yayabilme ve onları kendi düşünce ve inançlarının doğruluğuna ikna edebilme, inandırabilme, tercihleri doğrultusunda tutum ve davranışlarda bulunabilme hakkı şeklinde nitelendirilebilir” (Özbey, 2013, s.96).

Şarkıların sekiz tanesinde yani %35.7’inde bu konu ele alınmakta ve ülkemizde ifade özgürlüğünün bulunmadığı konusuna yoğunlaşmaktadır. Özellikle “*Kediler Aslan Olamaz*” şarkısında konu çok net şekilde ele alınmakta ve “...İnsan hakkı falan filan biz kim oluyoruz Babuş, Tabii ki özgür ifade var, polise veriyoruz!...”(Norm, 2021) sözlerine yer verilmektedir.

“...Müzik yasak, sanat yasak, gün de görmesin (ey)

Ne yaptınız gençlik için, bu nefret niçin? (Ha?)
İnsan hakkı falan filan, biz kim oluyoruz, babuş?

Tabii ki özgür ifade var, polise veriyoruz...” (Norm, 2021).

Popüler Fetiş şarkısında ise sanatçı “Devletler beni fişledi”(Netd, 2018) sözleri ile şarkılarında bahsettiği konulardan dolayı zorluklar yaşadığını ancak rap müzik yapmaya devam ettiğini vurgulamıştır.

“Sadece aşk olan adı istedim
Bazısı bekledi rape küsmemi
Devletler beni fişledi, vazgeçmedim asla küfredip
Ödlekler korktu ve kişnedi, eşşekler yaşar mı hisleri?
Zaten enine boyuna konuşalım, işi gücü bırak hadi
Fiyatına göre seçilen o dünya görüşünün içine sığacak olan bu adama bak” (Netd, 2018).

Teslim Olma şarkısında konu “Susarsam Özgür Olmam!” şeklinde ifade edilmektedir:

“...Düşe kalka dur ama teslim olma
Biri
Aramıza duvar ördü zorla
İçerim şerefine. e-e
Susarsam özgür olmam...” (Sokrat st,2020).

Tek Hayalim şarkısında ise konu iktidar eleştirisi konusu ile birlikte işlenmekte ve eleştiride bulunmanın özgürlük olduğu vurgulanmaktadır.

“...Denesinler, küstüremeyecekler asla
Şiirleri şairlere
Korkmak caiz bebek
Ama susmak "Taviz" demek
Enflasyona faiz sebep...” (Hiphoplifepro, 2022).

Katil şarkısında ise sanatçı halkın bir kesimini hedef alma konusu ile ifade özgürlüğü konularını beraber ele almaktadır.

“...Yürüdüm kat kat yokuşu, göğsümde büyük şehrin karkas dokusu
Pusulam ahlakla yazmak, yasaklardan almak bir ahlak kokusu
Ben çoğunun aksine sadece doğru bildiklerimi kustum kağıtlar dolusu
Daha çok kazanmak için onlar gibi olmak mı? İstemem, Allah korusun...”
(Şanışer, 2022).

Gündem Olayları

Gündem olayları konusu ise şarkılarda belirlenmesi en zor olan konulardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Gündem olayları konusunun kapsamı siyaset ortamlarında öne çıkmış ve bu ortamlarda konuşulan konuların şarkılarda bahsedilmesi olarak özetlenebilir.

Konunun saptama zorluğu ise şarkıların yayın zamanları ile o sırada gündemde olan konunun takip edilmesi gerekliliğinden gelmektedir. Daha net ifade ile örneğin “Teslim Olma” şarkısı 2019 Yerel Seçimleri ardından yayımlanmış ve “İstanbul 7 tepe, içeriz şerefine. Bak o da teslim olmadı lan hiç bi' diktatöre” (Sokrat ST, 2020) sözleri ile eleştirinin odağında olan iktidar partisinin yerel seçimleri İstanbul özelinde kazanamadığı anlatılmaktadır. Yine benzer biçimde “*Yine Edemedik Dans*” şarkısı da genel seçimler sonrası yayınlanmış ve seçim sonuçları eleştirilmiştir:

“...Nesil ediliyor defin
Hani bize vekil baba
Hani bize kefil
Kaçık yüzümüzün feri
Almış yeni düzeniniz hepimizi rehin...
...Asabiyiz her an
Koltuğun çok rahat tabii masan iyi ferah
Kusura bi' bakak
Omzumuzda yük var ruhumuzda yara
Asabiyiz daima
İstekler olmuyorken azamiyken hatta...” (Gazapizm35, 2023).

Zebani şarkısında ise Yılmaz Özdil isimli gazetecinin yazmış olduğu Atatürk kitabının fiyatına¹³ ciddi bir eleştiri yapılmaktadır. Sanatçı bu konuya video klibinde de yer vermiş ve sözlerle birleştirildiğinde konu anlaşılmaktadır.

“...Din ve Atatürk tüccarlarıysa hala cambaza bak oynuyo'
Çünkü zihinler demokrat olamadı pek, aslında olay basitti hep
Demokrasi dediğin temel matematik ve kararınca hürriyet
İnan "ben dostum" derim yeter
Öfkenizin eser yerinde yel

¹³ Kitap özel seri hale 1881 adet basılmış ve 2019 yılında 2500₺ fiyatla satışa çıkmıştır (Birgün, 2019)

Çünkü köşeci Yılmaz bile olamaz balık hafızanızdan beter...” (Contra,2019).

Görsel6: Contra Zebani Klibinden Görüntü¹⁴

Kaynak: Contra, (2019, 30 Eylül). Contra – Zebani. [Video]. Youtube. <https://l24.im/oD5lsEErişim>
Tarihi:02/08/2023

Çocuk

Çocuk konusu toplumun dezavantajlı olan kesimini ifade etmektedir. Şarkılarda yine bu durumu betimleyen ifadeler yer verilmektedir. Koten ve Aydemir(2021)’in belirttiği gibi Rap müzik muhalif bir müzik türü olarak alt kültürü temsil eder ancak rap sanatçılarının erkek olması ve bu müzik türünde eril bir dil kullanılması nedeniyle toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda sınıfta kalan bir müzik türüdür. Bu nedenle şarkılarda çocuk konusunun işlenmesi ve işlenme biçimini gözler önüne sermek önemli hale gelmektedir.

Çocuk konusu genellikle ekonomik bağlamda dezavantajlı çocuklar üzerinden işlenmektedir. Örnekleme dahil edilen şarkılardan dördünde kadın ve çocuk konusu işlenmekte ve %14.2’lik orana sahiptir. Örnekleme dahil edilen şarkılardan “Yara” parçası tamamen bu konu üzerine odaklanmıştır. Çocuk konusu işlenen şarkıda kimsesiz, fakir ailelerden gelen çocuklar ele alınmış ve bu çocukların yaşadığı zorluklar ele alınmıştır.

“...Çöpten toplar yemek
Kaderi buymuş demek, yok gelecek
Duanı duymadı bir gün melek
Çünkü karnın aç, bu yara ruhuma

¹⁴ Klibin 1.05. saniyesinden ekran görüntüsü alınmıştır.

Senin karnın aç, benim ruhum aç...”(rota, 2021)

Şarkıda toplumun bir kesimini bu çocukların yaşamış oldukları zorluklara kulak kapatmakla suçlayan sanatçılar bir zamanlar aynı zorlukları kendilerininde yaşadıklarını aktarmışlardır. “*Bu Düş Çok Güzel*” şarkısında ise direkt olarak çocuk konusu ele alınmasa da sanatçı kendi çocukluğu üzerinden geçmişe duyulan özlemi ve ülkenin eski halinin iyi yönlerini işlemiştir. Bu iki şarkıda ortak olan başka bir nokta ise rap müzikte alışık olduğumuz sert ve hızlı ritimler yerine duygu yönü ağır basan yumuşak ritimler kullanılmıştır.

“...Ve şimdi bi' toplum inzivaya çekilmiş
Heybesindeki düşler, gülüşler hep yenilmiş
Tek bi' dileği kalmamış, yeter ki canını acıtma...
...Bu şarkı sana değil, geçmişimde ne varsa
Yıldızı bol semalardan arakladım bi' arsa
Karlı kayın ormanında ağlamaklı gözlerim
Ezan vakti evine koşan çocukluğumu özlerim...”(Norm, 2022).

Toplumsal Sınıf Çatışması

Şarkılarda işlenen diğer bir konu ise toplumsal sınıf çatışması konusudur. Rap müzik türünün ortaya çıkışında da etkili olmuş olan bu konu örneklem şarkılarının tümünde arka plan konu olarak işlenmektedir. Ancak oran belirlenirken halkın bir kesimini hedef alan konularda olduğundan yalnızca net olan ifadeler dikkate alınmıştır. Şarkıların beşinde bu konu net ifadeler ile ele alınmaktadır. Zebani şarkısında toplumsal sınıflar siyasi düşünceler üzerinden; “*Ölüler Dirilerden Çalacak*” şarkısında ise ekonomik bağlamda işlenmiştir. Bu şarkıda diriler olarak ifade edilen kesim ile ölümler olarak ifade edilen kesimin karşılaşması ele alınmıştır.

“...Cinneti bastırmaz karnı tok kalmak geri bas
Salyası akar sürekli şehveti yoksuldan sağlar
En başta ağlar en başta kaçar (hah)
Çünkü kayıptan korkar
Bilmezler ne yazık en dipte yaşamak kaygıyı saklar
Statü yalnızca gökdelenlerde saygıyı sağlar
Sokakta çöpsünüz çöplükte yanan şu yangını harlar...”(Gazapizm35, 2018).

Göçmen şarkısında ise konu göçmenleri bir toplumsal sınıf olarak ele alınmış ve şarkı boyunca göçmen davranışları eleştirilmiştir.

“...Anlatayım neden seni istemedik göçmen
Çünkü azabiliyo sun
Selfie'ndeki göğüsten
Türkçe bilmiyosun
Ondan anlamazsın öğütten
Oluk oluk çoğaldınız inmiş gibi gökten
Yanına kadın almadan sınırları geç, gel...”(Hidra, 2019).

Siyasal Eleştiri

Araştırma kapsamında şarkılarda geçen diğer iki konu ise siyasi eleştiri ve iktidar eleştirisidir. İktidar eleştirisi aslına bakıldığında siyasi eleştiri kapsamında değerlendirilebilecek konumdadır. Ancak şarkılarda bazı ifadeler genel anlamda siyaset eleştirisine tekabül ederken bazı ifadeler direkt olarak günümüzdeki iktidarı hedef almakta ve eleştiriye iktidar üzerinden konumlandırmaktadır.

Olay, Teslim Olma, Tek Hayalim, Kediler Aslan Olamaz ve Göçmen şarkılarında ise hem genel bağlamda siyasi eleştiri hem de iktidar eleştirisi bulunmaktadır. Siyasi eleştiri konusu şarkıların %48,2'sinde işlenirken, şarkıların %28'inde iktidar eleştirisi bulunmaktadır.

“...Alamıyo' hala sağ sol bi' yol
Din ve Atatürk tüccarlarıysa hala cambaza bak oynuyo'
Çünkü zihinler demokrat olamadı pek, aslında olay basitti hep
Demokrasi dediğin temel matematik ve kararınca hürriyet
Ölüm Allah'tan diyen de sen
Kenan ölünce küfreden de sen
Ama onun darbe anayasası pusulasına %90 evet veren de sen
O yüzden yapma gürültü...
...Kuş gibiyim hala vicdanım rahat
Kızına söylesem boş gelinin anlamaz
Ki ben olamam görüşüne sırtını yaslayan bi' dangalak
Kral değilim çünkü değilim insan
Yüz bin yıldır insan hayvan...”(contra, 2019).

Popüler Fetiş şarkısında ise konu yine toplumun genel siyasi görüşleri üzerine odaklanmakta ve şarkıda siyasi görüşlerin birleşerek sorunları çözmesi gerektiği mesajı verilmektedir.

“...Bu işin sağında solunda durmak yok, durmak yok
Fakir ve zengin arası uçuruma atılan nesil susmak yok
Gerçek kokan herkes bu düzenin fitilini ateşler
Hadi ateşlen, hadi yetiş gel, kurtul popüler fetişten... (netd,2018).

Olay şarkısı ise tamamıyla toplumsal olaylara odaklanmakta ve toplumsal olaylar üzerinden siyasi eleştirilerde bulunmaktadır.

“...Çıkar olay
Sıkar TOMA suyu
İşin suyu çıkar
Ölür memur, ölür çocuklar
Yaşa çıkar
İsteseler biter ama sanma kimse çıkar
Bunla basın çünkü kazandırır para olay...”(ezhel, 2019).

Yara şarkısında ise kimsesiz çocukların durumu üzerinden genel bir siyasi eleştiri yapılmaktadır.

“... İnsanlar beni anlayamaz, benim içimde taşıdığım en büyük yara buyken
O büyük çoğunluk umursamıyo' bunu, hiç rahat edemiyorum uyurken...
Ne devlet ne de Yaradan'da bu suç, suç sende bunu dinleyen puşt
Onlar haksız yere milyonlara sahip, o çocuk bulmaz kuruş
Nedenini bildiğine kefil, yanında olmadın sefilin...” (Rota, 2021).

Kediler Aslan Olamazşarkısında ise siyasi görüşlerin çelişen yapısından bahsedilmektedir.

“...Bi' memleketi sevince faşist, ama bölünce değilsin
Ben anlamadım ne işsin ki, mantaliten değışsin
Bu sövdüğünüz ırkçılığın lacivertisin...
...Kavganız hep sağ-sol oldu, tavrınız hep falso
Ben rap'ikle durumu resmeden Guernica Picasso
Çıktığımda yollara bak kime diss atmışım hamasi
Ne söylediysem yaşadınız ve sonra oldun asi...” (Norm, 2021).

Yine Edemedik Dansşarkısı ise genel seçimlerden sonra yazılmış olsa da bir iktidar eleştirisinde değil siyasal eleştiride bulunmaktadır.

“...Asabiyiz her an
Koltuğun çok rahat tabii masan iyi ferah
Kusura bi' bakak
Omzumuzda yük var ruhumuzda yara

Asabiyiz daima
İstekler olmuyorken azamiyken hatta
Parazit de olsan
Koşacağız daima libertaya kadar...” (Gazapizm35, 2023).

İktidar Eleştirisi

Tek Hayalim şarkısında yoğun biçimde iktidar eleştirisi ve iktidar partisinin gerçekleştirmiş olduğu ekonomi politikaları eleştirisi bulunmaktadır. Şarkıya ismini veren hayal ise sanatçıların yaptığı siyasal eleştiriye işaret etmektedir: “tek hayalim hayal kurabileceğim saf adil bi’yer”. İfade nakarat kısmında sürekli tekrarlanmakta ve bu yol ile dinleyene ülkenin adalet eksikliği olduğu konusu aktarılmaktadır. Bağırın şarkısında da benzer bir eleştiri yapılmaktadır.

“...Bu sistem kaç yıldan beridir böyle?
İstersen açlıktan geberip ölmek
Onlarla git hadi ve geri dönme
Korkunun bedeli bu...” (Hidra, 2020).

Teslim Olma şarkısında ise iktidarın oy kaybedişi dile getirilmektedir.
“...Yine maalesef boğazım tıkanıyor
Evet tıkalı yol kimisi çıkamıyor
Olur olur bak yıkılıyor
Her kör sistem gibi bu da yıkılıyor...” (Sokrat St, 2020).

Son olarak Göçmen şarkısında ise Suriye savaşı sonrası ülkemize göçmen kabulü eleştirilmektedir.

“...Bi zamanlar göçmen
Ama şimdi seçmen
Özümüzden koptuk
Ondan asla sizi seçmem
Medet umanlar kapıda
Hasta gibi bekler
Kendini fakir halkının parasıyla besler...” (Hidra, 2022).

Kültürün Yozlaşması

Şarkılarda aktarılan diğer bir konu ise kültürün yozlaşması konusudur. Kültür çok geniş kapsamlı bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Şarkılarda konu edinen kültürler

Türk kültürü, rap müzik kültürü gibi farklı kültürlere işaret etmektedir. Yozlaşma ise kültürün bozulmasına dikkat çeken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanatçıların bu konu kapsamında dikkat çekmiş oldukları en önemli konu kültürel yozlaşmanın sonuçları olarak özetlenebilir. Şarkıların %21,4'ünde bu konu işlenmektedir.

Popüler fetiş şarkısının ismi sosyal medya kanallarının bir tür fetiş nesnesi haline gelmesini vurgulamaktadır. Bu anlamda sanatçı şarkı boyunca sosyal medya kullanımını kurtul popüler fetişten olarak eleştirmektedir. Bu durum tam anlamıyla kültürün yozlaşması konusuna girmese de video klipte kullanılan görseller bu konuya işaret etmektedir. Klipte yaşlı bir çiftin farklı televizyonları izlediği görülmektedir.

“...Zor, zor işler görüyorum hisler yoğun
Boş kafalarda bi' şöhret var ve gerçeği görmeyen ahmaklar
Bol, bol işlev yok ama söylev çok
Boş kafalarda boyutlar var bi' de onları izleyen ahmaklar...”(Netd, 2019).

Görsel7: Popüler Fetiş Klibinden Görüntü¹⁵.

Kaynak: netd müzik (2019, 11 Mart). Ozbi - Popüler Fetiş. [video]. Youtube.

<https://l24.im/jFB3UO>.Erişim Tarihi:02/08/2023

Sana Sormam şarkısında ise farklı yaşam stillerine duyulan rahatsızlık konu alınmakta ve bu yaşam stillerine olan önyargılara karşı çıkılmaktadır. Kültürün yozlaşması bağlamında değerlendirildiğinde ise egemen kültürün farklılıklara hoşgörüsüz yaklaşması yozlaşma olarak değerlendirilmektedir.

“...Yaşarım, bunu sana sormam

¹⁵ Klibin 0.33 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

Bu hayat benim, esir olmam sana
Evrende küçücük bu dünya, bak
Ama büyük lan o egomdan, ha-ha...
...Bu sisteme ait değilim ve hiçbi' yobazlığa ait değil...
...Egoysa on misliyim, evet ama gömüyorum her narsistliği
Kırarım tüm zincirleri, layn, kimse bu aklıma sahip değil...” (Ozbi, 2021).

Kediler Aslan Olamaz şarkısında ise Rap kültürünün yozlaştırılmasından bahsedilmekte ve bu durum eleştirilmektedir.

“...Ne kadar boktan boş bir sistem, teröristler olmuş rap'çi
Seni taklacı güvercin, yeteneksizsin, bi' as yok
Çenebazsın, bi' kelam yok, rap'iniz pili bitmiş Casio
Bana da bi' kıyak yapın ha saçma sapan o müziğe vedanızla
...Sakin ha diss¹⁶ bilenmeyin, sizinle ilgilenmeyim
Sonra kimono falan giyip ustanıza özenmeyin...
Anadolu'm Ruanda değil, kalmayacak barzolara ki
Türkçe rap'i de yâr edemem tas kafalı bu hanzolara...”(Norm, 2021).

Özgürlüklerin Kısıtlanması

Şarkılara işlenen bir diğer konu ise özgürlüklerin kısıtlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu siyasal anlamda özgürlüklerin kısıtlı olması anlamında işlendiği gibi halkın büyük kısmının yaşam alışkanlıklarının sebep olduğu kısıtlamalarda işlenmiştir. Şarkıların %28'i bu konuya değinmektedir. Örnekleme şarkılarından “*Sana Sormam*” şarkısı tamamen bu konu üzerinden işlenmektedir.

“...Yaşarım bunu sana sormam
Bu hayat benim esir olmam sana
Evrende küçücük bu dünya
Ama büyük lan o egondan
Severim gelir bi anormal
Gülerim gelir bi anormal Ulan
Sana mı kaldı koca dünya
Bak
Dönüyor dönüyor bu devran...
...Bu sisteme ait değilim ve hiç bi yobazlığa ait değil

¹⁶ Rap kültüründe rapçilerin şarkılarında birbirlerini hedef almalarının genel adıdır. Türk kültüründe var olan aşık atışmasına benzer şekilde yapılmaktadır.

Yaşarım geldiği gibi lan Kimse bu ruhuma sahip değil

Oz

Şahitliğim bu hayatta ki tek şahitliğim

Yaratır yine bi anarşistliği lan sökmez bana senin artisliğin...” (Ozbi Music, 2021).

Bağırın şarkısında ise sanatçı şarkı sözlerinden dolayı gözüaltına alınabileceğini belirtmekte ve düşünce özgürlüğüne vurgu yapmaktadır.

“...Hepsinin bilinci kapalı

Açmak mı gerekli, ipince saralım

Yapalım yakalım, bitince kafanız

Anlatır bi' yazar içinde kalanı

Bi' hücre kadar sığ kafalar var

Evet bi' cümle yazmanın bedeli hapisse

İki laf yapalım

Nasılsa çıkışta iktidar kapalı var...” (Hidra official, 2020).

Kediler Aslan Olamaz şarkısında ise konu ifade özgürlüğü ile beraber işlenmektedir.

“...Müzik yasak, sanat yasak, gün de görmesin (ey)

Ne yaptınız gençlik için, bu nefret niçin? (Ha?)

İnsan hakkı falan filan, biz kim oluyoruz, babuş?

Tabii ki özgür ifade var, polise veriyoruz...” (Norm Ender, 2021).

Gitmek şarkısında ise Sana Sormam şarkısına benzer olarak egemen kültürün özgürlükleri kısıtlayan tavrına vurgu yapılmaktadır.

“...Gülme, gınahtır aldığın haz diyecekler

Yerlere kendini ser

Değerlerinin üstüne bas diyecekler...

...Siyahıtan ağaçlar çiz, çiçekler kokla, resimler yap

Utanma sığılığından, sığılarının içinde derinler var...” (Şanışer, 2022).

Sosyal Medya Bağımlılığı

Şarkılarda karşılaşılan diğer bir konu ise sosyal medya bağımlılığı konusudur. Popüler Fetiş şarkısı farklı eleştiriler ile birlikte tamamen bu konu üzerine odaklanmaktadır. Şarkıda sosyal medya ve diğer dijital ortamların bir tür fetiş olduğu vurgusu yapılmakta ve video klip görüntüleri ile konu desteklenmektedir. Video klbin farklı noktalarında bu konu vurgulanmakta ve anlatım bu yönde ilerlemektedir. Video klbin 2.18 dakikasında ise konu en net şekilde göze çarpmaktadır. Dikkat çeken bir diğer nokta ise

sanatçının şarkı boyunca dinleyeni bu durumdan kurtulmasına yardımcı olacak direktiflerde bulunmasıdır.

“...Gerçek kokan herkes bu düzenin fitilini ateşler.
Hadi ateşlen, hadi yetiş gel, kurtul Popüler fetişten...
Zor zor işler görüyorum hisler yok,
boş kafalarda bir şöhrat var ve gerçeği görmeyen ahmaklar...
Bol bol işlev yok ama söylev çok,
boş kafalarda boyutlar var bir de onları izleyen ahmaklar...
Yapıyor ama, taklit olduğunun farkında değil bak her Papağan.
Sana hava atan o geveze kuşa takılı kaldı aklın!...” (netd müzik, 2018).

Görsel8: Popüler Fetiş Klibinden Bir Sahne¹⁷

Kaynak: netd müzik (2019, 11 Mart). Ozbi - Popüler Fetiş. [video]. Youtube.
<https://l24.im/jFB3UO>. Erişim Tarihi: 02/08/2023

Zebani şarkısında da yine Popüler fetiş şarkısına benzer yaklaşımda bulunulmakta ve yine benzer biçimde video klibinde de bu konu işlenmektedir. Klipte beyaz yakalı işçi olduğu anlaşılan bir kişinin zincire vurulmuş görüntüsü, sosyal medya için selfie çeken bir kadın ve bir video içeriğini izleyen adam görüntüsü yer almaktadır.

“...Devam et DJ, acı olsa da yine her diyeceğim
Rap beni Dante yapar, oluyosa beyaz yakalı köle bi' tweet'le peekay¹⁸
Tanrı değil kapı kulu bi çok ibne
Dilim de kılıç değil iğne ve iyi ki de bundan
Önüme gelen herkesle ittifak yapana uymam
Kuş gibiyim hala vicdanım rahat
Kızına söylesem boş gelinin anlamaz
Ki ben olamam görüşüne sırtını yaslayan bi' dangalak...” (Contra, 2019).

¹⁷ Klibin 2.18 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

¹⁸ 2014 yapımı bir hint filmi olup filmde dünya dışından gelen bir uzaylının toplumdaki gelenekleri ve önyargıları sorgulaması anlatılmaktadır (Netflix, 2024).

Görsel 9: Zebani Klibinden Bir Görüntü

Kaynak: Contra, (2019, 30 Eylül). Contra – Zebani. [Video]. Youtube. <https://l24.im/oD5lsE>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Halkın Bir Kesiminin Hedef Alınması

Şarkılarda işlenen son konu ise “Halkın bir kesiminin hedef alınması” şeklindedir. Şarkıların %57,2’sini kapsayan bu hem işleniş şekli bakımından hem de sanatçıların konuya yaklaşımı bakımından diğer konulardan ayrılmaktadır. Bu konu aslında rap müziğin icra ediliş tarzıyla ilgili bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Rap müzik daha önce de belirtilmiş olduğu gibi karşı çıkma ve isyan müziğidir.

Sanatçılar bu müziği icra ederken anlatıma “Biz” duygusunu eklemekte ve dinleyiciler ile bu şekilde iletişim kurmaktadır. “Biz” ifadesinin tam karşısına ise “Onlar” ifadesi eklenmekte ve şarkılar boyunca “onlar” olarak konumlanan toplumsal sınıf, siyasetçiler veya diğer rapçiler gibi sınırları çok da net olmayan gruplar eleştirilir. Özellikle protest bağlamda düşünüldüğünde karşı koyulacak kesimin siyasetçiler ve iktidar partisine oy veren kişiler olduğu görülmektedir. Örnekleme dahil edilen şarkılarda da hedef alınan kesimler siyasetçiler, toplumun muhafazakar olarak tanımlanan grupları, göçmen olarak ülkeye giriş yapmış olanlar, sosyal medya içerik üreticileri gibi gruplar veya şarkı boyunca oluşturulmuş hayali toplum kümeleridir. Zebani şarkısında hedef alınan halk kesimi siyasi bağlamda ele alınmış ve muğlak ifadeler kullanılarak hedef alınan kesim netleştirilmemiştir. Şarkının tamamı ele alındığında halkın oy verme ve siyasi ideolojilere olan yaklaşımının hedef alındığı görülmektedir.

“Bura nası' bi' yerse¹⁹ hayrolmuyo'

Minik fare dağ doğuruyo'

Çobanlar otluyo' kuzular bok yiyo'

¹⁹ Türkiye kastedilmektedir.

Cont kana doymuyo'
Donnie yaşlı kadını baltalayıp oluyo' Raskolnikov
Alamıyo' hala sağ sol bi' yol
Din ve Atatürk tüccarlarıysa hala cambaza bak oynuyo'
Çünkü zihinler demokrat olamadı pek, aslında olay basitti hep
Demokrasi dediğin temel matematik ve kararınca hürriyet
Ölüm Allah'tan diyen de sen
Kenan²⁰ ölünce küfreden de sen
Ama onun darbe anayasası pusulasına %90 evet veren de sen
O yüzden yapma gürültü
Ye iç tüket say bana küfrü, vururken birileri ardına küskü..." (Contra, 2019).

Yine benzer biçimde Yara şarkısında da muğlak ifadeler ile halkın bir kısmı hedef alınmaktadır. Halkın bir kısmının hedef alınması kimsesiz çocuklara olan duyarsızlık olarak kendini göstermektedir.

"...Ne devlet ne de Yaradan'da bu suç, suç sende bunu dinleyen puşt
Onlar haksız yere milyonlara sahip, o çocuk bulmaz kuruş
Nedenini bildiğine kefil, yanında olmadın sefilin
Ben aptalları disslemedim, disslemem
Benim küfrüm hepsinin temsil ettiği şeylerdir
Kızdığım haksız servet bil, istediğim cennet değil
Ama ateşleri bölüşmek erdemdir, insanlar bunu anlayamaz
Herkese namerttir, onları affetmem..." (Hidra, 2019).

Sana Sormam şarkısında ise yine muğlak ifadeler ile yaşam tarzının sorgulanması ve sorgulayanlar hedef alınmıştır.

"...Severim, gelir bi' anormal
Gülerim, gelir bi' anormal, ulan
Sana mı kaldı koca dünya? Bak
Dönüyo', dönüyo' bu devran, he-he... Bu sisteme ait değilim ve hiçbi' yobazlığa
ait değil
Yaşarım geldiği gibi, lan, kimse bu ruhuma sahip değil, Oz
Şahitliğim, bu hayattaki tek şahitliğim
Yaratır yine bi' anarşistliği, lan, sökmez bana senin artistliğin..." (Ozbi, 2020).

Kediler Aslan Olamaz şarkısında ise diğer rap sanatçıları hedef alınmaktadır.

²⁰ Kenan Evren

“...Seni taklacı güvercin, yeteneksizsin, bi' as yok
Çenebazsın, bi' kelam yok, rap'iniz pili bitmiş Casio
Bana da bi' kıyak yapın ha saçma sapan o müziğe vedanızla
"Reklam için DM" yazan, motor kadar zekanızla
Sakın ha diss bilenmeyin, sizinle ilgilenmeyim
Sonra kimono falan giyip ustanıza özenmeyin...” (norm ender, 2021).

Tek Hayalimşarkısında ise tüm şarkı ele alındığında iktidar partisi ve seçmeni hedef alınmaktadır.

“...Amcaya telefonu göster cahil
Bunlar saf değil sade acayip...
...Dönüyorum içimdeki yara dolu yere
İsyan ruhuma kanat olur keke
Yürüyorum haklıdan taraf olup gene
Seriyorum imparatoru yere
Pes etmek yok, yasak onu demek...” (Hiphoplifepro, 2022).

Gitmekşarkısında ise yine muğlak ifadeler kullanılmış ve beyin göçü yapan kişilere olan eleştiriler hedef alınmaktadır.

“...Sana kal diyecekler
Fırsatlar var diyecekler
Ortada bi pasta var ama unutma
Bizim gibiler her zaman az yiyecekler (ye)
Gülme, günahdır aldığın haz diyecekler
Yerlere kendini ser
Değerlerinin üstüne bas diyecekler (bas)
Yeni giysiler almanı şart koşucaklar (al)
Harca diye cebine kart verecekler (ah)
Biliyorum hala umudun var gelecekten...” (Şanışer, 2022).

Katil şarkısında ise hem diğer rapçiler hemde “gerici yobaz tipler” olarak ifade etmiş olduğu kesim hedef alınmaktadır.

...Hepiniz en iyisiniz artık, hepiniz en iyi
Bir süre tuttum dilimi, yetindim, dedim ki demeyeyim
Dedim ki kalın artık derim, ben eriyim cengin
Ama artık büyüdüm, ne şerim ne deliyim
Kaç kez büktüm ilham perimin belini
Söke söke alıp hak ettim şu yerimi, ne diyeyim...

...İçten içe bilirsiniz hepiniz, en iyiyim...
...Ruhumu zapt edemez hiçbir kafes
Bu yüzden gerici yobaz tiplere sevimsiz gelirim...
...Beynimi yiyor iblisler
Mutsuzlar, hissizler
Kaçmam, bilirim olacakları
Ben kaçacağım, onlar takip edecekler... (Şanışer, 2022).

Yine Edemedik Dans şarkısında ise yine zebani şarkısına benzer olarak halkın oy verme ve siyasi düşüncüyü destekleme davranışları hedef alınmaktadır.

“...Protesto hani
Kafanızda huni ve de şebeksiz funny...
...Kaçık yüzümüzün feri
Almış yeni düzeniniz hepimizi rehin...
...Metafizik, diyalektik falan
Bu yaşama mana bulamadık ama
Seni pasifize kılan
Uygarlık değil o gerileyen zekan
Her kaosa klasik bir masal
Teoride yürür ama pratikte sıçar...” (Gazapizm35, 2023).

4.2. Şarkılarda Kullanılan Temalar

Rap müzik diğer müzik türleri ile kıyaslandığında müzikal olarak asit tınılara yer verilen söz yoğunluğu fazla olan bir müzik türüdür. Söz yoğunluğunun fazla olması diğer bir deyişle içerisinde çok fazla cümle barındırıyor olması anlatımı da etkilemekte ve her bir şarkıda bir hikaye anlatılabilir hale getirmektedir. Sanatçılar rapin bu yeteneği sayesinde dinleyiciye anlatımda bulunurken sözel olarak ayrıntılara yer verebilir, ritim kullanarak bu anlatımı destekleyebilir bir konumda yer almaktadır. Örnekleme dahil edilen şarkılar da diğer rap şarkıları gibi dinleyicilerine bir konuda olan düşüncelerini aktarmaktadır. Şarkılarda tespit edilen duygular ve anlatım şekilleri incelendiğinde –şarkıları protest şarkılar olmasının da etkisiyle- “umutsuzluk, hüzn, öfke, nefret, isyan, meydan okuma, alaycılık ve tehdit etme” gibi olumsuz öğelerle karşılaşmıştır. Şarkılarda kullanılan bu temalar aranırken ritim ve söz uyumuna dikkat edilmiş ve uyum yakalanan noktalar göz önüne alınmıştır.

	ŞARKILAR																
Temalarda Öne Çıkan Duygular	Ölümler Dirilerden Çalacak	Popüler Fetiş	Olay	Zebani	Bağırın	Teslim Olma	Yara	Sana Sormam	Kediler Aslan Olamaz	Tek Hayalim	Gitmek	Göçmen	Katil	Bu Düş Çok Güzel	Yine Edemedik Dans	Şarkılarda temaların dağılımı	
Umutsuzluk			1			1				1	1		1	1		6	40%
Hüzün			1			1	1			1	1		1	1		7	46,60%
Öfke	1		1		1			1	1	1		1	1		1	9	60%
Nefret	1			1	1		1	1	1	1		1			1	9	60%
İsyan		1			1	1	1		1	1		1				7	46,60%
Meydan Okuma	1	1		1	1		1	1	1			1	1		1	10	66,60%
Alaycılık	1	1		1				1		1					1	6	40%

Tablo 3:Örnekleme Şarkılarında Öne Çıkan Temalar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Umutsuzluk duygusu örnekleme dahil edilen şarkılardan altısında hissedilmektedir. Duygunun şarkılarda kendine yer bulma şekline bakıldığında şarkıların tümünde ülkenin siyasi ve ekonomik geleceğine duyulan umutsuzluk hissini vurgulandığı görülmektedir. Özellikle “*Tek Hayalim*” şarkısı bu duygu üzerine konumlanmakta şarkı kendi içerisinde başka duygular ve anlatım şekilleri barındırsa da tema olarak bu duygunun baskın hale geldiği görülmektedir. Benzer şekilde “*Gitmek*” şarkısında da ülkenin durumuna karşı umutsuz pencereden bakılmakta ve şarkı anlatımını bu yolla sürdürmektedir.

Şarkılarda işlenen diğer bir tema ise hüznün temasıdır. Şarkıların yedisinde bu temaya yer verilmiştir. Şarkılarda bu temanın kullanımına bakıldığında yalnızca “*Yara*” şarkısında baskın olarak kullanıldığını diğer şarkıların küçük bir bölümünde ritim ile desteklenip kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Yine bu tema da umutsuzluk teması gibi ülkenin ekonomik koşulları ve bu koşulların ortaya çıkarmış olduğu sonuçlarla ilgilidir. Bunun yanında bu sonuçlardan etkilenen toplumsal sınıflar veya kesimler bu tema eşliğinde anlatılarak dinleyiciye aktarımda bulunulmuştur.

“Yara” şarkısında ise bu durum nakarat bölümünde yoğun hissedilmekte ve ritmin tamamen hüznü çağrıştırması ile anlatım desteklenmektedir.

“...Yok gelecek
Duanı duymadı bir gün melek
Çünkü karnın aç
Bu yara ruhuma
Senin karnın aç
Benim ruhum aç...”(Rota, 2021).

Şarkılarda baskın olarak işlenen diğer bir tema ise “Öfke” duygusuyla ilgilidir. Sanatçılar şarkılarında bir toplumsal kesime, toplumu etkileyen bir olaya, şarkılarda geçen haksızlıklara karşı öfke duygusu ile yaklaşmışlardır. Genellikle meydan okuma ve isyan duygularıyla işlenen bu temanın kullanımına bakıldığında şarkıların dokuzunda tespit edildiği görülmektedir. Öfkenin şarkılardaki tespiti yine ritmin uyumuyla sağlanmış ve şarkılarda yer alan sözel ifadelerin içeriği ile tespiti sağlanmıştır. Öfke duygusunun en net hissedildiği şarkı ise “*Ölüler Dirilerden Çalacak*” şarkısıdır. Bu şarkıda baskın olarak işlenmiş olan toplumsal sınıf çatışması konusu önce öfke duygusu ile işlenmiş ve anlatım ilerledikçe bu öfkenin bir tür meydan okuma haline geldiği görülmektedir. “Sana Sormam”, “Bağırın”, “Göçmen” ve “Katil” şarkılarında bu temanın kullanımı hedef aldıkları insanlara veya toplumsal kesime yöneltilirken, “Kediler Aslan Olamaz”, “Tek Hayalim” ve “Yine Edemedik Dans” şarkılarında ülkenin siyasal durumuna yöneliktir.

Şarkılarda işlenen nefret temasının kullanımına bakıldığında genellikle öfke ile beraber kullanıldığı ve benzer şekilde kullanıldığı görülmektedir. Sanatçılar yine ülkenin durumundan memnun olmadıklarını belirtip buna neden olduğunu düşündükleri toplumsal sınıflara veya olaylara karşı nefretlerini dile getirmişler ve bunu sözel olarak şarkılarda dillendirmişlerdir. Şarkıların dokuzunda tespit edilen nefret duygusu “bağırın” şarkısında diğerlerine nazaran net şekilde hissedilmekte ve siyasal olarak mesajlar ile bu temayı desteklemektedir.

“...Kürsüde ellerim kanarken
Vekiller di'cek ki: "Kaçın lan deli bu!"
Bu sistem kaç yıldan beridir böyle?
İstersen açlıktan geberip ölmek
Onlarla git hadi ve geri dönme

Korkunun bedeli bu...(Hidra Official, 2020)".

Rap müzik araştırmanın başından beri vurgulandığı gibi bir isyan müziğidir. İncelemeye alınan şarkılarda isyan temasını belirlemek için yalnızca net ifadeler ele alınmış ve öfke, nefret gibi diğer temalarla olan çakışma ve benzeşmeleri önlemek için sözlere dikkat edilerek seçilmiştir. Öfke isyanın ateşleyicisi olmakla birlikte bir ifadeye isyan diyebilmek için karşı çıkılan bir düşünce, olgu veya insan gibi bir nesne olmalıdır.

Bu yöntem ile şarkıların yedisinde isyan teması ortaya çıkmaktadır. Özellikle "bağırın" isimli şarkıda öfke teması ile isyan iç içe geçmiş halde kullanılmakta ve ritim gibi etmenlerle sözler desteklenmektedir. Benzer biçimde tek hayalim şarkısında da bu tema net şekilde hissedilmektedir.

"...İsyan ruhuma kanat olur keke
Yürüyorum haklıdan taraf olup gene
Seriyorum imparatoru yere
Pes etmek yok, yasak onu demek (Yasak onu demek)
Yasak onu demek
Umutunu kaybedersen geçmişini hatırla
Direnmek "Anadolu" demek
Aç kaldı emek, boş döndü eve..."(HiphoplifePRO, 2021).

Meydan okuma teması da örneklem şarkılarında yoğun olarak işlenen temalardandır. Sanatçılar eserlerinde bir kesime, siyasetçiye veya karşılarında olduğunu düşündükleri bir nesneye şarkılarında hedef olarak almışlar ve şarkı sözlerini bu bağlamda oluşturmuşlardır. Şarkıların on tanesinde açık olarak hissedilen meydan okumayı çağrıştıran ifadeler hem protest rap bağlamında düşünüldüğünde bu şarkı türünün ana hatlarını dinleyene iletmede hem de kimi zaman dinleyicisinde o nesneye olan öfkesini destekleyecek ifadeler kullanarak dinleyen ile şarkı arasında bağ kurmaktadır.

"Ölümler Dirilerden Çalacak" şarkısında bahsedilmiş olan ölümlerin dirilere meydan okuması ve karşılığında zaferi anlatılmaktadır. Benzer şekilde "Bağırın" şarkısında sanatçı karşı çıktığı konuları ele almakta ve dinleyiciyi de bir tür meydan okumaya davet etmektedir.

Diğer şarkılarda ise bireysel anlamda meydan okumaya rastlanmaktadır. "Zebani" şarkısı ilk olarak "Ne saygım ne kaygım yok gelsin gelen, Azrail'den erken" cümlesi ile başlamakta ve kimi satırlarda halkın demokrasiyi anlayamamış olmasını belirterek meydan okumayı onlara karşıda yapmaktadır. "Popüler Fetiş" şarkısında da yine sanatçı

bireysel olarak meydan okumayı seçmiştir. Yara şarkısında ise işlenmiş olan çocuk konusunun da etkisiyle ekonomik olarak dezavantajlı çocukların hakkını savunma adına halkın bazı kesimlerine bir tür başkaldırı ve meydan okuma duygusuna rastlanmaktadır. “Sana Sormam” şarkısında ise sanatçı yaşam tarzını koruyacağı konusuna değinmiş ve mahalle baskısı gibi araçlar kullanarak onu yargılayanlar veya ön yargılı davrananlara karşı bu temayı kullanmıştır. “Kediler Alan Olamaz” şarkısında ise sanatçı ona karşı çıkıldığına veya düşüncelerinin eleştirildiğine dair bir mizansel yaratmakta ve sözleri ile bu duruma meydan okumaktadır. “Göçmen” ve “Yine Edemedik Dans isimli şarkılarda ise siyasal sisteme karşı bireysel bir meydan okuma görülmektedir. “Katil” şarkısında da ise bireysel meydan okuma net olmayan bir kesime yöneltilmektedir.

“...Hepiniz en iyisiniz artık, hepiniz en iyi
Bir süre tuttum dilimi, yetindim, dedim ki demeyeyim
Dedim ki kalın artık derim, ben eriyim cengin
Ama artık büyüdüm, ne şerim ne deliyim...”

Şarkılarda kullanılan diğer bir tema olan alaycılık ise sözler ile birlikte söyleyiş tarzı ve ses tonu ile verilmiş bir duygudur. Şarkıların altısında tespit edilen bu tema “Zebani” şarkısında halkın siyasal yaşama karşı olan reflekslerine karşı alaycı yaklaşım gösterirken, “Popüler Fetiş” şarkısında ise sosyal medya fenomenlerine karşı bir alaycılık söz konusudur. Sanatçı şarkıda fenomenleri teklit eden papağanlara benzetirken sosyal medya kullanıcılarını da o papağanları izlemelerine alaycılıkla yaklaşmıştır.

Şarkılarda kullanılan temalar bir bütün olarak incelendiğinde en fazla kullanımı olan temanın meydan okuma olduğu ortaya çıkmaktadır. Umutsuzluk ve alaycılık temaları en az kullanılan temalar olarak tespit edilirken “Tek Hayalim “isimli şarkının içerisinde en fazla tema barındıran şarkı olduğu görülmektedir.

4.3. Şarkıların Video Klip Analizi

Özellikle Youtube gibi mecraların gelişmesi sayesinde günümüzde şarkı türü fark etmeksizin şarkılar video klip eşliğinde sunulmaktadır. Erşanlı (2012) şarkılarda video klip kullanımının 80’lerde yoğunlaştığını ve özellikle pop müzik türünde yaygın anlamda kullanıldığını vurgulamakta ve video klipleri sanatçıların hedef kitlesini genişletmek amacıyla kullandıklarını belirtmektedir.

Video klipler asıl olarak kulağa hitap eden şarkılara görsel anlamda da öğeler ekleyerek dinleyicilerin “şarkıyı izlemesine” olanak sağlayan bir yapıdadır. Genel anlamda bakıldığında şarkı videolarında kullanılan görseller ve şarkılar bir uyum içerisinde ve birbirini destekler niteliktedir.

Şarkılarda resim veya video kullanımı mesaj verme amacıyla kullanılmaktadır. Örnekleme dahil edilen şarkılarda da bu kullanıma rastlanmakta ve sanatçılar video kliplere yerleştirilmiş olan nesneler ve klip boyunca gösterilen görüntülerle dinleyiciye mesajlar vermektedir.

Video kliplerde kullanılan mesajlar incelendiğinde ise asıl anlamda sözel olarak ele alınmayan, şarkı sözlerinde yer verilmeyen konuların imgeler kullanılarak dinleyiciye aktarıldığı görülmektedir. Bu imgelerin şarkı sözlerini destekler nitelikte olduğu ve dinleyiciye aktarılan konu ve duyguları görsel bir kompozisyonda sunduğu fark edilmektedir.

Örnekleme dahil edilen şarkıların ikisinde video klibe yer verilmemekte ve yalnızca şarkı lansmanında kullanılmış olan albüm kapağı resmi yer almaktadır. Bununla birlikte şarkıların dördünde video klip boyunca sanatçıların görüntüleri yer almakta ve bunlardan yalnızca ikisinde şarkının sözlerini destekleyen imgeler kullanılmaktadır.

Şarkılardan 11 tanesinde kullanılan video klipler şarkı sözlerini destekleyen imgeler ile dinleyicilere duygu ve konu aktarımı yapmaktadır. Özellikle bazı şarkıların yoğun imge kullanımı sayesinde anlamın derinleştiği görülmektedir. İncelemeye alınan 11 şarkıdan “Sana Sormam” şarkısı diğer şarkılardan farklı olarak beyaz bir arka plan eşliğinde yalnızca seslendiren sanatçının kullanmış olduğu farklı kostümlerle sunulmuş ve toplum içerisinde karşılaşılan ve “farklı” olarak ifade edilen kesimleri canlandırmıştır.

Görsel 10: Ölüler Dirilerden Çalacak Video Klibinden Görüntü²¹

Kaynak: Gazapizm35(2018, 14 Eylül). Gazapizm - Ölüler Dirilerden Çalacak (Official Video) #ÖlülerDirilerdenÇalacak. [video]. Youtube. <https://124.im/mceT>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Görsel 11: Ölüler Dirilerden Çalacak Video Klibinden Görüntü²²

Kaynak: Gazapizm35(2018, 14 Eylül). Gazapizm - Ölüler Dirilerden Çalacak (Official Video) #ÖlülerDirilerdenÇalacak. [video]. Youtube. <https://124.im/mceT>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Ölüler Dirilerden Çalacak şarkısının video klibi incelendiğinde klipte farklı iş kollarından insanların kesitler halinde sunulduğu görülmektedir. Klibte kullanılan özel şöför, hademe, hayat kadını, garson gibi iş ve meslek grubuna sahip olduğu anlaşılan kişiler şarkıda bahsedilen ölüler kesimini oluştururken, lüks restoranttaki kişiler, yönetim toplantısı halinde oldukları anlaşılan beyaz yakalı çalışanlar ve lüks arabada şöförüyle seyahat eden kişi şarkıda bahsedilen diriler kesimini oluşturmaktadır. Şarkının sözleriyle uyumlu olarak ilerleyen sahnelerde ölüler kesiminin dirileri öldürdüğü görülmekte ve video klip sonunda öldürülenlerin gömülmek için hazırlandığı görülmektedir. Bu video klip şarkıda anlatılan olayları hikayeleştirmek için kullanılmakta ve ölüler kesiminin cinayetleri işledikten sonra keyifli ve mutlu oldukları görülmektedir. Cinayetlerden sonra dirilerin sahip oldukları eşyaları ölüler kesiminin kullandığı görülmektedir.

²¹ Şarkının 3.11 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

²² Klibin 4.05 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

Görsel 12: Popüler Fetiş Video Klibinden Görüntü²³

Kaynak: netd müzik (2019, 11 Mart). Ozbi - Popüler Fetiş. [video]. Youtube. <https://124.im/jFB3UO>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Görsel 13: Popüler Fetiş Video Klibinden Kesit²⁴

Kaynak: netd müzik (2019, 11 Mart). Ozbi - Popüler Fetiş. [video]. Youtube. <https://124.im/jFB3UO>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Popüler fetiş şarkısının klibine bakıldığında ise alt metni olan mesajların varlığından söz edilebilir. Klipte kullanılan görseller incelendiğinde sanatçı videonun herhangi bir yerinde sosyal medya kanallarından bahsetmese de sosyal medyayı ve televizyonu popüler fetiş olarak tanımlamakta ve klipte canlandırılan kişilerle bu anlatım desteklenmektedir. Bununla birlikte yine klipte bir okul ortamının canlandırıldığı ve öğretmen olduğu anlaşılan bir kişinin eşek başlığı taktığı görülmektedir.

Klipte kullanılmış olan diğer bir mesaj ise beyaz yakalı çalışan olduğu anlaşılan bir kişinin boynuna zincir bağlanmış olarak gösterilmesidir. Klibin 1.45 saniyesinde şarkıyı seslendiren sanatçının bir popüler kültür nesnesi olan televizyonu parçaladığı görülmekte ve bu esnada seslendirilen “*kurtul popüler fetişten*” cümlesi ile anlatım desteklenmektedir.

²³ Klibin 1.45 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

²⁴ Klibin 2.45 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

Görsel 14: Olay Video Klibinden Kesit²⁵

Kaynak:Ezhel (2019, 6 Eylül). Ezhel - OLAY (Official Music Video). [video]. Youtube.<https://124.im/6Y5RaG>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Görsel 15:OlayVideo Klibinden Görüntü²⁶

Kaynak:Ezhel (2019, 6 Eylül). Ezhel - OLAY (Official Music Video). [video]. Youtube.<https://124.im/6Y5RaG>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Olay şarkısında ise tümüyle televizyon haberlerinden görüntüler kullanılmaktadır. Şarkının anlatımı bu olaylar üzerine olmakta ve özellikle toplumsal olarak etki uyandıran haberlerin görüntülerine öncelik verilmiştir. Dinleyici üzerinde hatırlatma etkisine sahip olan bu haber görüntüleri aynı zamanda yakın Türkiye tarihini özetler nitelikte olup sanatçının şarkı sözlerinde hedef almış olduğu Türkiye siyasetine bir tür eleştiri niteliği taşımaktadır. Klibin 2.38 saniyesinden itibaren ise bu toplumsal olaylarda hayatını kaybeden vatandaşların isimleri şarkının nakaratı eşliğinde görülmektedir. Daha sonraki sahnelerde ise 2008-2018 yılları arasında hayatını kaybeden vatandaş sayıları kırmızı font eşliğinde dinleyiciye sunulmaktadır. Ayrıca bu klip yayınlandığı dönemde ilgiyle karşılanmış ve gündem olmuştur.

²⁵ Klibin 1.45 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

²⁶ Klibin 2.30 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

Görsel 16: Zebani Video Klibinden Kesit²⁷

Kaynak: Contra, (2019, 30 Eylül). Contra – Zebani. [Video]. Youtube. <https://124.im/oD5lsE>.Erişim Tarihi:02/08/2023

Görsel 17: Zebani Video Klibinden Görüntü²⁸

Kaynak: Contra, (2019, 30 Eylül). Contra – Zebani. [Video]. Youtube. <https://124.im/oD5lsE>.Erişim Tarihi:02/08/2023

Zebani klipi örneklemdaki diğer video klipler ile kıyaslandığında daha fazla alt metin ve örtülü anlatım içeren bir klip olmakla birlikte önünde halk yazılı bir tsirt giyen orta yaşlı bir adamın görüntüleri eşliğinde sunulmaktadır. Klibin 0.38 saniyesinde halkın cebinden dindar kesimi ve Atatürkçü kesimi temsil eden kişiler para almakta ve ilerleyen sahnelerde önünde New York yazılı bir kadının so genel seçimlerde meclise giren siyasal partilerin kurumsal renklerinden oluşan birkaç kumaşı halka sunduğu ve halkın kararsız kaldığı görülmektedir. Yine zebani klibinde de sözlerinde geçmesede popüler kültüre olan bir atıf görünmekte ve boğazında zincir olan beyaz yakalı çalışan olduğu anlaşılan bir kişi, selfi çeken makyajlı bir kadın ve dikkatli bir şekilde cips yiyerek bir şey izleyen bir adam yan yana bir koltukta gösterilmektedir.

²⁷Klibin 0.38 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

²⁸ Klibin 1.58 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

Bir diğerk dikkat çeken nokta ise halk yazılı tişört sahip oyuncunun yine meclise giren partilerin kurumsal renkleriyle aynı renk tişört giymiş maskeli kişilerce çekıştırildiğı görölmekte ve sonrasında halkı temsil eden oyuncuya da maske giydirilmektedir. Kullanılan maskenin beyaz renkli bir insan maskesi olduğı ve herhangi bir duygu belirtmediğı görölmektedir.

Görsel 18: Yara Video Klibinden Kesit²⁹

Kaynak: Rota(2021, 5 Mart). Rota x Lalfizu - YARA (Official Music Video). [video]. Youtube. <https://l24.im/P1195A>. Erişim Tarihi:02.08.2023

Görsel 19:YaraVideo Klibinden Kesit³⁰

Kaynak: Rota(2021, 5 Mart). Rota x Lalfizu - YARA (Official Music Video). [video]. Youtube. <https://l24.im/P1195A>. Erişim Tarihi:02/08/2023

²⁹ Klibin 1.22 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

³⁰ Klibin 2.40 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

Yara şarkısında ise toplumun ekonomik olarak dezavantajlı kesimlerinin ağırlıklı çocuk olmak üzere görüntülerine yer verildiği görülmektedir. Video klipte alt metin anlatımı yerine doğrudan anlatım benimsenmiş klipte yer verilen insanların çöpten yiyecek topladıkları, kıyafetleri kirli olan bir çocuğun ağladığı, karton toplarken uyuyakalmış olan bir çocuk, gülümseyen bir çocuk görülmektedir. Video klipte kullanılan bu görüntüler ile duygusallık öne çıkarken sanatçı ses tonu ile öfkeyi yansıtmaktadır.

Görsel 20: Sana Sormam Video Klibinden Görüntü³¹

Kaynak: Ozbi Music (2021, 12 Mart) . Ozbi - Sana Sormam (Official Video). [video]. Youtube. <https://124.im/qX6Vk>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Görsel 21: Sana Sormam Video Klibinden Görüntü³²

Kaynak: Ozbi Music (2021, 12 Mart) . Ozbi - Sana Sormam (Official Video). [video]. Youtube. <https://124.im/qX6Vk>. Erişim Tarihi:02/08/2023

³¹ Klibin 0.41 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır

³² Klibin 1.40 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

Sana Sormam klibinde ise yine alt metin kullanılmamakla beraber toplumsal olarak dışlanan kesimlerin sanatçı tarafından kıyafetlerinin giyilerek canlandırıldığı görülmektedir. Klip tamamen siyah beyaz görülmekte ve sırasıyla Yahudi olduğu anlaşılan bir kişi, ağzı bantlanmış genç, yüzü kan içinde olan bir boksör, üzeri kir içinde bir işçi, genç bir rap sanatçısı ve kadın kılığına girmiş bir erkek görülmektedir. Bu karakterlerin her biri şarkıyı söylemekte ve kıyafetlerin temsil ettiği kişiliklerin tarzı kullanılarak jest ve mimikler kullanılmaktadır. Klip görüntüleri tamamen beyaz arka plan ve sanatçının farklı kılıklarda görülmesinden oluşmaktadır. Klibin dinleyiciye vermiş olduğu anlam ise yine şarkı sözlerinde de belirtilmiş olan anlamı destekler nitelik göstermektedir. Klibin 2.12 saniyesinde ise sanatçının doğal haline ve tek başına olan görüntüsüne yer verilmiş ve ilerleyen sahnede klip boyunca canlandırılan tüm karakterler sanatçının içerisinde patlama halinde çıkmıştır.

Görsel 22:SanaSormam video klibinde canlandırılmış tüm karakterler³³

Kaynak: Ozbi Music (2021, 12 Mart) . Ozbi - Sana Sormam (Official Video). [video]. Youtube. <https://l24.im/qX6Vk>.Erişim Tarihi:02/08/2023

Örneklem çerçevesinde incelenmiş olan diğer bir video klip ise “Kediler Aslan Olamaz” şarkısına aittir. Şarkı klibinde asıl olarak söyleyen sanatçı başrol olarak oynamakta ve kaçırılmış bir kişi canlanmaktadır. Klip boyunca kaçırılan kişiye para teklif edilmekte ve işkence edilerek sorgulanmaktadır. Sorgulayan kişiler orta yaş üstü kişiler olup dinleyene siyasetçi olduğu düşündürülen feno tiplere sahiptir.

Sanatçı şarkı sözlerinde “Ne yaptınız bu gençlik için bu nefret niçin” gibi ifadelerle yer vererek siyasetçileri hedef almakta ve bu yönüyle bakıldığında video klibin sözleri destekler niteliği ön plana çıkmaktadır. Video klibin sonunda ise sorgulanangence yardım gelmiş ve bu sefer sorgulayan kişiler bağlanmış halde görülmektedir

³³ Klibin 2.12 saniyesinden ekran görüntüsü alınmıştır.

Görsel 23: Kediler Aslan Olamaz Video Klibinden Görüntü³⁴

Kaynak: Norm E.(2021,18 Kasım)Norm Ender - Kediler Aslan Olmaz.[video]. Youtube. <https://l24.im/x>. Erişim Tarihi:02/08/2023

Görsel 24: Kediler Aslan Olamaz Video Klibinden Görüntü³⁵

Kaynak: Norm E.(2021,18 Kasım)Norm Ender - Kediler Aslan Olmaz.[video]. Youtube. <https://l24.im/xk>Erişim Tarihi:02/08/2023

³⁴ Klibin 1.02 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

³⁵ Klibin 1.34 dakikasından ekran görüntüsü alınmıştır.

Görsel 25: Bu Düş Çok Güzel Video Klibinden Görüntü

Kaynak: Norm E. (2022, 10 Kasım). Norm Ender - Bu Düş Çok Güzel.[video]. Youtube.
<https://124.im/8zWX>Erişim Tarihi:02/08/2023

Görsel 26: Bu Düş Çok Güzel Video Klibinden Görüntü

Kaynak: Norm E. (2022, 10 Kasım). Norm Ender - Bu Düş Çok Güzel.[video]. Youtube.
<https://124.im/8zWX>.Erişim Tarihi:02/08/2023

“Bu Düş Çok Güzel” isimli şarkıda da “Yara” şarkısına benzer şekilde klipte duygusal öğelere yer vermekte ve yine toplumun dezavantajlı kesimlerinin görüntülerini kullanmaktadır. Video klipte alt metin kullanımından ziyade direkt olarak sözlere uyumlu görüntüler sunulmaktadır.

Görsel 27: Yine Edemedik Dans Video Klibinden Görüntü³⁶

Kaynak: Gazapizm35(2023,22 Haziran).Gazapizm - Yine Edemedik Dans (Official Video). [video]. Youtube. <https://124.im/RS2I>.Erişim Tarihi:02/08/2023

Görsel 28: Yine Edemedik Dans Video Klibinden Görüntü³⁷

Kaynak: Gazapizm35(2023,22 Haziran).Gazapizm - Yine Edemedik Dans (Official Video). [video]. Youtube. <https://124.im/RS2I>.Erişim Tarihi:02/08/2023

³⁶ Klibin 0.17 saniyesinden ekran görüntüsü alınmıştır.

³⁷ Klibin 0.17 saniyesinden ekran görüntüsü alınmıştır.

“Yine Edemedik Dans” video klbinde ise sanatçı press makinesi kullanarak bazı nesneleri kırmaktadır. Video klbin alt metin anlamları bu kırılan nesneler üzerinden anlatılmaktadır. Şarkının sözleri ve video klipteki bazı görüntüler arasında herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır. Kırılan nesneler arasında dünya maketi, heykel, adalet terazisi, mum, tencere, kupa ve ödüller, oyuncak, çubuk şekerler, porselen tabaklar, bir adet para bavulu, peluş oyuncak, müziğe atıf olarak klasik gitar, disko topu, yine müzik nesnesi olarak pikap, popüler kültüre atıf olarak televizyon, zamana atıf olarak bir duvar saati, daktilo, kitaplar, bir adet matruşka bebeği, yine müziğe atıf olarak bir adet org, keman, saz, futbol topu, cdler, hoparlör, kasetler ve son olarak video klbi kaydedenkameranın press makinesine yerleştirildiği görülmektedir.

“Tek Hayalim”, “Teslim Olma”, “Katil” ve “Gitmek” şarkılarında ise video klip kullanılmış ancak anlam içeren görüntülere yer verilmek yerine seslendiren sanatçıların görüntülerine yer verilmiştir. Bu anlamda şarkılarda video klip kullanımına örnek oluştursalar da protest anlamda bir anlam üretimi söz konusu olmamaktadır. “Bağırın” ve “Göçmen” şarkılarında ise sabit olarak bir resim kullanılmakta ve video klipten söz edilememektedir.

İncelemeye tabi tutulan video kliplerin beşinde şarkı sözlerinde geçmeyenler anlatımlara yer verilmektedir. Diğer dört şarkıda ise sunulan görüntüler şarkı sözlerini destekler nitelikte görünmektedir. Özet ifade ile örnekleme dahil edilen şarkılardan %86,6’sında video klbe yer verilmiş ve bu video kliplerin %69,2’si incelemeye tabi tutulmuştur. Tüm örneklem bağlamında orana bakıldığında ise şarkıların %33,3’ünde şarkı sözlerinde dillendirilmemiş olan protest anlatıma yer verilmektedir.

SONUÇ

Sanat eserlerinde protest yönelimin genel bağlamda siyasetle veya siyasal yaşamla ilgili olarak anlaşılrsa da örneklemlerden de görüldüğü üzere siyaset dışı konularda da etkinliğini sürdürdüğü görülmektedir. Özellikle en etkin sanat dallarından müzikte protest yönelim şarkı sözleri üzerinden değerlendirilmekte ve sosyal medya mecralarının da etkisiyle şarkılarda video klip kullanımının yoğun olduğu ve video klipler sayesinde şarkılarda anlatım zenginliği sağlandığı dikkat çekmektedir. Araştırmanın örneklemine ifade eden Rap tarzı müzikte özelinden ifade edilmek gerekirse bazı şarkıların sırf bu amaçla yazılıp söylendiğinin ifade edilmesi yanlış olmayacaktır.

İnsanların sesleri taklit ederek müzik sanatını ortaya çıkarmalarından sonra müziğin hatırlatıcı ve iletişim işlevi fark edilmiş ve verilen örneklerde de belirtildiği gibi bu işlev tarih boyunca etkin kullanılmıştır. Müziğin iletişim işlevi sayesinde alıcı konumundaki dinleyene verilen mesajlar her konuda olabileceği gibi haksızlıklarla mücadele veya aktarılmak istenen isyan duyguları da aktarılabilir. Müziğin iletişim işlevi sayesinde alıcı konumundaki dinleyene verilen mesajlar her konuda olabileceği gibi haksızlıklarla mücadele veya aktarılmak istenen isyan duyguları da aktarılabilir.

Türkçe Rap müzikte de benzer bir aktarımın olduğu görülmekte ve sanatçılar sadece dinleyene mesajlar taşımakla kalmayıp aynı zamanda şarkılar sayesinde tarihe not düşmektedir. Özellikle bu müzik tarzının son yıllarda yükselişi sayesinde çok daha fazla insanın bu tür müzik dinlemeye başladığı dikkate alındığında verilmiş olan protest mesajların ulaşabileceği potansiyel sayıdaki hedef kitlenin büyüklüğü tahmin edilebilir konumdadır.

Son 5 yılda yayımlanan rap müzik eserlerinin içerisinde protest mesajlar barındıran eserler amaçsal örneklem metodu ile belirlenmiş ve belirleme sonucunda 15 şarkı seçilmiştir. Seçilen şarkılar içerik analizine tabi tutulmuş ve şarkılar anlattığı konulara göre, konu aktarılırken dinleyene hissettirdiği duygulara göre ve son olarak şarkının anlamının oluşmasına yardımcı olacak olan video kliplerine göre sınıflandırılmıştır. Analiz sonrası şarkılarda on beş konunun yoğunluk kazandığı anlaşılmış ve bu on beş konudan halkın bir kesimini hedef alan cümleler ve siyasal eleştiri bildiren sözlerin öne çıktığı görülmektedir.

Şarkılarda baskın olarak kullanılan temalara bakıldığında ise meydan okumanın öne çıktığı görülmekte ve meydan okumayı öfke ve nefret temaları takip etmektedir. Rap müziğin genel doğasına yakın olarak çıkan bu sonuçlara göre protest rap müzik

gerektiğinde halkın bir kesimini ve siyasileri hedef alan; bunu yaparken onlara meydan okuyan, nefretini ve öfkesini sözlerinde barındıran bir müzik türüdür.

Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise protest rap müziğin yine beklenildiği gibi siyaseti konu alırken yalnızca bu konu etrafında eserler vermeği halkın başka sorunlarını da gözler önüne serdiği görülmektedir. “Zebani”, “Bağrı”, “Popüler Fetiş” ve “Kediler Aslan Olamaz” şarkılarında ise yalnızca siyasiler eleştirilmemiş halkta eleştiriye tabi tutulmuştur. Halka yöneltilen eleştirinin ise sessiz kalmak üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Örnekleme dahil edilen şarkılarda halkın bir kesimini hedef alan konuların genellikle yaşam tarzına yönelik olduğu görülmekle beraber toplumsal sınıf çatışması ve toplumsal haksızlıklar konuları da bu hedef alma içine dahil edilebilir konumda olmakta ve kesiştiği noktalar bulunmaktadır. Kültür araştırmalarında görmüş olduğumuz alt kültürün baskın kültür tarafından zaman zaman uğramış olduğu haksızlıklar bu konuların etrafında şekillenmekte ve bu bağlamda düşünüldüğünde rap kültürünün bu konuları şarkılarda anlatarak bir tür direniş göstermiş olduğu görülmektedir.

İncelemeye tabi tutulan bir diğer ve son konu ise şarkıların video klipleri ile ilgilidir. Eserlerin video klip ile birlikte sunuluyor olması ticari kaygılar ile ilgili olduğu gözükse de örnekleme dahil edilen dokuz şarkıda videolarda da protest öğelere rastlanmakta ve bunların beşinde anlatımda kendine yer bulamamış olan ancak anlatımı pekiştiren imgelere yer verilmektedir.

KAYNAKÇA

- Açılmış, H. (2021). Mimari ve Plastik Sanat Akımlarının Gotik ve Rönesans Dönem Koro Müziğine Yansımaları.*Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 27 (46) , 191-200 . DOI: 10.32547/ataunigsed.818517
- Adorno, T.W. (2018). *Müzik Yazıları*.(Ş. Öztürk, Çev.)(Orijinal Eserin Basım Tarihi:1977). Yapıkredi Yayınları
- Ahmet Kaya(2013, 23 Eylül) Ağlama Bebeğim. [video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=50fhdR_ugS0. Erişim Tarihi:03.11.2023
- Akdeniz F.(2019, 30 Mayıs). Bilimsel Gerçeklik <https://Yeniadana.Net/Kose-Yazilari/5-Bilimsel-Gerceklik-3513.Html>). Erişim tarihi: 23.08.2023
- Aksoy, M. (2022). Bir İletişim Aracı Olarak Protest Rap: “Şanışer” Örneği. *Medya Ve Kültür*, 2(1), 44-64.
- Albayrak, K. (2017). Siyahî Senkretik Bir Dinî Hareket Olarak Rastafarilik.*Bilimname*, 2017 (34) , 247-286. Doi: 10.28949/Bilimname.347525)
- Altıparmak, İ.B., Durakoğlu, A. (2021). ‘Hayvan Çiftliği’ Adlı Eseri Bağlamında George Orwell’in Tarihi Ve Sosyolojik Tespitlerini Değerlendirmek. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3)
- Andrew Sacher 9 Ağustos 2021.<https://www.brooklynvegan.com/64-essential-ska-albums-from-1964-to-present/>).Erişim Tarihi:02.10.2023
- Aral, H. "Kültürel Bir Pratik Olarak Grafiti Ve Sokak Sanatı: Atina Örneği" . *Milli Folklor* 17 (2021) <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Millifolklor/Issue/61110/66380828>
- Attali, J. (2014). *Gürültüden Müziğe*. Çev: Gülüş Gülcügil Türkmen. Ayrıntı Yayınları. İstanbul
- Ayas, G.(2015).*Müzik Sosyolojisi Sorunlar-Yaklaşımlar-Tartışmalar*. Doğu Kitapevi
- Aydın, E., & Sam, R. (2018). Adorno’nun Caz Müziği Kuramına Güncel Bir Bakış: New York Jazz Masters Workshop Uygulaması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 161-172.<https://doi.org/10.18037/ausbd.552439>
- Aydın, S. (2023).*Tablolarda Meryem ile Çocuk İsa ve Azizler: Sacra Conversazione*.[Resim]. <https://www.soylentidergi.com/tablolarda-meryem-ile-cocuk-isa-ve-azizler-sacra-conversazione/> Erişim Tarihi:25.11.2023
- Aydın, S.(2023,27 Şubat)Tablolarda Meryem ile Çocuk İsa ve Azizler: Sacra Conversazione. [Resim]. Söylenti Dergi. <https://www.soylentidergi.com/tablolarda-meryem-ile-cocuk-isa-ve-azizler-sacra-conversazione/> . Erişim Tarihi: 02.02.2024

- Ayhan, A. (2015). Müzik İmgelerinin Kültür Aktarımında Kullanılabilirliği: Kültürel Yansımalar. *İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi*, 1(1), 79-83. <https://doi.org/10.22252/ijca.105022>
- Aykut, A.(2016). Türkiye’de Protest Sanat Üzerine Bir İnceleme: Halil Altındere Örneği. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 9(50), 43-56.
- Baksı b. (2023, 9 Mart). Türkiye’nin meydanlarında yankılanmış seçim şarkıları. *dergy.com*. <https://www.dergy.com/turkiyenin-meydanlarinda-yankilanmis-secim-sarkilari/>. Erişim Tarihi: 25.08.2024
- Baldan, O. (2019). Antik Sümer Medeniyetinden 21. Yy. Şanlıurfa’sına Mezopotamya’da Müziğin Kökleri. *İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi*, 5(2), 58-65. <https://doi.org/10.22252/ijca.644842>
- Balik, M. (2020). *Protest Sanat Bağlamında Grafiti* (Master's Thesis, Güzel Sanatlar Enstitüsü). https://Acikbilim.Yok.Gov.Tr/Bitstream/Handle/20.500.12812/53586/Yokacikbilim_10234750.Pdf?Sequence=-1
- Balyemez, H., & Arıkan, A., (2019). Yeni Bir Lehçeye Doğru: Güncel Türk-Alman Rap Müziğinde Dil Kullanımlarının Deyişbilimsel Bir İncelemesi. *İv. Uluslararası Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu (Pp.7)*. Antalya, Turkey doi; <https://l24.im/coOC>
- Baranseli, E. S. (2017). Bir Protesto Aracı Olarak Sanat, Yeni Medya Etkisi Ve Banksy Örneği. *Inonu University Journal Of Arts And Design*, 7(16). 264-280. DOI: 10.16950/İujad.343113
- Bbc.com(2023)*Spotify’nin 2023’te Türkiye’deki ve dünyadaki en’leri neler, müzik türü ayrımı bitiyor mu?*<https://www.bbc.com/turkce/articles/c3g230dwxlyo>. Erişim Tarihi: 30.11.2023
- Bekalp, B. (2019). Frankfurt Okulu’nun Temel Eleştiri ve Amaçları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2019(1), 15-24. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/712253>
- Bilgin, T. (2008). Moğollar grubu örneğinde Anadolu Pop ve Türkiye’de kültürel modernleşme (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir).
- Bourse, M., & Yücel Bourse, H. (2023). Kültürel Çalışmalar Ve Eleştirel Kuram. 4. *Boyut Medya Ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*(22), 49-64. <https://doi.org/10.26650/4boyut.2023.1213121>
- Bulubay, C. (2020). Bir Alt Kültür Olarak Rock Kültürünün Türkiye’deki Evrimi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (7), 127-147. Doi: 10.46250/Kulturder.812296).

- Camgöz, N. (2020). Anadolu Pop-Rock Müzik Türünün Otantisite Kavramı Açısından Değerlendirilmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(32), 1493-1508.
- Cangökçe, H. (2022). Seicento ve İtalyan Barok Müziği. *Sahne Ve Müzik*, 8(14), 23-39.
- Cazkolik.com. (2020, 12 Kasım)Müzikseverler İçin Eşsiz Bir Referans Sayfası: Müzik Tarihinin Dönemleri. <https://cazkolik.com/icerik/muzikseverler-icin-essiz-bir-referans-bilgi-muzik-tarihinin-donemleri> Erişim Tarihi:01.03.2024
- Cem Karaca Arşivi (2014, 24 Ağustos). Cem Karaca – Parka. [video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=_E7ktNfhiN0. Erişim Tarihi:23.11.2024
- Contra (2019, 30 Eylül). *Contra-Zebani*. [video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=V_5S_rLnlDk. Erişim Tarihi: 20.08.2023
- Çakmak, M. E. (2021) "Susamam" projesi ve "Mekânın Sahibi" polemiği temelinde Türk rap müziğinin yükseliş döneminde müziğin politik bağlamda araç olarak mesajı (*Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi*) Marmara Üniversitesi. İstanbul, Türkiye
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *In Journal of Social Policy Cenderence*. 59,s.89-132).<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9313>
- Çelik, S. (2008). Apollon ve Müzik. <https://Acikbilim.Yok.Gov.Tr/Handle/20.500.12812/345167>).Erişim Tarihi: 15.07.2023
- Çerezcioglu, A. B. (2014). Indie Müzikte Tanım Ve Sınıflandırma Problemi. *Folklor/Edebiyat*, 20(78), 91-106.)
- Çimen, Ü. (2020). Frankfurt Okulu’nun müzik eleştirisi. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 26(45), 491-498. doi:<https://doi.org/10.35247/ataunigesed.709986>
- Dalyanoğlu, D. (2013). Tencere Tava Havası Çalalım Oy Oy Recebum!. *Mimesis Dergisi*. <https://www.mimesis-dergi.org/2013/06/tencere-tava-havasi-calalim-oy-oy-recebum/>
- Dönmez, B. M. & Özaltunoğlu, M. O. (2014). Geleneksellik Ve Modernite Geriliminde “Sivas Rock Scene” . *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17 (1) , 42-74. Doi: 10.18490/Sad.82668).
- Dönmez, B. M. ve Doğan, E. (2016). Türkiye’de Altmış Sekiz Kuşağı Dünya Algısının Popüler Müziğe Yansıması / Reflection Of Sıltıy Eight Generation World Perception To Popular Musıc In Turkey.*İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 2 (1) , 45-75. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijca/issue/24467/259359>

- Dönmez, Y. E. ve İmİK, Ü. (2020). Ferdi Tayfur Örnekleminde Türk Sinemasında Arabesk Müzik. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 6 (2) , 135-148. DOI: 10.22252/ijca.827721
- Duman, S. (2007). Rock Müziğin Doğuşu ve Türk Rock Müziği. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (Ankara, 10-15 Eylül 2007)*, 1, 239-250. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/M%C3%9CZ%C4%B0K-K%C3%9CLT%C3%9CR%C3%9C-VE-E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0-1.-C%C4%B0LT.pdf#page=263>
- Duran, G. (2022) *Gagavuz Halk Müziği Ve Türkiye Sahası Halk Müziği: Benzer Ve Ortak Türküler* . Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi. <https://Gcris.Ege.Edu.Tr/Handle/11454/82982>).
- Dürük, E. (2009). Modern Müzik Bestecilerinin Yenilik Arayışlarında Geleneğin Ve Dinleyici Etkeninin Yeri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (9), 207-216.
- Dürük, E. F. (2011). “Türk Popüler Müzik Üretimi Ve Ürünlerindeki Karma Yapıyı Hazırlayan Toplumsal ve Müziksel Etkenler”. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 33-42. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sobiadsbd/issue/11351/135638>
- Ekinci, H. ve Demirtaş, O. (2013). Barok Dönemi Piyano Eserlerini Yorumlamada Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Müzik Öğretmeni Adaylarının Görüşleri. *Fine Arts*, 8(2), 239-251. <https://doi.org/10.12739/NWSA.2013.8.2.D0130>
- Ela, E. D. ve Güler, M. A. (2016). Müziğin İzinde: Türkiye’de 1980’den Günümüze Rock Müzik Ve Sosyal Haklar. *Yayınlanmamış Çalışma*. <https://124.im/Of2ZVc>. Erişim Tarihi:01.05.2023
- Enes, Ö. (2022). Kendin Yap (Do It Yourself/DIY) Akımının Punk Alt Kültüründeki Giyim Ve Aksesuarlar Bağlamında İncelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (1) , 395-412. DOI: 10.48146/Odusobiad.1074586).
- Eren, O. (2018). Türkiye’de 1960’larda Müzik Alanı ve Protest Müziğin İlk Nüveleri: Anadolu Pop Akımı. *İstanbul University Journal of Sociology*, 38(1), 131-162. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/43148/523249>
- Erşanlı, B. (2012). Bir Alt Kültür Yansıması Olarak Arabesk Video Müzik Klipleri Dilinin İncelenmesi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 117-123.
- Ertem T. (2012). Tarihsel Açıdan Halkla İlişkilerde İletişimin Stratejik Dönüşümü. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi* <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/49733.pdf>

- Ertürk, N. & Ruşan, T. C. (2018). Gençlik Altkültürlerine Ait Giyimlerin Göstergebilimsel İncelenişi. *Vocational Education*, 13 (2) , 11-31. Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Nwsavoca/Issue/36687/392629>.
- Esen Biçer, B. (2022). Türk Müziği Üretim Süreçlerinde Metinlerarası-Müziklerarası İlişkiler. *Akademik Sanat* , (17) , 129-137. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/akademiksanat/issue/74946/1183552>
- Ezhel (2019, 6 Eylül). Ezhel - OLAY (Official Music Video). [video]. Youtube. <https://124.im/6Y5RaG>. Erişim Tarihi:01.04.2023
- Fırıncioğulları, S. (2016) Toplumsal Zamanın Ruhu Ve Müzik Türlerinin Doğuşu Savaş Çağının Asi Çocukları; Rock Ve Rap. *Siyah Sanat Dergisi* 19.S.2-7
- Gazapizm35(2018, 14 Eylül). Gazapizm - Ölüler Dirilerden Çalacak (Official Video) #ÖlülerDirilerdenÇalacak. [video]. Youtube. <https://124.im/mceT>. Erişim Tarihi:01.04.2023
- Gazapizm35(2023,22 Haziran).Gazapizm - Yine Edemedik Dans (Official Video). [video]. Youtube. <https://124.im/RS2I>. Erişim Tarihi:01.04.2023
- Genç, B. (2023). İngiliz kültürel çalışmaları ve popüler müzik. *Kesit Akademi Dergisi*, 9 (34), 605-617. DOI: 10.29228/kesit.67366
- Gezer, Ö. (2017). Sanat Siyaset İlişkisi: Propaganda Ve Protesto. *İdil Sanat Ve Dil Dergisi*, 6(39), 3091-3110. DOI: 10.7816/İdil-06-39-07
- Gezmen, B. & Gürkan, H. (2016). V For Vendetta Filmi Üzerinden İdeolojik Bir Okuma. *Kurgu*, 24 (2) , 198-213. Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Kurgu/Issue/59643/859563>
- Göçer, E (1997). Rönesans'ta müzik aletleri konulu resimler ve 20. yüzyıl resim sanatında müziğin etkisi. *Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı. Yüksek lisans tezi*. <https://www.proquest.com/openview/b42754baf0a15a2ca71a92f036cde8ca/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>. Erişim Tarihi:12.10.2023
- Güler, M. A. ve Oran, S. (2020). Emekğin özneleşmesi bağlamında Türkiye’de politik rock’un gelişimi. *Emek Araştırma Dergisi*, 5, 1, 103-140. <https://earsiv.kmu.edu.tr/xmlui/handle/11492/4264>
- Güler, M.A. (2016). 1970’li Yıllarda Türkiye İşçi Sınıfını Cem Karaca Şarkıları ile Okumak. *Çalışma ve Toplum*, 2 (49), 725-756. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ct/issue/71828/1155460> adresinden erişildi
- Güngör, N. (2020). *İletişim Kuramları ve Yaklaşımları*. Siyasal Kitapevi
- Güngör, N.(1993). *Sosyokültürel Açısından Arabesk Müzik*. (2.Basım). Bilgi Yayınevi

- Gürkan (2023) *Düşünüyorum Dergisi*.<http://www.dusunuyorumdergisi.com/gercek-kavrami-uzerine>)
- Güven, U.Z ve Ergür, A. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Müzik Sosyolojisinin Yeri ve Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(29), 1-27. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusosyoloji/issue/561/5555> adresinden erişildi.
- Hall, S.(2017).*Temsil Kül Türel Temsiller Ve Anlamlandırma Uygulamaları*.(İ.Dündar, Çev.)(Orijinal Eserin Basım Tarihi:1997). Pinhan Yayıncılık
- Hidra Official (2020, 12 Eylül). Hidra- Bağırın. [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=979DsOQLPGI>. Erişim Tarihi:04.04.2023
- Hidra Official (2022, 20 Mayıs). Hidra- Göçmen. [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=zNA1SJkotHg>. Erişim Tarihi:04.04.2023
- Hiphoplifepro (2022, 15 Nisan). Sokrat St & Şanışer - Tek Hayalim (Official Video) (4K). [video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=w_aAV20aVLs. Erişim Tarihi:10.04.2023
- İlyasoğlu. E.(2009). *Zaman İçinde Müzik*.(9.Basım).Remzi Kitapevi.
- İmık, Ü. ve Haşhaş, S. (2020). Müzik Nedir Ve Hayatımızın Neresindedir. *İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi*, 6(2), 196-202. <https://doi.org/10.22252/ijca.854961>
- İsababayeve, A. (2013). Antik Yunan Felsefesinde Çalgıların Ethos'u.*İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (2) , 82-99. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/itobiad/issue/8756/109243>
- Jamhouse Studione(2013, 8haziran). Çapulcular - Gaz Marşı (Sık Bakalım) by Peron. [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=XMN7wKcqEkA>. Erişim Tarihi: 12.01.2024
- Kanlıoğlu, A. ve Şen, E. U. (2022). Sanatın Sunum Bağlamı Ve Yeni Medya Sanatı: Levent İskenderoğlu "Bir Fotoğraf Bin Öykü" Youtube Kanalı Örneği.*Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 21 (4) , 2135-2144. DOI: 10.21547/Jss.1118546)
- Kara, S. (2014). Selçuklu Türkiye'sinde Eğlence Türü Olarak Bezm Ve Musiki. *Bilig*, (68), 169-182.
- Karadeniz, T. (2010), Hiphop Amerikan Kültürü Değildir (3. Baskı), İstanbul: Kitapita Yayıncılık
- Karakuş, N. (2016). Maysa ve Bulut İsimli Animasyon Çizgi Filmin Kültürel Öğeler Açısından İncelenmesi / The Evaluation of the Cartoon Named Maysa and Bulut in terms of Cultural Elements. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34).<https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/24545/259962>

- Kınık, M. (2011). Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği Ve Türküler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2 (1) , - . Retrieved From <https://dergipark.org.tr/en/pub/erciyesiletisim/issue/5864/77606>
- Kızılabdullah, Ş. (2019). "Hristiyan Gelenekte Müzik: Amerikan Hristiyan Müziğinde Gospel Müzik, Bluz Ve Caz Örneği". *Dini Araştırmalar* 22 / 56. S, 307-326 <https://doi.org/10.15745/Da.652875>
- Kodal, M. N.(2023). Popüler Kültür Ögesi Olarak Rap Müzik Parçalarının Dilbilimsel Açından İncelemesi. 2. *Uluslararası Filoloji Sempozyumu*, 175.
- Köten, E, Akdemir, H. (2021). Rap Müzikte Toplumsal Cinsiyet Temsilleri: Toplumsal Cinsiyet Kلیşeleri, Hegemonik Erkeklik ve Cinsiyetçilik. *Lectio Socialis*, 5 (1) , 43-59. DOI: 10.47478/lectio.839758
- Köybaşı, E (2021). Frankfurt Okulu'na ve Temel Önermelerine Eleştirel Bir Bakış. *Madde Diyalektik Ve Toplum Dergisi*.<https://bilimveaydinlanma.org/frankfurt-okuluna-ve-temel-onermelerine-elestirel-bir-bakis/> Erişim Tarihi:25.02.2024
- Kutlu, B. (2019). Antik Yunan Kültüründe Müziğin Kullanım Alanları ve 20. Yüzyıldan Günümüze Etkileri. *Journal of Social Sciences And Education* , 2 (2) , 300-310 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/josse/issue/49908/571689>
- Kuyumcu, E. (2020). Taşlama Hiciv Rap. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7 (4) , 2662-2698. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/atdd/issue/59556/838251>
- Leblebitozu.com (2019,4 Nisan) *Bansky Kimdir? Banksy'nin Eserleri, Sokak Sanatı ve Grafiti.[Resim]*.<https://www.leblebitozu.com/bansky-kimdir-banksynin-eserleri-sokak-sanati-ve-grafiti/> Erişim Tarihi:23.11.2023
- Levendoğlu, O. (2005). Tarih İçinde Geleneksel Türk Sanat Müziği ve Diğer Kültürlerle Etkileşimleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (19), s.253-262 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/erusosbilder/issue/25118/265227>
- Livaneli.gen(2023).*Nazım Türküsu*. [Ses]. <http://www.livaneli.gen.tr/portfolio/nazim-turkusu/> . Erişim Tarihi: 20.12.2023
- Mor ve ötesi (2014, 4 Mart). mor ve ötesi - Cambaz (Official Video). [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=Lw4unI3tVNQ>.Erişim Tarihi:12.11.2023
- Murat s.(2008,29 Mayıs).*Cambaz Hakkında...*blog.milliyet.com.tr. <https://blog.milliyet.com.tr/-cambaz--hakkinda---/Blog/?BlogNo=111965>. Erişim Tarihi:01.11.2023
- musiconline.com(2019,29 Ağustos). Müzikte Çağdaş Dönem. <https://musiconline.co/tr/blog/muzikte-cagdas-donem> Erişim Tarihi:20.02.2024

- MuzikPlay (2021,28 Eylül). Cem Karaca - Tamirci Çırağı (Official Lyric Video) video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=408tZ5_Zmw0.Erişim Tarihi:23.11.2023
- Nakiboğlu, M. (2019). Cem Karaca Parçalarında Almanya'da Göçmen İşçi Olgusu.*Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (5) , 72-93. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aksos/issue/46882/549521>
- Narmanlıoğlu, H. (2016). İnternet Haber Sitelerinde Eşik Bekçiliği. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 20(1). <https://tinyurl.com/y7dkd44r>
- netd müzik (2019, 11 Mart). Ozbi - Popüler Fetiş. [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=2XC1vFUCoJE>.Erişim Tarihi:23.07.2023
- New Yorklu Çapulcu(2013, 12 Haziran).New Yorklu Capulcular - Simdi Istanbul'da Olmak Vardi Anasini Satayim (Gezi Parkı Desteği).[video]. Youtube.https://www.youtube.com/watch?v=ULzMpMX_MLk.Erişim Tarihi:23.09.2023
- Norm E. (2022, 10 Kasım). Norm Ender - Bu Düş Çok Güzel.[video]. Youtube.<https://l24.im/8zWX>.Erişim Tarihi:25.07.2023
- Norm E.(2021,18 Kasım)Norm Ender - Kediler Aslan Olmaz.[video]. Youtube.<https://l24.im/xkK>.Erişim Tarihi:25.07.2023
- Olsen, K. N. Terry, J. ve Thompson, W. F. (2022). Psychosocial Risks And Benefits Of E1posure To Heavy Metal Music With Aggressive Themes: Current Theory And Evidence. *Current Psychology*, 1-18.)
- Ongur, H.Ö. Ve Develi.T. (2013)"Bir Altkültür Olarak Türkiye'de Rock Müzik Ve Toplumsal Muhalefet İlişkisi." VII. *Ulusal Sosyoloji Kongresi*: 155. http://www.sosyolojikongresi.org/s/2498/i/cilt_1.pdf#page=182).
- Ozbi Music (2013, 26 Haziran). Ozbi-"ASİ" (Official Video Clip) HD. [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=DkxJg0AOKx0>.Erişim Tarihi:23.07.2023
- Ozbi Music (2021, 12 Mart) . Ozbi - Sana Sormam (Official Video). [video]. Youtube. <https://l24.im/qX6Vk>.Erişim Tarihi:18.07.2023
- Ötgün, C. (2008). Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri. *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 1(2)<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/192611>
- Özarslan M. (2010) Geleneksel Müzik Ve Türküler Üzerine. *Türk Yurdu Dergisi* 269 Sayı. <https://www.turkyurdu.com.tr/Yazar-Yazi.php?Id=1825>
- Özbey, Ö. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ısığında İfade Özgürlüğü kısıtlamaları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(1), 93-146.

- Özden, K. (2013). V For Vendetta’da Mitolojik Ögeler, Simgeler Ve Ritler. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2 (1). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/e-gifder/issue/7470/98370>
- Özer, B. (2021). Toplumsal Hafıza Bağlamında Anlatıcılar Ve Müzik. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 3 (2) , 100-120. DOI: 10.53281/Kritik.1006609
- Öztürk, F. & Polat, G. (2014). Müzik Türlerinin Giyim Tarzlarına Etkisinin İncelenmesi. *Sanat Dergisi*, 0 (26) , 109-121. Retrieved From <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunigsfd/issue/45081/563080>
- Özyazıcı, B. (2020). Klasik Dönem ve Erken Romantik Dönem Piyano Eserlerindeki Yapısal Farklılıklar. *Atlas Dergisi*, 6 (31), 638–646. <https://doi.org/10.31568/atlas.480>
- Özyürek, J. (2022, 23 Aralık). National Gallery, Piero Della Francesca’nın Ünlü Nativity Tablosunu Restorasyonda Bozdu Mu?.[Resim].Söylenti Dergi. <https://www.soylentidergi.com/national-gallery-piero-della-francescanin-unlu-nativity-tablosunu-bozdu-mu/> Erişim Tarihi: 02.02.2024.
- Pamuk Öztürk, N. (2023). Tang Hanedanlığı Dönemi Çin Müziği ve Türk Kavimlerinin Çin Müziğine Etkileri. *Bilig* , (105) , 55-78. DOI: 10.12995/bilig.10503
- Pehlivan, S. (2016). Türkiye’de 1980 Sonrasında Protesto Sanat İncelemeleri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). *Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*. <https://openaccess.altinbas.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12939/1552>
- Polat, T. (2015, 22 Ocak). *Reggae Bir Özgürlük Biçimi mi?*. Sanatatax Dergisi. <https://www.sanatatak.com/view/reggae-bir-ozgurluk-bicimi-mi>
- Rota (2021, 5 Mart). Rota x Lalfizu - YARA (Official Music Video).[video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=3sarEVY_lgg. Erişim Tarihi: 01.07.2023
- Sanatsalseyler.com (2023, 3 Haziran). *Ska Müzik Nedir?*. <https://sanatsalseyler.com/ska-muzik-nedir/> Erişim Tarihi: 01.03.2024
- Sarıboğa, B. Ve Akıncı, Ç. (2017). Antik Yunan Toplumunda Ve Felsefesinde Müzik Ve Flüt Çalgısı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 3 (6) , 17-32. DOI: 10.5578/Amrj.57432).
- Sarıtunalı, H. N. (2021). 1970’li Yıllar Türkiye’sinde Kültürel Ortam ve Toplumsal Yaşam. *Stratejik Ortak Dergisi*. <https://stratejikortak.com/2021/12/1970li-yillar-turkiyesinde-kulturel-ortam-ve-toplumsal-yasam.html>.
- Say, A. (1997). *Müzik Tarihi*. (3. Basım). Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Saymadi (2013). Bir Yeni Türkü: Buğdayın Türküsü <https://www.evrensel.net/haber/75241/bir-yeni-turku-bugdayin-turkusu>

- Selda Bağcan(2020, 28 Mayıs). Anayosso - Selda Bağcan | 40 Yılın 40 Şarkısı 2[video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=7Qh2Lvgc5m8>
- Selvi, Y. ve Koca, B. (2016). Banksy'yi Anlamak.*Art-E Sanat Dergisi*, 9 (18) , 278-306. DOI: 10.21602/Sduarte.270419
- Semercioğlu, C. (2014). Gezi'nin Müziği, Müziğin Muhalefeti. *Sosyologca*, (7).
- Sever, M. (2019). 1980 Sonrasında Türkiye'de Toplumsal Değişme.*Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2 (3) , 2-10. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/uhad/issue/50308/632603>
- Sezer, E.(2019). Protest Müzik Ve Eşyararsallık (Simbiosis) İlişkisi Boyutunda Metal Müzik: Murder Kınğ Örnek Olay. *Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel sanatlar enstitüsü müzik bilimleri anabilim dalı.*
- Sofuoğlu, Ç.(2019) Toplumsal Dönüşümlere Biyopolitik Çerçveden Bakmak: Erken Cumhuriyet Dönemi Ve 2000'ler Sonrası Türkiye. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*
- Sokrat ST (2023, 14 Kasım). Teslim Olma.[video]. Youtube.<https://www.youtube.com/watch?v=YIRcf--PZ7w>.Erişim Tarihi:18.07.2023
- Solmaz, M. (1996), *Türkiye'de Pop Müzik: Dünyü ve Bugünüyle Bir İnfilak Masalı*.Pan Yayıncılık
- Soysaldı, A. (2018). Kültür, sanat ve beşeriyet ilişkisi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (22), 305-315.)
- Stratton, J. (2010). Chris Blackwell And" My Boy Lollipop": Ska, Race, And British Popular Music. *Journal Of Popular Music Studies*, 22(4), 436-465. Doi: <https://L24.İm/Mbofnca>
- Şanışer (2022, 19 Ağustos). Şanışer - Katil (Official Music Video) . [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=8-6N56T9zNs>.Erişim Tarihi:23.07.2023
- Tan, S.(2022, 09 Mart). Bir protesto aracı olarak müzik. *Evrensel Gazetesi*. <https://www.evrensel.net/haber/456630/bir-protesto-araci-olarak-muzik>. Erişim Tarihi:12.10.2023
- Tan, Z. (2018). Barok Dönem Müziği Ve Barok Dönemde Obua. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 45-54. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.437592>
- Taydaş, O., & Sert, H. (2021). Bir Popüler Kültür Ögesi Olarak Arabesk Müziğin Çevreden Merkeze Yolculuğu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(45), 210-222. <https://doi.org/10.52642/susbed.899282>

- Tekçam, G. (2017). Eski Mısır Uygarlığında Müzik Ve Müzik Enstrümanları. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (12) , 155-170. Retrieved From <https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsosbilder/issue/66817/1044933>
- Tekin Gürgen, E. (2021). Ortaçağ Ve Rönesans Mitlerine Müzik Üzerinden Eleştirel Bir Bakış. *Eurasian Journal of Music and Dance* , (19) , 106-121. DOI:
- Uçan, O. ve Çebe, G. N. (2018). 2008 Krizi Öncesi ve Sonrası Türkiye’de Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (3) , 6-17. DOI: 10.25287/ohuibf.414713
- Uğur, V. ve Andı, M. F. (2009). 1980 Sonrası Türk Edebiyatında Popüler Roman (Doctoral Dissertation, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Fatih Andı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul).
- Usta, N. (2010). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Müziğin Dönüşümü. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1 (4) , - . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/erciyesiletisim/issue/5863/77603?publisher=erciyes>
- Uzkesici, d. (2022, 11 Ocak). *Geçmişten Günümüze Punk Rock*. İzmirart Blog. <https://www.izmir.art/tr/gecmisten-gunumuze-punk-rock> Erişim Tarihi: 03.03.2024
- Uzun, M. O. ve Uzun, H.(2019). Müzikte Şiddet-Şiddette Müzik. *The Journal of Academic Social Science*, 80(80), 145-161.
- Yakar U. (2023, 4 Mayıs). *Rock Müziğin Ortaya Çıkış Hikayesi: Okudukça Bu Kadar Popüler Olmasının Sebebini Daha İyi Anlayacaksınız* <https://www.webtekno.com/rock-muzik-nedir-h132189.html> Erişim Tarihi: 25.02.2024
- Yalçın, s. (2010). *Romantik bir solcunun portresi Ahmet Kaya*. Hürriyet Gazetesi. <https://www.hurriyet.com.tr/romantik-bir-solcunun-portresi-ahmet-kaya-16336866> Erişim Tarihi: 23.02.2024
- Yaldır, A. A. (2009). *Askeri Müzik Topluluğu Mehter, Geleneksel Kıyafet Ve Müzik Enstrümanlarının Plastik Açısından Seramik Sanat Objelerine Dönüşümü* (Doctoral Dissertation, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü). <http://hdl.handle.net/20.500.12397/9729>
- Yantur, H.(2023, 28 Şubat). *Reggae Müzik Nedir? Reggae Müziğin Kökeni Ve Hikayesine Dair*. Lejurnal.com. <https://lejurnal.com/reggae-muzik-nedir-reggae-muzigin-kokeni-ve-hikayesine-dair/>
- Yavuz Burç Plakçılık(2021,6 Ekim). Cem Karaca - İhtarname (Official Audio). [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=MxnSWX5kGqs>
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları*. Dipnot Yayınları

- Yıldırım, F. (2012). Gençlerin yaşamında bir sosyal savunmasızlık olarak “sosyal adaletsizlik”: yaşam dönemi yaklaşımı. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 21-34. https://doi.org/10.1501/Asbd_0000000003
- Yıldırım, M. (2020). Rönesans ve Reformasyon. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1) , 184-210. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/karefad/issue/54628/711875>
- Yıldız, E. (2003). Ortaçağda Müzik ve Toplum. *Sanat Dergisi*, 0 (3) , - . Retrieved From <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/2591/33334>).

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Mustafa AKSOY	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi
Fakülte	İletişim Fakültesi
Bölümü	Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Makale ve Bildiriler	
1. Aksoy, M. (2022). Bir İletişim Aracı Olarak Protest Rap: “Şanışer” Örneği. <i>Medya Ve Kültür</i> , 2(1), 44-64.	